

Istraživanje humanitarnog prava

Priručnik za nastavnike

ICRC

Istraživanje humanitarnog prava

Priručnik za nastavnike

MKCK

Naziv originala:
Exploring humanitarian law

Priručnik za nastavnike je urađen u suradnji sa Vladom Brčko
Distrikta BiH, Odjeljenja za obrazovanje i odobren na sjednici
Pedagoškog savjeta održanoj 6.11.2006. godine.

Priručnik adaptirali za Brčko Distrikt BiH:

Admira Ademović
Meho Kamenjašević
Zora Pajkanović
Biljana Vonsović

Sadržaj

UVODNO ISTRAŽIVANJE

1. čas – Slike i zapažanja	1
----------------------------------	---

OBLAST 1

HUMANITARNA PERSPEKTIVA

2. čas – Dilema posmatrača	17
3. čas – Šta posmatrači mogu učiniti	31
4. čas – Uticaj posmatrača	37

OBLAST 2

OGRANIČENJA U ORUŽANOM SUKOBU

5. čas – Ograničenje razaranja i osnovna pravila MHP-a	57
6. čas – Prava ljudskih prava i MHP	79
7. čas – Djeca „vojnici“ kao predmet pažnje	95
8. čas – Protivpješadijske mine kao predmet pažnje	113

OBLAST 3

PRAVO NA DJELU

9. čas – Otkrivanje kršenja MHP-a	139
---	-----

OBLAST 4

OSIGURANJE PRAVDE

10. čas – Načela pravde	157
11. čas – Sankcionisanje kršenja MHP-a	173

OBLAST 5

ODGOVOR NA POSLJEDICE RATA

12. čas – Etika humanitarne akcije	185
--	-----

UVODNO ISTRAŽIVANJE

1 ČAS

Slike i zapažanja

**Koje su vaše slike
oružanog sukoba?**

**Šta mislite o
pokušajima
da se ograniče patnje
koje rat donosi?**

**Šta je ljudsko
dostojanstvo?**

SLIKE I ZAPAŽANJA

Ustanovljeno je šta učenici znaju i misle o oružanim sukobima i pokušajima da se oni ograniče

KONCEPTI

Ograničenja oružanog sukoba
Ljudsko dostojanstvo

VJEŠTINE KOJE SE RAZVIJAJU

Diskusija
Slušanje drugih
Učtivo neslaganje
Podupiranje svog mišljenja
razlozima

Slike i zapažanja

1
OČAS

Slike i zapažanja

Uvodno istraživanje sadrži osnovne informacije o obrazovnom programu Istraživanje humanitarnog prava i Međunarodnom komitetu Crvenog križa koji stoji iza ovog programa u autorском i promotivnom smislu. Istovremeno, kroz uvodnu diskusiju istražuje se odnos prema ratu i pokušajima da se umani ljudska patnja koju rat prouzrokuje.

Ciljevi:

- ▶ Istraživanje odnosa učenika prema ratu i osvješćivanje razloga postojanja međunarodnog humanitarnog prava
- ▶ Ukazivanje na složenost humanitarnog prava i činjenicu da nema lakih odgovora na mnoga pitanja iz ovog domena

Materijal:

- ▶ Prilog: O naporima da se rat proglašeni nezakonitim
- ▶ Prilog za nastavnike: Primjer klasifikacije asocijacija na riječ rat

Koraci:

U cilju opuštanja i stvaranja drugačije atmosfere časa i istinskog zbližavanja učenika, na samom početku osmisliti neku "igricu". To može biti predstavljanje na različite načine dok učenici sjede u velikom krugu:

1. Svaki učenik pojedinačno kaže svoje ime i nešto što mu je važno, drago ili vezano za njegovo ime.
2. Učenici pojedinačno ulaze u sredinu kruga i izgovaraju

Slike i zapažanja

1 svoje ime na poseban način (može i neka gestikulacija), uz objašnjenje zašto mu je to posebno, ko ga tako zove, poslije toga ostali članovi grupe ponavljaju ime oponašajući pokazani ton i način.

3. Svi dobiju zadatak da napišu tri rečenice o sebi (dvije tačne i jednu netačnu tvrdnju) koje glasno čitaju da bi ostali uočili koje su tvrdnje tačne a koja netačna... Nastavnik može izabrati i neki drugi način koji je prilagođen grupi sa kojom radi.

Nakon ostvarene opuštenije i pomalo "neobavezne" atmosfere nastavnik najavljuje igru asocijacija.

1. Nastavnik izgovara riječ RAT i poziva učenike da kažu svoje asocijacije na zadatu riječ. Sve asocijacije nastavnik zapisuje (na tabli ili velikom pak-papiru) razvrstavajući ih u tri kolone prema kriterijima koji nisu zapisani na tabli, ali se nastavnik prilikom razvrstavanja rukovodi njima:
  - a) ugroženost života,
  - b) ugroženost i života i ljudskog dostojanstva,
  - c) ugroženost ljudskog dostojanstva.

NAPOMENA NASTAVNIKU: Ukoliko se dogodi da su učenici uzdržani u asociiranju, nastavnik ih može podstaknuti navođenjem nekoliko svojih asocijacija.

Ponekad se pojavljuju asocijacije koje se ne odnose direktno na ljudsku patnju, kao npr. pobjeda, hrabrost, junaštvo, ratni drug... Takve asocijacije nastavnik ne izbjegava, već ih zapisuje sa strane. Vraća im se na kraju, uz komentar da se i ovakve

Slike i zapažanja

asocijacije mogu javiti uz riječ rat, ali da su preovlađujuće asocijacije koje se odnose na ljudsku patnju i stradanje. Jedan primjer kako se asocijacije mogu klasifikovati nalazi se u Prilogu za nastavnike.

Po završetku asociranja nastavnik iščitava jednu po jednu kolonu i traži od učenika da za svaku kolonu pronađu zajednički imenitelj, tj. kriterij koji je nastavnik pratio razvrstavajući asocijacije u ove tri kolone, tj. šta prepoznaju da je ugroženo u prvoj, drugoj, trećoj koloni?

Kada učenici otkriju kriterije na osnovu kojih ih je nastavnik razvrstavao, nastavnik ih zabilježi na tablu iznad svake kolone.

2. U cijeloj grupi nastavnik otvara diskusiju na temu ljudsko dostojanstvo koristeći neka od sljedećih pitanja:

- Šta je ljudsko dostojanstvo?
- Kako ga razumiju?
- Šta je ono što vide kao suprotno od pojma dostojanstvo?
- Koliko je njima dostojanstvo važno?
- Kako sve rat utiče na ljudsko dostojanstvo?

Nastavnik sumira diskusiju govoreći o tome kako rat donosi užasnu i ogromnu ljudsku patnju, koja ne podrazumijeva samo ugroženost života već i ugroženost ljudskog dostojanstva.

3. Učenici se dijele u manje grupe i dobivaju zadatak da zamisle kako imaju veliku moć (i da u tom zamišljanju

Slike i zapažanja

puste mašti na volju) i smisle šta bi sve mogli učiniti sa pozicija te moći da ograniče ljudsku patnju i razaranja. Svoje ideje zapisuju na plakat.

4. Slijedi prezentacija malih grupa i diskusija o predloženim rješenjima: šta je od predloženog realno, šta je nemoguće postići, da li neka rješenja koja su spomenuli već postoje, da li su im poznati neki dokumenti / zakoni koji pokušavaju riješiti ovaj problem...
5. Nastavnik sumira diskusiju ističući činjenicu kako se često tokom ove vježbe pojavljuje i ideja da je najjednostavnije i najbolje zabraniti rat. Kroz prilog "O naporima da se rat proglašeni nezakonitim" prezentuje pokušaje ublažavanja ljudske patnje kroz historiju. Danas međunarodna zajednica, uvažavajući princip realnosti, vidi MHP kao najadekvatniji način da se ograniči patnja ljudi u vrijeme oružanih sukoba.
6. Završna aktivnost: Nastavnik traži od učenika da u šešir (kutiju) ubace neki predmet koji imaju kod sebe (u svojoj torbi, džepu, pernici...) Zatim, u drugom krugu, svaki učenik uzima jedan od predmeta koji mu je privukao pažnju (a da nije njegov). Zadatak učenika je da se zamisle nad tim predmetom i kažu koja je njihova asocijacija na taj predmet, a u vezi je sa MHP-om, i završe ovu započetu rečenicu: «I u vrijeme rata, ja imam pravo na...» Slijedi pojedinačno izvještavanje (Npr. Neko iz grupe uzima mobilni telefon iz šešira i govori: «I u vrijeme rata, ja imam pravo na kontakt sa svojim najbližim.»)

Nastavnik sumira diskusije, objašnjava ciljeve narednih časova, ciljeve MHP-a i IHP i Međunarodnog komiteta Crvenog križa, obja-

Slike i zapažanja

šnja način rada koji će se primjenjivati (radionice) i nagovještava postojanje panoa Nema lakih odgovora. Bilo bi dobro učenicima podijeliti papir na kojem su štampana objašnjenja pojmova: Međunarodni komitet Crvenog križa, međunarodno humanitarno pravo i Istraživanje humanitarnog prava, oružani sukob, ljudsko dostojanstvo...

1. Pored brojnih aktivnosti koje realizuje, MKCK se pojavljuje i kao promotor i zaštitnik međunarodnog humanitarnog prava (MHP-a) tako što širi znanje o humanitarnom pravu, a također podsjeća strane u sukobu na njihove obaveze koje su preuzele potpisivanjem Ženevskih konvencija.

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) je skup pravila, tj. zakona čiji je osnovni cilj da ograniči patnju ljudi u situaciji rata. Glavni instrumenti MHP-a su Ženevske konvencije iz 1949. godine i Dopunski protokoli iz 1977. godine.

2. Jedan od načina na koji MKCK širi znanja o humanitarnom pravu je i ovaj obrazovni program za mlade pod nazivom Istraživanje humanitarnog prava (IHP) koji je nastao 1999. godine.

Od tada pa do danas, program Istraživanje humanitarnog prava se, uz pomoć MKCK-a, realizuje u više od 50 zemalja svijeta, na svim kontinentima.

3. Nastavnik ističe kako teme koje se obrađuju u programu Istraživanje humanitarnog prava pokreću mnogo pitanja na koja ponekad nije lahko odgovoriti. Takva pitanja će se bilježiti na pano Nema lakih odgovora. Moguće odgovore na ova pitanja zajedno će istraživati nastavnik i učenici. Ovaj pano stajat će na

Slike i zapažanja

vidnom mjestu u učionici kao podsjetnik da je pojedina pitanja potrebno razmatrati i više puta. Također, na ovaj pano će se zapisivati sva nova pitanja koja se pojave.

4. Nastavnik, dalje, upoznaje učenike sa sadržajem i strukturom programa IHP-a navodeći nazive osnovnih tema o kojima će govoriti i o broju časova koji će se tim temama posvetiti.

PANO - NEMA LAHKIH ODGOVORA

Odredite mjesto u učionici gdje ćete bilježiti takva pitanja. Odgovori na neka od njih mogu biti složeni. Recite učenicima da će se na ta pitanja obratiti pažnja tokom daljeg rada na programu.

Izložite pano sa pitanjima na vidnom mjestu. Vratite se na specifična pitanja sa panoa kada ona ponovo postanu predmet pažnje učenika.

Tokom izvođenja programa na ovaj pano zabilježite nova pitanja učenika kada se ona pojave.

Učenici često postavljaju pitanja tipa: Zašto se jednostavno ne donese propis protiv rata? Ko će natjerati ljude da se pridržavaju takvih propisa? Na ta pitanja treba obratiti pažnju tokom realizacije programa Istraživanje humanitarnog prava.

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE

O naporima da se rat proglašeni nezakonitim

U 3.400 godina pisane historije, ovaj svijet je samo 250 godina živio u miru. Samo od 1945. godine bilo je više od 400 oružanih sukoba širom svijeta.

- **Izvor:** nastavni plan Crvenog križa Novog Zelanda

POSLIJE PRVOG SVJETSKOG RATA

- Pakt Lige Naroda 1919.

Visoke strane ugovornice,

s ciljem promovisanja međunarodne saradnje i osiguravanja mira i bezbjednosti u svijetu

- prihvatanjem obaveze da ne posežu za ratom,
- propisivanjem otvorenih, pravednih i časnih odnosa među narodima,
- čvrstim uspostavljanjem razumijevanja međunarodnog prava kao stvarnog pravila ponašanja među vladama i
- podržavanjem pravde i skrupuloznim poštovanjem svih obaveza ugovora u međusobnim poslovanjima organizovanih naroda, pristaju na ovaj Pakt Lige naroda.

1

ČAS

Slike i zapažanja

ČLAN 11

Svaki rat ili prijetnja ratom se ovim proglašavaju predmetom brige cijele Lige i Liga će preduzeti svaku akciju koja se može smatrati mudrom i djelotvornom za očuvanje mira među narodima.

ČLAN 12

Članice Lige se slažu da će, u slučaju da među njima dođe do razilaženja koje bi moglo dovesti do raskida, stvar podvrgnuti ili arbitriranju, ili sudskoj odluci, ili istrazi od strane Savjeta, i dogovorile su se da ni u kojem slučaju ne pribjegavaju ratu prije isteka tri mjeseca od presude izabranih sudija, ili sudske odluke, ili izvještaja Savjeta.

ČLAN 15

Ako izvještaj Savjeta jednoglasno prihvataju sve njegove članice, članice Lige se slažu da neće zaratiti ni sa jednom stranom u sukobu koja se bude pridržavala preporuka iz izvještaja.

Ako izvještaj Savjeta ne prihvate jednoglasno sve njegove članice, članice Lige zadržavaju pravo da preduzmu akcije koje smatraju neophodnim za provođenje prava i pravde.

(Trebalo napomenuti da Pakt nije zabranjivao rat ili upotrebu sile, ali jeste ustanovio proceduru koja želi ograničiti rat na podnošljiv nivo. Prvi međunarodni instrument koji proglašava rat nezakonitim je zapravo Kelog-Briandov pakt iz 1928. godine.)

POSLIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA

- Povelja Ujedinjenih nacija, 1945.

PREAMBULA

Mi, narodi Ujedinjenih nacija, odlučni smo:

- da sačuvamo buduće generacije od rata koji je u naše vrijeme dvaput bio uzrok neviđenih patnji čovječanstva,
- da podržimo društveni napredak i bolji standard, da učvrstimo vjeru u osnovna ljudska prava, u dostojanstvo i vrijednost ljudskog bića, u jednaka prava muškaraca i žena i velikih i malih naroda,
- da ustanovimo uslove pod kojima mogu da se održe pravda i poštovanje obaveza proisteklih iz ugovora i drugih izvora međunarodnog prava,
- da podržimo društveni napredak i bolji standard života u većoj slobodi.

S TIM CILJEM

- da budemo tolerantni i živimo zajedno u miru kao dobri susjedi,
- da ujediniamo naše snage u održavanju međunarodnog mira i bezbjednosti,
- da prihvatanjem principa i institucijom metoda osiguramo da oružane snage ne budu korištene, osim u zajedničkom interesu.

1

ČAŠ

Slike i zapažanja

ČLAN 2

Sve članice će se u svojim međunarodnim odnosima suzdržati od prijetnje ili upotrebe sile prema teritorijalnom integritetu ili političkoj nezavisnosti bilo koje države.

ČLAN 42

Savjet bezbjednosti može preduzeti takvu akciju pomoću vazdušnih, morskih i kopnenih snaga, kakva je neophodna da se održi ili uspostavi međunarodni mir i bezbjednost.

ČLAN 51

Ništa u sadašnjoj Povelji neće povrijediti osnovno pravo na individualnu ili kolektivnu samoodbranu ako dođe do oružanog napada na članicu Ujedinjenih nacija.

Primjer klasifikacije asocijacija na riječ **rat**

Ugroženost života	Ugroženost života i dostojanstva	Ugroženost ljudskog dostojanstva
Strijeljanje	Mučenje	Besmisao
Ubijanje	Nestala lica	Kolone
Mrtvi	Silovanja	Siromaštvo
Bombardovanje	Vojnici	Poniženje
Mine	Uniforme	Strah
Granate	Zarobljenici	Vrijeđanje
Eksplozija	Avioni	Crna berza
Snajperi	Logor	Cigarete
Detonacije	Rasturene porodice	Dezorijentisanost
Puška		Ratni profiteri
Smrt		Užas i pljačka
Krv		Beznađe
Vatra		Neizvjesnost
Ranjenici		

1 ČAS

Slike i zapažanja

DOPUNSKE AKTIVNOSTI

1) DEBATA / DISKUSIJA - ZAŠTO RAT NE PROGLASITI NEZAKONITIM?

- a) Ova aktivnost odgovara na pitanja o ideji da se donesu zakoni o ratu pitanjima tipa:

„Zar donošenje zakona o tome kako se ponašati u ratu, zapravo, ne opravdava rat?“

„Zar propisi ne prave od rata igru?“

“Zašto jednostavno ne proglasiti rat nezakonitim?“

Kako biste proučili ova pitanja?

- b) Razmotrite ovaj prijedlog:

Zakoni o ratu bili bi nepotrebni kada bi svijet jednostavno proglasio oružane sukobe nezakonitim.

Istražite neke posljedice proglašavanja oružanih sukoba nezakonitim.

Naprimjer: šta bi se desilo da je rat proglašen nezakonitim, a jedna zemlja napadne drugu? Kakav bi propis bio nametnut? Da li su vam poznati neki pokušaji u historiji da se rat proglasi nepostojećim?

Ukoliko se ovakvom proučavanju posveti dovoljno vremena, obično se dođe do zaključka da bi, čak i ako se rat formalno proglasi nezakonitim, bilo vrlo teško donijeti zabranu.

Slike i zapažanja

Pogledati materijal za nastavnike - O naporima da se rat proglašeni nezakonitim.

Poslije diskusije napišite sastav koji predstavlja vaš lični zaključak, kao i razloge za njega.

Sastavi bi mogli biti izloženi na stranicama IHP ili na sajtu MKCK.

2) KOMUNIKACIJA - INTERVJU O ISKUSTVIMA

Intervjuite nekoga ko je doživio neki vid patnje uobičajen za rat, kao što je požar, glad, ranjavanje ili fizičko onesposobljavanje, razdvajanje od porodice, otmicu, gubljenje ili zarobljavanje. Opišite taj doživljaj. U opis uključite i to kako se ta osoba osjećala, šta je mislila, na koji način su njezin život i ljudsko dostojanstvo bili ugroženi i kakva joj je pomoć, ako jeste, pružena.

Intervjui mogu biti predstavljeni na sljedećim časovima, kada se bude diskutovalo o iskustvima žrtava oružanih sukoba.

3) DISKUTUJTE O JEDNOM OD SLJEDEĆIH CITATA:

- a) Upitan zašto je rizikovao život kako bi spasio progonjene ljude, dječak je odgovorio:

„Moj otac je govorio da je svijet jedan dugačak lanac. Kad samo jedna karika pukne, lanac se kida i više ne funkcioniše.“

- b) Ruski pisac Dostojevski napisao je sljedeće:
„Svi smo odgovorni jedni za druge.“

Slike i zapažanja

- Šta ova izjava znači? Slažete li se sa njom? Objasnite zašto da ili zašto ne.
- Kako se može smisao(poruka) ove izjave primijeniti na oružani sukob?
- Znete li neku drugu izreku ili poslovicu koja izražava isti smisao?

Humanitarna perspektiva

Šta je posmatrač?

Koje su dileme sa kojima se posmatrač suočava?

Kakav može biti uticaj posmatrača?

Kakva je priroda humanitarnih postupaka?

ISTRAŽIVANJA

2. Dilema posmatrača
3. Šta posmatrači mogu učiniti?
4. Uticaj posmatrača

KONCEPTI

Posmatrač
Dilema
Humanitarni postupak
Društveni pritisak

VJEŠTINE

Pogled iz druge perspektive
Igranje uloga
Analiza priče
Pričanje priče
Analiza dileme
Uočavanje posljedica

Dilema posmatrača

Dilema posmatrača

Istraživanje dileme posmatrača pažnju posvećuje pojmu dileme koja je sadržana u većini humanitarnih postupaka. Pojam dileme se ne uvodi na početku kako bi učenici mogli osjetiti istinski puls i tok humanitarnih postupaka prije nego što na njih primijene analitički proces razmišljanja. Mnogi humanitarni postupci su, ustvari, impulsivne prirode.

Koraci:

Osmisliti neku od igrica opuštanja koja će olakšati najavu teme. Npr. Svi učenici dobiju zadatak da nacrtaju tri pojma: vazu, jabuku i cvijet. Pokazati crteže i diskutovati o njima. Diskusiju voditi prema zaključku da smo svi isti zadatak realizovali na različite načine.

Analizirati priču: "On se samo zabavljao" na jedan od načina priloženih u materijalu za nastavnike.

VARIJANTA 1

Ciljevi:

- ▶ Sagledavanje posljedica do kojih pojedini izbori u situaciji dileme dovode
- ▶ Razumijevanje složenosti situacije s kojom se posmatrači mogu suočiti kada su svjedoci ugrožavanja ljudskog dostojanstva

Dilema posmatrača

 Materijal:

- ▲ Priča: On se samo zabavljao
- ▲ Radni list za dilemu
- ▲ Naljepnice (samoljepljivi papirići)

 Koraci:

1. Učenici se pozivaju da se prisjete neke dileme koju imaju trenutno, ili neke koju su imali ranije i koja ih je "mučila". Potom im se daje zadatak da dilemu zapišu na naljepnice ne potpisujući se. Skupljene dileme lijepe se na veliki papir na zidu (ili pano).
2. Nastavnik čita neke od dilema sa panoa i otvara diskusiju o tome šta je ono što prepoznaju kao zajedničko i kako bi mogao da se definiše pojam dilema.

NAPOMENA NASTAVNIKU: Nastavnik može koristiti poznate izreke da bi ilustrovao pojam dileme i podstaknuo diskusiju.

- *Ne valja ako uradim, a ne valja ni ako ne uradim.*
- *Od dva zla treba izabrati manje.*

(Dodajte neke izreke koje se koriste u vašoj sredini.)

Na kraju diskusije nastavnik sumira pojam dilema dajući mu glavne karakteristike:

- situacija kada je neophodno izabrati između alternativnih postupaka, (uključujući i mogućnost da se ništa ne izabere, tj. ne preduzme)

Dilema posmatrača

- sve opcije imaju i prednosti i nedostatke.

Nastavnik ukazuje i na to da se svi ponekad nađemo u situaciji da biramo između više nepovoljnih mogućnosti, tj. da od većeg zla, biramo najmanje. Također, nemogućnost da sagledamo posljedice pojedinih odluka, može da nam oteža donošenje istih.

3. Nastavnik čita priču On se samo zabavljao. Zatim poziva učenike da kažu šta bi sve Vendi mogla uraditi u toj situaciji. Reakcije, koje učenici navode, nastavnik bilježi na tabli bez vrjednovanja i komentara. Nastavnik podstiče učenike da navedu što više različitih reakcija u ovoj situaciji. Kada se izlistaju sve moguće reakcije, nastavnik dijeli učenike u nekoliko manjih grupa.
4. Slijedi analiza posljedica koje navedene reakcije mogu imati po Vendi, po zatvorenika, po stražara i po Vendinog prijatelja crnca. Svaka grupa dobija radni list za dilemu i zadatak da analizira nekoliko reakcija zapisanih na tabli. Prilikom izbora reakcija za analizu, nastavnik vodi računa o tome da svaka grupa dobije različite tipove reakcija s obzirom na posljedice koje mogu izazvati.
5. Poslije analize posljedica slijedi izvještavanje malih grupa. Voditelj zapisuje odgovore učenika na tabli, u obrazac koji je identičan obrascu iz radnog lista.

Nakon toga nastavnik skreće pažnju učenicima kako ne postoji idealna reakcija i kako svaki izbor u situaciji dileme ima i svoje dobre i svoje loše strane. Nastavnik pita učenike šta misle koja bi Vendina reakcija bila najprimjerenija u ovoj situaciji. Slijedi diskusija u kojoj se razmatraju razlozi za i protiv svake od ovih odluka.

Dilema posmatrača

6. Nastavnik sumira diskusiju ističući ključne ideje:

- Kada su u pitanju humanitarni postupci, u velikom broju slučajeva, ljudi su suočeni sa dilemom da li da nekoga zaštite ili ne, zato što, ukoliko to učine, mogu biti izloženi riziku da stradaju i sami, kao i oni kojima pokušavaju pomoći.
- Oba izbora mogu imati složene i dugoročne posljedice po sve koji su umiješani.

Nastavnik ističe važnost reagovanja podsjećajući učenike na citate savremenika koje su analizirali na nekom od prethodnih časova:

☞ *“Naša ravnodušnost prema zlu čini nas saučesnicima u zločinu”.*

- **Egil Arvik**, prilikom dodjele Nobelove nagrade za mir, 1986. g.

☞ *“Kad-tad dođe trenutak kada se mora napraviti moralni izbor. Često smo zbog jedne priče, jedne knjige ili jedne osobe u stanju da napravimo drugačiji izbor, izbor u korist humanosti, u korist života”.*

- **Eli Vizel**, Hrabrost da se brine o drugima

☞ *“Odsustvo protesta može učvrstiti vjeru počinitelaca u ono što čine”.*

- **Ervin Štaub**, Korijeni zla

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE

PRIČA: On se samo zabavljao

Za vrijeme apartheida u Južnoj Africi Vendi, bjelkinja, pokušavala je posjetiti svog prijatelja crnca, koji je bio zatvoren zbog svoje političke aktivnosti. Bijelci, koji su upravljali zatvorom, rekli su joj kako u njemu posjete bijelaca crncima nikad nisu dozvoljene. Ona je otišla do zapovjednika zatvora koji ju je pozvao u svoju kancelariju. Možda zato što je njezin muž bio urednik lokalnih novina, dozvolio joj je da vidi svog prijatelja. Vratila se u hodnik kod ulaza da sačeka prijatelja koga se nadala da će posjetiti. Slijedi njezino kazivanje šta se potom dogodilo.

“Dok sam čekala, primijetila sam mladog zatvorenika crnca u zatvorskom šortsu kaki boje i košulji kako stoji malo dalje u hodniku. Djelovao je zabrinuto i ponizno. Imao je pogled

nekoga ko čeka da udovolji raspoloženju ili hiru bijelca, “basa”¹. Stajao je tamo kao da mu je neko rekao da stoji i čeka. Naišao je stražar bijelac i, dok je prolazio pored zatvorenika, iznenada je prijeteći nasrnuo na njega i počeo da viče. Ovaj stražar uopće nije bio ljut, on se jednostavno zabavljao. Odjednom ruke zatvorenika krenuše naviše kako bi zaštitile tijelo od udaraca koje je očekivao od stražara. Savivši jednu ruku preko stomaka i podigavši drugu prema glavi, zatvorenik je mucajući odgovarao na pitanja i podsmijeh kojima je bio zasut.

Stražar je zatim produžio idući prema meni. Primijetio je kako ga netremice posmatram i, u trenutku kada me je pogledao, shvatila sam, ne samo da se uopće nije postidio, nego

Dilema posmatrača

me u njegovim očima moja bijela koža automatski učinila saučesnikom u onome što je upravo učinio.

Odšetao je dalje dosađujući se, nestao na nekoliko trenutaka, a zatim je krenuo nazad prema crncu. Kada mu se približio, crnac je počeo da uzmiče, a njegove ruke su

ponovo zauzele odbrambeni položaj. Stražar se strašno zabavljao. Prisustvo publike (moje prisustvo) doprinijelo je da mu sve ovo bude još zabavnije. "

¹ "Bas" - nadležna osoba, vremenom je dobila značenje ugnjetač u kontekstu apartheida.

Izvor: Biko, Donald Vudz, Paddington Press, Ltd, London 1978.

Dilema posmatrača

2

ČAS

RADNI LIST ZA DILEMU:

SITUACIJA: Dok u zatvoru čeka da posjeti prijatelja koji je zatvoren zbog svoje političke aktivnosti, Vendi prisustvuje sceni u kojoj stražar viče i prijeteći više puta nasrće na mladog zatvorenika crnca. Stražar uopće nije bio ljut, on se jednostavno zabavljao. Prisustvo publike (Vendi) doprinosi da mu maltretiranje zatvorenika bude još zabavnije. Vendi je u dilemi šta da uradi.

Vendina reakcija	Posljedice po Vendi	Posljedice po zatvoreniku	Posljedice po stražaru	Posljedice po Vendinog prijatelja
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				

Dilema posmatrača

VARIJANTA 2

za nastavnike koji su prošli obuku i imaju iskustva u korišćenju tehnike igranja uloga

Ciljevi:

- ▲ Sagledavanje posljedica do kojih pojedini izbori u situaciji dileme dovode
- ▲ Razumijevanje složenosti situacije s kojom posmatrači mogu da se suoče kada su svjedoci ugroženosti ljudskog dostojanstava
- ▲ Sagledavanje unutrašnjeg procesa dileme

Materijal:

- ▲ Priča: On se samo zabavljao
- ▲ Naljepnice (samoljepljivi papirići)

Koraci:

1. Učenici se pozivaju da se prisjete neke dileme koju imaju trenutno, ili su je imali. (Nastavnik daje neke primjere dilema. Npr. Da li upisati pravo ili ekonomiju? Da li reći istinu ili ne? i sl.). Potom dobivaju naljepnice na koje zapisuju svoje dileme i lijepe ih na pano. Naljepnice ne potpisuju.
2. Nastavnik čita neke dileme i otvara diskusiju o tome šta je ono što je zajedničko svim dilemama. Diskusiju sumira navodeći osnovne karakteristike dileme:

Dilema posmatrača

- a) situacija u kojoj je neophodno izabrati između više mogućnosti (a postoji mogućnost i da se ništa ne izabere),
- b) sve mogućnosti imaju svoje prednosti i nedostanke.

3. Slijedi čitanje priče On se samo zabavljao i zatim se traži od učenika da se užive u Vendiin položaj i odgovore na pitanje šta misle da je sve Vendi mogla učiniti.

Nakon toga voditelj bira dva odgovora koji ilustruju suprotstavljene reakcije: učiniti nešto ili ne učiniti ništa.

Primjer:

»Viknula bih na stražara, uložila žalbu upravniku zatvora i u novinama napisala tekst o zlostavljanju zatvorenika«, kaže jedna učesnica.

Suprotna reakcija : »Ništa ne bih učinila. To nije moj crnac«, kaže druga učenica.

4. Nastavnik saopćava učenicima da slijedi odigravanje scene (male pozorišne predstave) putem koje će se unutrašnji proces dileme jedne osobe učiniti vidljivim izvana.

Nastavnik poziva dva učenika koji su dali upadljivo suprotne odgovore, (jednog koji bi reagovao, učinio nešto da pomogne zatvoreniku, i drugog koji ne bi reagovao) da izađu na scenu i igraju ulogu Vendi. Zatim traži dobrovoljce za uloge zatvorenika i stražara. «Stražara» i «zatvorenika» zamoli da se na sceni postave u položaje iz kojih se vidi kako stražar zlostavlja zatvorenika. U toj sceni ostaju zamrznuti (ne pomjeraju se), dok je zadatak

Dilema posmatrača

osobe u ulozi Vendi da posmatra tu scenu. (Osobe u ulozi Vendi stoje jedna naspram druge, a u sredini scene su stražar i zatvorenik).

Kada je scena postavljena, nastavnik daje informaciju o tome šta će se u njoj dešavati.

Prvo Vendi dobiva zadatak da naglas izgovara sve ono što misli i osjeća dok gleda scenu ispred sebe, a voditelj postaje njezin «suprotni unutrašnji glas». A to isto će proći i druga Vendi.

I glumci i publika prate svoj doživljaj tokom scena koje će se odigravati pred njima.

Primjer:

a) PRVA VENDI (koja je spremna za akciju) govori: "Strašno! Ovo ne mogu da trpim! Viknut ću na njega!"

Nastavnik kao njezin drugi glas, stojeći iza nje, također glasno govori: "Šuti, nemoj da se miješaš! Šta ako tebe napadne?"

Vendi: "Ne može mi ništa, mora se reagovati na ovakve stvari, inače one neće prestati..."

Nastavnik: "Razmisli o posljedicama, šta će biti s tvojim prijateljem ako naljutiš stražara?..." i sl.

"Unutrašnji" razgovor traje sve dok ne bude potpuno izoštrena unutrašnja dilema posmatrača koja se, zapravo, odnosi na analizu mogućih posljedica.

Po završetku scene sa prvom Vendi, nastavnik prelazi kod druge Vendi i ponavlja postupak.

Primjer:

b) DRUGA VENDI (ona koja šuti, koja ništa ne čini) misli naglas: «Bolje je da šutim, žao mi je, ali ovo nije moj prijatelj crnac...»

Nastavnik: «Kako možeš to šuteći gledati?»

Vendi: «Ništa ja tu ne mogu da uradim.»

Nastavnik: «Kukavice! Može se to i tebi desiti! A neko će šuteći posmatrati!»

Vendi: «Nisam kukavica, samo sam realna! Ne mogu ja promijeniti svijet!»

Nastavnik: «Pogledaj ga kako pati, možda ipak možeš nešto...»

5. Nakon odigravanja scene «glumcima» se daje prilika da govore o svom doživljaju, a potom i publici, tj. učenicima.

Posebna pažnja se posvećuje onim trenucima u kojima je dilema kod Vendi najjača. Nastavnik, dalje, podstiče diskusiju kroz koju se analiziraju:

- emocije i stavovi koji prate unutrašnju dilemu,
- moguće posljedice po Vendi, po zatvorenika, po stražara, po Vendinog prijatelja crnca.

6. Nastavnik sumira diskusiju, na kraju, ističući ključne ideje:

- Kada su u pitanju humanitarni postupci, u velikom broju slučajeva ljudi su suočeni sa dilemom da li da zaštite nekoga ili ne, zbog toga što i sami mogu biti žrtve, ili pak mogu pogoršati cijelu stvar.

Dilema posmatrača

STRANA POSVEĆENA MEDIJIMA

Cilj:

Podstaknuti učenike da ono što uče, (o potrebi da se zaštite ljudski život i dostojanstvo) primjenjuju na situacije iz svakodnevnog života

1. Pronađite priču u vijestima koja govori o humanitarnom činu.

Opišite ukratko šta se dogodilo.

- Čije ljudsko dostojanstvo je ugroženo?
- Kakve prepreke su se javile pri pružanju pomoći?
- Ko je pružio pomoć? Šta su rekli, ukoliko su uopće nešto rekli, o tome zašto su pomogli?

Šta posmatrači mogu učiniti

Istraživanje o posmatračima koncentriše se na priče o običnim ljudima koji su u vrijeme rata ili u situaciji nasilja nešto učinili kako bi zaštitili život i dostojanstvo ljudi koje inače, u drugim uslovima, ne bi štitili. Učinili su to uprkos riziku ili ličnom gubitku.

Ciljevi:

- ▲ Upoznavanje sa pojmom posmatrač
- ▲ Uočavanje uticaja koji posmatrač može imati na postupke drugih

Materijal:

- ▲ Primjeri citata za analizu: Šta posmatrači mogu učiniti

Koraci:

1. Nastavnik ističe da se ovaj program naziva Istraživanje humanitarnog prava upravo zbog toga što će teme zajednički istraživati kako učenici, tako i nastavnici. Metod pomoću kojeg će se ovo istraživanje realizovati je interaktivni, radioničarski. Neki od osnovnih principa ovog metoda su:
  - iskustveno učenje (prolazimo kroz raznovrsna iskustva i istražujemo vlastite doživljaje u vezi sa određenim temama),
  - aktivno učešće (svi učestvujemo na način koji nam odgovara, nema posmatrača),

Šta posmatrači mogu učiniti

- interakcija i saradnja (učimo jedni od drugih kroz zajednički rad, razmjenu iskustava i međusobnu podršku),
- pozitivna motivacija (ne postoji ništa što se mora).

Nastavnik kaže učenicima da interaktivni, radioničarski metod rada podrazumijeva atmosferu povjerenja i dobre međusobne komunikacije. Zbog toga je važno na samom početku zajedničkog rada krenuti od aktivnosti čija je funkcija integracija grupe, tj. izgradnja grupne kohezije. Kroz slijedeće aktivnosti učenici će se upoznati na jedan drugačiji način, otkrivajući svoje sličnosti i razlike.

- a. Nastavnik pozove učenike da se usmjere na svoje ime i razmisle o tome kako su ga dobili, o njegovom značenju i kakve to veze ima s njima, da li im se sviđa ili bi željeli neko drugo. Koje? Da li u porodici postoji neka zanimljiva priča oko njihovog imena i sl. Slijedi razgovor o imenu u kojem učestvuju svi oni koji to žele.
- b. Učenici se dijele u male grupe (4-5) i razgovaraju o tome kako sebe vide u budućnosti, tj. tačno za 15 godina (čime se bave, gdje i sa kime žive, jesu li zadovoljni, šta im je hobi...). Poslije desetak minuta nastavnik pozove po jednog predstavnika iz svake grupe da izvijesti o sličnostima i razlikama njihovih vizija.

Po završetku ove aktivnosti nastavnik daje kratak komentar na novonastalu atmosferu u učionici.

Šta posmatrači mogu učiniti

2. Nastavnik ukaže na to kako je važno da se na početku programa grupa u cjelini dogovori o konkretnim pravilima koja će olakšati i podržati njihov zajednički rad.

Na podu se rasporede najmanje 4 papira (A-4 formata) na kojima je napisano po jedno pravilo (npr. Slušajmo onoga ko govori, Poštujemo jedni druge, Lična odgovornost u učestvovanju, Povjerljivost, Dalje...). Nastavnik naglašava da su to njegovi prijedlozi važnih pravila za rad u grupi. Zatim traži od učenika da svako, ko bi želio uvesti još neko pravilo, jer ga smatra značajnim, to učini tako što ga napiše na praznom papiru i stavi na pod. Sljedeći korak podrazumijeva da svi učenici ustanu i izaberu jedno od pravila koje vide kao najbitnije i stanu pored njega. Grupa, koja se okupila oko jednog pravila, kratko diskutuje razloge zbog kojih su se opredijelili baš za to pravilo i na poziv nastavnika izvještava o tome.

Nakon toga, nastavnik sva izabrana pravila stavlja na pano i ističe kako su to pravila koja su zajednički usvojili i kako ona važe sve dok se grupa drugačije ne dogovori, odnosno da se pravila dogovorom mogu mijenjati tokom rada .

1. Nastavnik poziva učenike da se prisjete situacije, koja se desila u protekle 3-4 godine, a u kojoj su nečiji život ili dostojanstvo bili ugroženi. To može biti situacija o kojoj im je neko pričao ili kojoj su sami bili svjedoci.

Kako bi podstaknuo učenike na razmišljanje, nastavnik može sam dati neki primjer.

Šta posmatrači mogu učiniti

- a) Starija žena je u autobusu i želi da izađe. Trojica mladića stoje na vratima autobusa i jedan od njih kaže: "Proći ćeš samo preko mene mrtvog". Druga dvojica prihvataju provokaciju i blokiraju izlaz. Mnogo kasnije, kada su oni izašli, izašla je i žena, plačući.
- b) Grupa vršnjaka naziva pogrđnim imenima svoga drugu, ponižavajući ga na taj način. Itd.

Učenici u parovima razgovaraju o primjerima kojih su se sjetili i nakon toga ih nastavnik poziva da velikoj grupi iznesu neke od primjera.

2. Nastavnik zatim pita učenike koja osjećanja u njima izazivaju saopćeni primjeri i razvija se diskusija u velikom krugu o mogućim reakcijama u ovim situacijama, kao i o dilemama koje se tom prilikom javljaju...

NAPOMENA NASTAVNIKU: Veoma je važno da nastavnik ne vrjednuje odgovore učenika u smislu poželjnog / nepoželjnog ponašanja.

Diskusiju učenika nastavnik sumira definišući pojam posmatrača kao "nekoga ko je prisutan, a sam nije umiješan u incident u kojem su nečiji život ili dostojanstvo ugroženi... Posmatrač može odlučiti da interveniše (direktno ili indirektno) u incidentu"...

3. Učenici se dijele u manje grupe (4-5 učenika) i svaka grupa dobiva po jedan citat iz priloga Šta posmatrači mogu učiniti. Pošto postoje 3 citata za analizu, jedan

Šta posmatrači mogu učiniti

isti citat mogu analizirati dvije ili više grupa, zavisno od broja učenika. Zadatak učenika je da u malim grupama razgovaraju o tim citatima, o tome kako ih razumiju i kakav je njihov lični odnos prema toj poruci.

4. Nakon rada u malim grupama slijedi izvještavanje i diskusija u velikom krugu.

Na kraju, nastavnik sumira diskusiju kroz ključne ideje o posmatraču:

- Posmatrači su obični ljudi koji u vrijeme nasilja mogu djelovati kako bi zaštitili živote i dostojanstvo drugih ljudi, koje možda i ne poznaju.
- Posmatrači često djeluju uprkos tome što i sami mogu biti izloženi riziku.
- Širom svijeta obični ljudi su se suprotstavljali i suprotstavljaju se nehumanim postupcima.

Šta posmatrači mogu učiniti

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE

Šta posmatrači mogu učiniti

(citati za analizu)

Naša ravnodušnost prema zlu čini nas saučesnicima u zločinu.

- Egil Arvik, prilikom dodjele Nobelove nagrade za mir, 1986. g.

Kad-tad dođe trenutak kada se mora napraviti moralni izbor. Često smo zbog jedne priče, jedne knjige ili jedne osobe u stanju da napravimo drugačiji izbor, izbor u korist humanosti, u korist života.

- Eli Vizel, Hrabrost da se brine o drugima

Odsustvo protesta može učvrstiti vjeru počinilaca u ono što čine.

- Ervin Štaub, Korijeni zla

Ciljevi:

- ▶ Uočiti pozitivne i negativne uticaje postupka posmatrača
- ▶ Doći do spoznaja da pozitivni uticaji posmatrača često mijenjaju stanje, a negativni uticaji ohrabruju one koji predstavljaju rizik
- ▶ Stvoriti refleks na humanitarni izazov: uraditi nešto (tj. biti aktivan) a ne, ne uraditi ništa (tj. biti pasivan)

Materijal:

- ▶ Prilog uz priče
- ▶ Priče: Sama na klupi, Posljedice bitke, Korak po korak
- ▶ Historijski kontekst za pojedine priče

Koraci:

Pozvati učenike da ispričaju zanimljivu priču iz života kada su bili u ulozi posmatrača.

Razgovor podstaknuti pitanjima:

1. Zašto je tako reagovao?
2. Zašto je tada bilo uredu?
3. Koliko bi to pomoglo žrtvi?
4. Kako bi danas reagovao?

Ostali učenici iznose svoja razmišljanja o toj situaciji.

Uticaj posmatrača

1. Na samom početku nastavnik daje uvodne informacije o tome kako će se tokom časa baviti istinitim događajima, realnim primjerima humanitarnih postupaka. Zatim prepričava priču Posljedice bitke i govori o Anri Dinanu, koji je zaslužan za osnivanje organizacije Crvenog križa.

Nastavnik može izabrati i neku drugu od ponuđenih priča iz priloga.

Slikovitom pričom nastavnik pomaže učenicima da zamisle bojno polje onako kako mora da su ga vidjeli posmatrači koji su bili prisutni u tom trenutku.

Naglašava uticaj postupka "jednog jedinog lica" na tok događaja i ponašanje drugih.

2. Nastavnik(ili učenik) čita priču Sama na klupi, a zatim podijeli učenike na 4 grupe. Svaka grupa dobiva jedan od zadataka (na papiru) iz priloga Sama na klupi:
  - a) Vi ste biografi Grejs Lorč i ispričajte nam priču o njoj: gdje je i kada je rođena, u kakvoj je porodici odrastala, čime se bavi, da li u njezinom životu postoji neka posebna priča koju biste mogli povezati s ovim događajem ili ne...
  - b) Vi ste novinari poznatog časopisa i saznali ste za događaj koji se desio. Odlučili ste da napravite intervju sa Grejs Lorč i objavite ga. Tokom razgovora s njom interesovalo vas je šta ju je navelo da to učini, da li se plašila, da li je bila u tom trenutku svjesna rizika kojem se izložila, da li bi to ponovo učinila...
  - c) Vi ste tim naučnika, sociologa i psihologa, i da-

jete stručnu analizu događaja ,kako objašnjavate ponašanje gomile, zašto gomila nije reagovala na postupak Grejs Lorč, kakav je mogući učinak imao ovaj humanitarni čin na pojedince i zajednicu u cjelini i da li se očekuju neke promjene...

- d) Zamislite da ste Elizabet 20 godina nakon onog incidenta. Recite nam nešto o sebi sada: čime se bavite, kako živite i kako je to što se desilo prije 20 godina uticalo na vaš život (izvještaj se piše u prvom licu)...

Zadatak svake grupe je da se užive u uloge koje su dobili i da svoje odgovore na zadata pitanja iz tih uloga zapišu. Po završetku rada predstavnici grupa izvještavaju o rezultatima rada.

3. Voditi diskusiju u velikom krugu o tome:

- Kakve su naše predstave o ljudima koji čine hrabra i dobra djela?
- Da li su oni "posebni" ili obični ljudi?
- Da li su takvi postupci uvijek "impulsivni"?
- Da li je moguće i vaspitavati humanost?
- Koje su karakteristike humanitarnog postupka?

Nastavnik sumira diskusiju usmjeravajući pažnju na posljednje pitanje. Ukazuje da su tri suštinske karakteristike humanitarnog postupka:

- da se štite život i dostojanstvo čovjeka,
- da se štiti obično neko koga u drugim okolnostima ne bismo štitili,

Uticaj posmatrača

- da se, vrlo vjerovatno, podrazumijeva lični rizik i gubitak.
4. Na kraju, nastavnik skreće pažnju učenicima da u svojim materijalima mogu pročitati i druge istinite priče, koje se razlikuju po vremenu i mjestu u historiji, vrsti nasilja, nacionalnoj pripadnosti zaštitnika itd.

Ključne ideje

- ▶ Humanitarni postupci su oni kojima se štiti neko čiji su život ili ljudsko dostojanstvo u opasnosti, a naročito neko ko u običnim okolnostima ne bi bio zaštićen. Ovakvi postupci vrlo vjerovatno podrazumijevaju i lični rizik. (Ova definicija je jedna od mnogih, usvojena je za svrhu ovih istraživanja.)
- ▶ Humanitarni postupak, kojim se nastoje zaštititi život ili ljudsko dostojanstvo, može biti teško izvodljiv u pojedinim vidovima društvenog konteksta, naročito kad je u pitanju osoba, koju smatraju pripadnikom "neprijateljske" grupe.

U cilju ponavljanja i utvrđivanja uspješnosti urađenog, tražiti od učenika da ispune pripremljenu anketu ili napišu esej na zadanu temu (prema materijalu Ocjenjivanje).

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE

Prilog uz priču Sama na klupi

- 1) Vi ste biograf Grejs Lorč i ispričajte nam priču o njoj: gdje je i kada rođena, u kakvoj je porodici odrasla, čime se bavi, da li u njenom životu postoji neka posebna priča koju biste mogli povezati sa ovim događajem ili ne...
- 2) Vi ste novinari poznatog časopisa i saznali ste za događaj koji se desio. Odlučili ste napraviti intervju sa Grejs Lorč i objaviti ga. Tokom razgovora s njom interesovalo vas je šta ju je navelo da to učini, da li se plašila, da li je bila svjesna u tom trenutku rizika kojem se izložila, da li bi to ponovo učinila...
- 3) Vi ste tim naučnika, sociologa i psihologa i dajete stručnu analizu događaja: kako objašnjavate ponašanje gomile, zašto gomila nije reagovala na postupak Grejs Lorč, kakav je mogući učinak imao ovaj humanitarni čin na pojedince i zajednicu u cjelini i da li se očekuju neke promjene...
- 4) Zamislite da ste Elizabet 20 godina nakon onog incidenta. Recite nam nešto o sebi sada, čime se bavite, kako živite i kako je to što se desilo prije 20 godina uticalo na vaš život (izvještaj se piše u prvom licu)...

Uticaj posmatrača

PRICA: Sama na klupi

Sve do 1954. godine segregacioni zakoni u nekim državama Sjedinjenih Američkih Država zabranjivali su učenicima crncima da pohađaju iste škole kao i bijelci. Kada je Vrhovni sud SAD zabranio segregaciju u cijeloj zemlji, guverner države Arkanzas se zakleo da će se suprotstaviti tom naređenju. "Ulicama će poteći krv ukoliko učenici crnci pokušaju da uđu u Centralnu srednju školu", rekao je.

Školski odbor grada Litl Roka, Arkanzas, imao je druge planove. Na početku školske 1957. godine Centralna srednja škola, koja je bila isključivo

za bijelce, složila se da primi devet učenika crnaca. Elizabet Ekford je bila među tih devet učenika.

Školski odbor Litl Roka je zamolio roditelje devet učenika da ne prate svoju djecu u školu, jer su se plašili da će prisustvo roditelja crnaca isprovocirati gomilu. Dogovoreno je da se svih devet učenika nađu na jednom mjestu i da ih doprati advokat. Međutim, Elizabet nije znala ništa o tom dogovoru, te je zato krenula sama.

Kada je izašla iz autobusa nedaleko od Centralne srednje škole, Elizabet je ugledala gomilu bijesnih bijelaca i na stotine naoružanih vojnika koje je guverner bio poslao da spriječe ulazak devet učenika u školu. Elizabet je pomislila kako će možda biti bezbjedna ako do ulaza u školu bude išla iza vojnika iz Arkanzasa. Vojnici su je natjerali da skrene s puta.

Uticaj posmatrača

“Gomila je počela da me prati, nazivajući me pogrđnim imenima. Iznenada su mi počela klecati koljena i zapitala sam se da li ću izdržati. Bio je to najduži blok kuća kroz koji sam ikad u životu prošla. Uprkos tome, nisam se mnogo plašila, jer sam mislila kako će me gardisti zaštititi.

Kada sam stigla ispred škole, opet sam prišla jednom od gardista, ali je on uporno gledao ispred sebe i ne pomjerivši se kako bi me pustio da prođem. Nisam znala šta da uradim. U tom trenutku jedan drugi gardista pustio je nekoliko učenika bijelaca da prođu. Kada sam se pokušala progurati pored njega, on je podigao bajonet.

Neko je povikao: ‘Linčujmo je! Linčujmo je!’ Pokušala sam pronaći neko prijateljsko lice. Uхватила sam pogled jedne starice, ali me ona pljunula. Pogledala sam niz blok kuća i ugledala klupu na autobuskoj stanici. Otrčala sam do klupe i sjela na nju.”

Nekoliko ljudi iz gomile je pošlo do klupe prateći Elizabet i vičući: “Odvucimo je do drveta!”, što je bio način da kažu da će je linčovati (objesiti).

Dok je Elizabet sjedila na klupi, čitavu vječnost kako joj se činilo, kroz gomilu se probila bjelkinja po imenu Grejs Lorč i obratila se Elizabet. Elizabet je polahko podigla oči i pogledala u nepoznatu ženu, zatim je ustala. Koračajući tik uz nju, žena ju je odvela do obližnje autobuske stanice. Elizabet je ušla u autobus pobjegavši od gomile.

Pitanje: Zašto gomila nije spriječila Grejs Lorč da isprati Elizabet tamo gdje će biti bezbjedna?

Adaptacija djela, Juan Williams, *Eyes on the Prize: America's Civil Rights Years 1954-1965*, (Pogled uprt u nagradu: Građanska prava u Americi 1954-1965), Penguin Books, New York, 1987.

Uticaj posmatrača

PRIČA: Posljedice bitke

Austrijska i francuska vojska su se sukobile kod Solferina, grada u sjevernoj Italiji 24. juna 1859. godine. Šesnaest sati kasnije, 36.000 ljudi je ležalo mrtvo ili ranjeno. Iako je 1859. godine moć oružja da nanese povrede ljudskom tijelu bila veća, sposobnost da se vodi briga o ranjenim vojnicima nije.

Te večeri nakon bitke Anri Dinan, mladi Švajcarac, stigao je u Solferino po zadatku koji nije imao nikakve veze s bitkom. Dinanov posao je loše išao; vjerovao je kako francuski car može da mu pomogne i, znajući da će car doći u tu oblast zbog rata, nadao se da će mu se ukazati prilika za sus-

ret s njim. Međutim, ono na šta je naišao bile su posljedice bitke. Slijedi dio onoga što je zapamtio:

“Noćnu tišinu je narušavalo ječanje, prigušeni uzdasi bola i patnje. Glasovi, od kojih se srce kidalo, dozivali su pomoć.

Kada je svanulo, bojno polje je bilo prekriveno ljudskim i konjskim leševima. Jadni ranjenici bili su stravično blijedi i iscrpljeni. Neki, čije su otvorene rane već pokazivale prve znake infekcije, bezmalo su bili poludjeli od bola. Preklinjali su da im neko prekrati muke. Sve nemilosrdnije se osjećala nestašica vode; šančevi su polahko presušivali i vojnici su, uglavnom, imali samo zagađenu i ustajalu vodu za piće.”.

Dok je Dinan išao od jednog do drugog vojnika, koji su ga neprestano dozivali tražeći vode, shvatio je koliko se malo pažnje njima poklanja. Sakupio je grupu žena iz kraja i organizovao ih u timove kako bi nosile

Uticaj posmatrača

hranu i vodu ranjenima, naredio im je da operu krvlju obilivena i gamadima prekrivena tijela kako bi se mogle obraditi rane, organizovao je primitivnu poljsku bolnicu u crkvi, sakupio je platno za zavoje i kupio hranu i sanitetski materijal u obližnjim gradovima, dao je instrukcije malim dječacima da donose vodu u kantama, regrutovao je turiste, jednog novinara, jednog grofa i jednog proizvođača čokolade, i uskoro su ovi ljudi previjali rane, nosili vodu, pisali oprostajna pisma porodicama ljudi na samrti. Svi ti pomagači, primjećuje Dinan, bili su zaboravili na nacionalnost ljudi o kojima su brinuli; bili su "tutti fratelli" - sad su svi bili braća.

Dinan je naišao na dvadesetogodišnjeg kaplara koga je metak pogodio u lijevu stranu i koji je znao da će brzo umrijeti od zadobivenih rana. Dao je malo vode mladom čovjeku, koji mu se zahvalio rekavši sa suzama u očima: "Gospodine, kad biste samo mogli pisati mome ocu kako biste mi utješili majku". Dinan je napisao pismo njegovim

roditeljima. Ovo su bile jedine vijesti koje su primili od sina.

Dinanov posao je na kraju zaista propao. Bio je spriječen da se sretne s carem toga dana. Međutim, napisao je knjižicu pod nazivom Sjećanje na Solferino opisujući ono što je video i nudeći jednostavan prijedlog.

"Zašto ne bi bilo moguće u vrijeme mira osnovati društva za pružanje pomoći, koja bi brinula o ranjenicima u vrijeme rata angažovanjem požrtvovanih i u potpunosti osposobljenih dobrovoljaca?"

Knjiga je dovela do stvaranja Komiteta za pomoć ranjenicima u vrijeme rata, koji je prerastao u Međunarodni komitet Crvenog križa. Dinanova vizija je dovela i do nastanka društava Crvenog križa i Crvenog polumjeseca širom svijeta.

Pitanje: Kakav je uticaj izvršila Dinanova reakcija u to vrijeme? A mnogo godina poslije?

Adaptacija djela Anrija Dinana Sjećanje na Solferino, Međunarodni komitet Crvenog križa, Ženeva, 1986.

Uticaj posmatrača

PRIČA: Korak po korak

Kada je nacistička Njemačka Kosvojila Poljsku u Drugom svjetskom ratu, okupacione snage su nametnule svoju politiku porobljavanja i ubijanja Jevreja. One, koji su bili uhvaćeni u Poljskoj da skrivaju Jevreje, čekala je smrt. Neke su čak ostavljali da vise obješeni na javnim trgovima kao upozorenje drugima. Pa ipak, neki ljudi su odabrali da pomognu da se spase Jevreji. Štefa, radnica u fabrici katoličke vjeroispovijesti, otišla je nevjerovatno daleko kako bi spasila nekoga koga čak nije poznavala.

Laminski, policajac koji je bio član poljskog Pokreta otpo-

ra, 1942.godine zamolio je Štefinog muža Jiržija da sakrije Irenu, Jevrejku, na nekoliko dana. Bračni par je napravio skrovište za nju u svom jednosobnom stanu. Nekoliko dana je preraslo u sedmicu dana, a zatim se sedmica dana pretvorila u mjesec. Nakon nekoliko mjeseci Jirži je zatražio od Irena da ode, ali je Štefa insistirala da ta žena mora ostati sakrivena u njihovom domu. Ispunjen bijesom, Jirži je napustio stan zaklevši se pred Štefom da će reći nacistima kako ona skriva Irenu.

Šta je Štefa učinila?

“Pozvala sam Laminskog i on je otišao da razgovara s mojim mužem. Rekao je Jiržiju: ‘Vidiš li ovaj moj pištolj? Ako odeš i ispričaš o Štefi i Ireni, živjet ćeš još samo pet minuta. Prvi metak će ti prosvirati glavu.’ Poslije toga moj muž se više nije vratio. Ovo je bio kraj mog braka, ali je policajac Leminski

Uticaj posmatrača

nastavio da nam pomaže”.

Da li je Štefa bila svjesna opasnosti kojoj se izlaže?

“Naravno da jesam. Svi su znali šta se može dogoditi onima koji skrivaju Jevreje. Irena bi govorila: ‘Ja sam ti veliki teret, otići ću.’ Međutim, ja sam joj odgovarala: ‘Sve dosad si bila ovdje i uspjele smo u tome, možda se ipak sve završi uspjehom. Kako možeš da se predaš?’ Znala sam da je ne mogu pustiti da ode.”

Stanovništvo Varšave se 1944. godine diglo na ustanak protiv nacističke okupacije. U znak osvete nacisti su počeli evakuaciju svih civila osim majki sa malom djecom. Za Irenu, koju bi prepoznali kao Jevrejku iako je uvijek nosila mahramu preko lica, evakuacija je značila gotovo sigurnu smrt. Uočivši opasnost, Štefa je donijela tešku odluku. Dok je kazivala ostatak priče, plakala je.

“Kada je trebalo da nas evakuišu, kazala sam Ireni da uzme moju bebu. Rekla sam:

‘Pokušat ću da ostanem uz vas. Za slučaj da se izgubim, brini o njemu kao da je tvoje rođeno dijete. ‘Kada ju je njemački službenik vidio sa djetetom, rekao joj je da se vrati u stan. Meni su iz nekog razloga dozvolili da pođem sa njom.”

Kako je Štefa mogla riskirati da izgubi bebu?

“Znala sam da će Irena brinuti o njemu. Osim toga, niko nije znao šta bi se meni moglo desiti. Mogla sam i ja umrijeti.”

Pitanje: Na koji način je svaka od ovih osoba pomogla Ireni da preživi?

- Evakuacija: odvođenje ljudi iz njihovih domova u zarobljeničke logore
- Pokret otpora: ljudi koji su tajno radili protiv nacističkih vlasti nastojeći da ih istjeraju iz zemlje

Adaptacija djela, Nechama Tec, When Light Pierced the Darkness (Kada je svjetlost probila tamu), Oxford University, New York, 1986.

Uticaj posmatrača

Historijski kontekst za priču "Sama na klupi"

Arkanzas je država u južnom dijelu Sjedinjenih Američkih Država. Litl Rok je najveći i ujedno i glavni grad države. Krajem 50-ih godina 20. vijeka 77% stanovništva Arkanzasa su činili bijelci, a 22% američki crnci.

U većini američkih škola u državama na jugu zemlje do 1954.godine postojala je rasna segregacija. Djeci američkih crnaca nije bilo dozvoljeno da pohađaju iste škole kao i djeca bijelaca. Škole za djecu američkih crnaca po pravilu su dobivale manje sredstava nego škole za djecu bijelaca. Vrlo često su im bile neophodne popravke, a nedostajale su im i osnovne potrepštine.

Vrhovni sud SAD 1954. godine, proglasio je nelegalnom segregaciju škola na osnovu rase. Sud je naredio da škole, koje su "bile isključivo za bijelce", moraju otvoriti vrata za crne učenike, "čim to bude moguće".

Događaji koji su prethodili priči: Kako bi ispoštovao naređenje Vrhovnog suda, školski odbor Litl Roka objavio je da srednja škola u gradu, koja je bila isključivo za bijelce, može primati i učenike crnce. Prvog dana škole, septembra mjeseca 1957. godine devedetero crnačke djece planiralo je da se upiše u Centralnu srednju školu u Litl Roku. Na sastanku, koji je održan dan ranije, školski nadzornik je rekao roditeljima učenika crnaca kako on neće moći da ih zaštiti ukoliko budu pratili svoju djecu u školu. Guverner Arkanzasa je poslao nacionalnu gardu (vojne snage koje

Uticaj posmatrača

je kontrolisala vlada države) u Litl Rok, tvrdeći kako postoji opasnost da dođe do nasilja. Nacionalna garda je spriječila crnačku djecu da uđu u školu. Oko škole se okupila i gomila bijelaca kako bi spriječila djecu da u nju uđu.

Izvori:

<http://www.funkandwagnalls.com>
Daniel Boorstin i Brooks Kelley sa Ruth Boorstin: Historija SAD, Ginn and Company, Lexington, Massachusetts 1981.

<http://www.infoplease.com>
Daisy Bates: The Long Shadow of Little Rock (Duga sjenka Litl Roka), David McKay, New York, 1962.

Historijski kontekst za priču "Posljedice bitke"

Solferino je gradić u današnjoj sjevernoj Italiji. Iako ljudi koji žive na talijanskom poluostrvu govore jednim jezikom i imaju jednu kulturu, Italija nije bila jedinstvena dr-

žava od pada Rimskog carstva pa sve do 60-ih godina 19. vijeka. Na poluostrvu se nalazilo nekoliko kneževina kojima su često upravljali njihovi moćniji susjedi, uglavnom Francuska i Austrija. Iako su obje nacije pokušale kontrolisati sjevernu Italiju, ni Francuzi ni Austrijanci nisu činili većinu stanovništva koje je živjelo u gradiću i okolnim selima.

Francuska revolucija i period vladavine Francuske nad sjevernom Italijom doveli su do stvaranja pokreta za jedinstvenu talijansku državu, oslobođenu strane vladavine. Kraj ovog pokreta obilježilo je nekoliko revolucija 1848. godine. Sve revolucije su se završile

Uticaj posmatrača

neuspjehom i austrijske trupe su okupirale najveći dio sjeverne i centralne Italije. Jedna oblast talijanskog poluostrva, koja je u izvjesnoj mjeri ostala nezavisna, bila je Kraljevina Pijemont (Sardinija), kojom je vladao kralj Viktor Emanuel II.

Događaji koji su prethodili priči: Pijemont i Francuska formirali su vojni savez 50-ih godina 19. vijeka. Plan im je bio da navedu Austriju da objavi rat Pijemontu kako bi mu Francuska mogla priteći u pomoć. Plan je uspio i Austrija je 1859. objavila rat. U bici kod Solferina vojske Francuske i Sardinije, predvođene Napoleonom III, sukobile su se s austrijskim snagama cara Franje Josipa I. Oko 300.000

izgladnjelih vojnika, iscrpljenih višednevnim usiljenim maršem, 24. juna 1859. godine, cijeli dan su bili bitku u gradiću Solferinu i njegovoj okolini, sve dok Austrijanci nisu otpočeli beznadežno povlačenje. Poljanu su, na kojoj se bitka odigrala, jaka kiša, koraci posrćućih vojnika i konjska kopita pretvorili u kašu od blata. Sljedećeg jutra, kada su znatiželjnici došli da vide pokolj, na zemlji je ležalo na hiljade mrtvih i umirućih vojnika.

Izvori:

<http://www.infoplease.com>

<http://www.FunkandWagnalls.com>

Encyclopedia Britannica

Caroline Moorhead, Dunant's Dream: War, Switzerland and the History of the Red Cross (Dinanov san: Rat, Švajcarska i historija Crvenog krsta), Carrol & Graf Publishers, Inc., New

Historijski kontekst za priču "Korak po korak"

York, 1998.

Na početku Drugog svjetskog rata Poljska je obuhvatila površinu od 375.000 km². Nacistička Njemačka i Sovjetski savez tvrdili su da polažu pravo na pojedine dijelove Poljske.

Prije Drugog svjetskog rata Po-

Uticaj posmatrača

ljaska je također imala znatne njemačke, ruske i ukrajinske nacionalne manjine. Tokom historije Jevreji, koji su bili proganjeni gotovo svugdje u Evropi i protjerivani iz nje, bili su dobrodošli u Poljskoj. Tamo su upražnjavali svoju religiju i gradili svoje škole. Jevreji, koji su živjeli u Poljskoj, nastavili su da imaju posebne odnose s poljskim vladarima. To je jedan od razloga što je velika jevrejska zajednica doživjela procvat u Poljskoj. Kada je počeo Drugi svjetski rat, gotovo 3.350.000 Jevreja je živjelo u Poljskoj. Samo 90.000 poljskih Jevreja je preživjelo.

Njemačka invazija Poljske 1. septembra 1939. godine obilježila je početak Drugog svjetskog rata. Nepune tri sedmice kasnije Sovjetski savez je također izvršio invaziju na Poljsku. Poljska vlada je prebjegla u London. Veliki dio njezinih oružanih snaga je pobjegao u druge evropske zemlje kako bi nastavio da se bori protiv Nijemaca. Poljski Pokret otpora, opredijeljen da se bori protiv Nijemaca, bio je naročito aktivan u Varšavi. Nacistička Njemačka je u junu 1941. godine izvršila invaziju na Sovjetski sa-

vez i dio Poljske koji je sovjetska vojska bila okupirala. Do kraja mjeseca cijela Poljska je bila u rukama Nijemaca.

Događaji koji su prethodili priči: Nacisti su osnovali mnogo koncentracionih logora u Poljskoj. Ovi logori su korišteni da se istrijebe poljski Jevreji, Poljaci koji su bili protiv njemačke okupacije, kao i Jevreji dovedeni iz drugih zemalja. U izdvojeni dio grada poznat kao "geto", satjerano je 450.000 Jevreja koji su živjeli u Varšavi. Zatim su deportovani u koncentracione logore.

Poljski Pokret otpora je promijenio taktiku 1. augusta 1944. godine. Otpočeo je otvorenu oružanu borbu protiv nacista. Vođa poljskih boraca se predao 2 oktobra. Nakon predaje nacisti su većinu stanovnika Varšave transportovali u logore u Njemačkoj, ili su ih prisilili da se presele u druge poljske gradove i mjesta.

Izvori:

<http://www.infoplease.com/index.html>

<http://www.FunkandWagnalls.com>
Encyclopedia Britannica

Uticaj posmatrača

DOPUNSKE AKTIVNOSTI

1) ISTRAŽITE I SAKUPITE PRIČE

Istražite priče iz historije, legendi i religije svoje zemlje kako biste pronašli svjedočenja posmatrača koji su djelovali da bi zaštitili nekoga za koga se nije očekivalo da će da ga zaštititi.

- Šta ih je podstaklo da djeluju? Kakav je bio rezultat toga? Ilustrujte i sastavite knjigu od sakupljenih priča ili ih izložite.

2) IZREKE

Dajte vlastito tumačenje sljedećeg stiha, koji je napisao Dželaludin Rumi, sufijski pjesnik iz 14. vijeka:

“Budi svjetiljka, ili čamac za spasavanje, ili ljestve.”

Tumačenje stiha može biti dato i u obliku crteža, o njemu se može pisati ili se na osnovu njega može sastaviti pjesma. Primijenite spontanu razmjenu ideja kako biste sakupili stihove ili izreke koje ste čuli, a koje odražavaju humanitarno stanovište. Objasnite na koji se način svaka od tih izreka može dovesti u vezu sa humanitarnim stanovištem. Naprimjer, kada je jedan od učesnika predložio izreku Što majmun vidi, to majmun i radi, drugi polaznici su kao razlog za njeno prihvatanje, naveli to što ljudi slijede primjer drugih i što to važi za humanitarno ponašanje, kao i za svako drugo ponašanje.

Uticaj posmatrača

4
ČAS

Sakupite (u porodici ili iz drugih izvora) tradicionalne izreke koje odražavaju humanitarno stanovište. Sarađujte u izradi brošure ili kolaža na osnovu izreka:

“Umjesto da tražiš osvetu, pruži dobar primjer.”

(Učenik iz Džibutija)

“Milosrđe održava svijet”.

(Učenik iz Tajlanda)

“U Hadisu Poslanikovom se kaže: Ko od vas primijeti nepravedan čin, treba da interveniše kako bi ga promijenio djelom, ako ne može, onda barem riječju, a ako ni tako ne može, onda srcem, i to je najmanje što se može učiniti.”

(Učenik iz Egipta)

“Čak ni lovac nije u stanju ubiti pticu koja kod njega potraži utočište.”

(Japanska izreka)

PRATITE POSLJEDICE

Analizirajte uticaj posmatrača na zaštitu života i dostojanstva čovjeka.

Odaberite jednu od niže navedenih mogućnosti i napravite dijagram kako biste prikazali mrežu lančanih reakcija:

- čin koji ste vi kao posmatrač izvršili u ime nekog drugog,
- čin koji je neko drugi izvršio kao posmatrač.

Uticaj posmatrača

Zabilježite postupak posmatrača u krugu u sredini mreže. Zatim pokažite uticaj koji je taj postupak imao povezujući krug sa što više ljudi i događaja kojih se možete sjetiti.

METODE OCJENJIVANJA

Ocjenjivanje koje se stalno vrši

- ◆ Istraživanje humanitarnog prava (IHP) pruža svakodnevnu priliku nastavnicima da saznaju šta njihovi učenici uče i koje pogrešne predstave o nečemu možda imaju. Aktivne nastavne metode, kao što su diskusija u razredu, rad u malim grupama, spontana razmjena ideja i igranje uloga, pružaju takvu priliku.
- ◆ Odvojite pet minuta na kraju časa kako bi učenici napisali rečenicu ili dvije kao odgovor na slijedeća pitanja: Šta sam danas naučio/la? Koja pitanja želim postaviti? Pročitajte njihove odgovore i upotrijebite ih kako biste slijedećeg časa dopunili znanje učenika i kako biste ispravili pogrešne predstave.

Korice za radove učenika:

U toku čitave ove oblasti od učenika se zahtijeva da intervjuišu ljude, da zauzmu stav o nekom pitanju kao i da ga brane navodeći primjere, da ilustruju pojmove pisanjem pjesama, igrom ili umjetničkim tvorevinama, ili da napišu rad detaljno analizirajući određenu temu.

- ◆ Za svakog učenika vodite fascikl ili korice koji će sadr-

Uticaj posmatrača

4 ČAS

žavati koncepte pisanih radova, umjetničke tvorevine, intervjue ili isječke iz novina koje su on ili ona priložili u okviru časa. Periodično pregledajte radove učenika zajedno s njim/njom kako biste pratili napredak u razumijevanju međunarodnog humanitarnog prava.

Zalijepite radove učenika na zid.

Po završetku ove oblasti možda ćete željeti da posljednji čas posvetite pismenom ocjenjivanju onoga što su učenici naučili. To možete uraditi tako što ćete postaviti jedno pitanje na koje treba dati odgovori u obliku eseja (20-30 minuta) ili dva do tri pitanja na koje treba dati kratak odgovor (10 minuta za svako pitanje).

a) Odaberite jedno pitanje za pisanje eseja.

Odaberite iz materijala (ili izmislite) primjer kada posmatrač prisustvuje sceni nasilja. Stavite se u poziciju posmatrača.

- Kakav sve izbor možete napraviti? Kakve su posljedica toga?
- Šta odlučujete da preduzmete i zašto?
- Na koji način se može razvijati humanitarno ponašanje? Prodiskutujte prepreke humanitarnim činovima, kao i razloge zašto ih je teško savladati (ili način na koji se mogu savladati).

b) Odaberite dva pitanja na koja treba dati kratak odgovor.

- Definišite pojmove posmatrač, humanitarni čin i dilema.

Uticaj posmatrača

- Navedite primjer humanitarnog čina o kome su izvijestili informativni mediji i objasnite zašto smatrate da se radilo o humanitarnom činu.
- Na šta se misli kada se govori o postepenoj prirodi humanitarnih činova?

Mogu se razraditi i druga pitanja tako što će se od učenika zahtijevati da formulišu pitanja u malim grupama, a zatim da odaberu jedno za čitav razred kao pitanje na koje treba dati odgovor u obliku eseja. Ili možete zahtijevati od svakog učenika da predloži pitanje na koje će zatim odgovoriti u okviru testa. Učenik će se ocjenjivati kako na osnovu kvaliteta pitanja, tako i na osnovu kvaliteta odgovora. Možete odabrati citat iz novinskog članka, uokvireni tekst dat sa strane u nekom od materijala ili neki drugi izvor. Tražite od učenika da ukažu na suštinu i da kažu da li se slažu s tim ili ne.

Kriteriji za ocjenu:

Dobar odgovor učenika je onaj pri kome se:

- koriste pojmovi kao što su posmatrač, borac, dilema ili lančana reakcija kao i drugi pojmovi iz materijala
- daju konkretni primjeri koji govore u prilog određenog stanovišta
- koriste primjeri iz raznih izvora kao što su informativni mediji, intervjui, diskusija u razredu ili neko drugo štivo.

Navedene tehnike su sugestije koje treba da vam pomognu u ocjeni rada učesnika u vezi s IHP materijalima. Možete ih, po potrebi, prilagođavati.

Ograničenja u oružanom sukobu

**Koja su ograničenja
potrebna i zašto?**

**Odakle dolaze ova
ograničenja?**

**Kako se ovi zakoni
razvijaju?**

ISTRAŽIVANJA

5. Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a
6. Prava ljudskih prava i MHP
7. Djeca "vojnici" kao predmet pažnje
8. Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

KONCEPTI

Ograničenje ratovanja
Ljudska prava
Potrebe djece
Oružja koja ne prave razliku u pogledu ciljeva

VJEŠTINE

Posmatranje iz perspektiva drugog

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

U istraživanju ograničavanja razaranja pažnja se usmjerava na međunarodno humanitarno pravo (MHP) kao skup pravila ponašanja u situaciji oružanog sukoba čiji je cilj zaštita žrtava i ugroženih osoba.

Kroz ovo istraživanje prikazan je i odnos MHP-a i prava ljudskih prava sa posebnom naznakom na ona ljudska prava koja ostaju zaštićena i u situaciji oružanog sukoba.

Istovremeno, u okviru ovog istraživanja prikazana je i univerzalnost napora čovječanstva (kroz vijekove i u svim dijelovima svijeta) da uspostavi pravila (kodekse) kojima se ograničava ratno razaranja.

Ciljevi:

- ▲ Da se ublaže patnje i zaštititi dostojanstvo čovjeka
- ▲ Razumjeti neophodnost pravila u oružanom sukobu
- ▲ Naučiti neka od pravila MHP

Materijal:

- ▲ Osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava
- ▲ Pravila borbe u životinjskom svijetu i kodeksi ratovanja
- ▲ Kontrolisana upotreba mača
- ▲ Uzorci kodeksa ratovanja kroz historiju

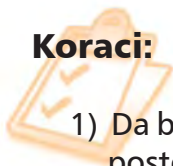
Razgovarati sa učenicima o sljedećim pitanjima:

- Da li su i zašto potrebna pravila u običnom životu?

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

- Da li treba da postoje pravila u ratu i zbog čega?
- Može li neko biti zaštićen u ratu?

Koraci:

- 1) Da bi se ublažile patnje i zaštitilo dostojanstvo čovjeka postoje neka pravila koja bi se trebala poštovati i to:
  - ◆ U vrijeme oružanog sukoba važi poseban sistem prava – međunarodno humanitarno pravo čija je svrha “zaštita žrtava rata (civila, ranjenika, bolesnika, zarobljenika, raseljenih osoba...) i regulisanje načina na koji se vodi neprijateljstvo”, tj. ograničavanje ratnog razaranja i ljudske patnje;
  - ◆ Međunarodno humanitarno pravo konkretizovano je kroz skup pravila koja se mogu podvesti pod četiri osnovne grupe pravila:
    1. Napadi se moraju ograničiti na borce i vojne ciljeve.
    2. Zabranjeni su napadi ili oružja kojima se nanose pretjerano velike povrede i patnja i koji ne prave razliku između vojnih i civilnih objekata i osoba.
    3. Civile, ranjenike i zarobljenike treba poštediti i zaštititi.
    4. Medicinsko osoblje i objekti moraju se zaštititi i poštovati.
- 2) Najavu teme Kodeksi ratovanja nastavnik daje kratkim komentarom da kroz historiju, od najranijih dana, na

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

svim kontinentima, možemo pratiti usmjerene ljudske napore da se ograniči ratno nasilje. Zatim nastavnik prepriča učenicima kao zanimljiv i prilog Pravila borbe u životinjskom svijetu i kodeksi ratovanja, uz zaključak da i priroda često ograničava nasilje kako bi zaštitila život i produženje vrste.

- 3) Nastavnik dalje dijeli učenike u 4 grupe i svakoj grupi daje priloge Koja su osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava. Zadatak svake grupe je da prouči pravila MHP-a danas, a zatim da svako pojedinačno pravilo iz ove četiri grupe svrsta na odgovarajuće mjesto, tj. u određenu grupu pravila.
- 4) Poslije deset minuta nastavnik traži od učenika da pojedinačna pravila grupišu u četiri osnovne grupe pravila MHP-a.

Rad po grupama (4 grupe, 15 minuta)

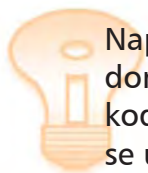
1. Pokušajte napraviti pravila da bi ograničili napade samo na borce i vojne ciljeve
2. Koje oružje uzrokuje suvišne ozljede i prekomjerne patnje
3. Kako postupati sa zatvorenicima, civilima, ranjenim boricima
4. Kako se ponašati prema medicinskom osoblju i objektima (vozila, bolnice)

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

Izlaganje i zapisivanje

- Kartice sa naslovima grupa polijepiti prema pitanjima na tabeli.
- Kartice na kojim su napisana osnovna pravila MHP-a izmješane podijeliti po grupama.
- Svaki učenik čita karticu, donosi je do table i lijepi na određeno mjesto.

Nastavnik još jednom na kraju skreće pažnju učenicima na fenomen globalnog prisustva kodeksa (u svim krajevima svijeta) i daje završnu riječ kroz ključne ideje:

Napori čovjeka da ograniči brutalnost i patnju koju donosi rat su opći. U historiji postoji mnogo primjera kodeksa čiji je cilj da se ograniči upotreba nasilja da bi se umanjila nepotrebna patnja i zaustavilo razaranja.

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

5

ČAS

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE

Osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava

1 Napadi se moraju ograničiti na borce i vojne ciljeve.

- 1.1 Civili se ne smiju napadati.
- 1.2 Civilni objekti (kuće, bolnice, škole, vjerski objekti, kulturno-historijski spomenici itd.) ne smiju se napadati.
- 1.3 Zabranjeno je koristiti civile za zaštitu vojnih ciljeva.
- 1.4 Borcima je zabranjeno da se predstavljaju kao civili.
- 1.5 Zabranjeno je izgladnjivanje civila kao metoda borbe.
- 1.6 Zabranjeno je napadati stvari i objekte koji su neophodni za opstanak civilnog stanovništva (hranu, poljoprivredne oblasti, objekte s pitkom vodom i sl.).
- 1.7 Zabranjeno je napadati brane, nasipe i nuklearne elektrane ako takav napad može izazvati velike civilne žrtve.

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

2 Zabranjeni su napadi ili oružje kojima se bez razlike u pogledu ciljeva pogađaju civilni ili vojni objekti i osobe, i kojima se nanose pretjerano velike povrede ili patnja.

2.1 Zabranjena je upotreba specifičnog oružja - hemijskog i biološkog oružja, zasljepljujućeg laserskog oružja, oružja koje povrjeđuje fragmentima koji se ne mogu otkriti rendgenskim pregledom, otrova, protivpješadijskih mina itd.

2.2 Zabranjeno je naređivati ili prijetiti da neće biti preživjelih.

3 Civile, ranjene borce i zarobljenike treba poštediti, zaštititi i s njima treba humano postupati.

3.1 Niko ne smije biti podvrgnut fizičkom ili psihičkom mučenju, tjelesnom kažnjavanju ili okrutnom ili ponižavajućem postupku.

3.2 Seksualno nasilje je zabranjeno.

3.3 Strane u sukobu moraju tražiti ranjene i bolesne s neprijateljske strane i postarati se o onima koje nađu.

3.4 Zabranjeno je ubiti ili raniti neprijatelja koji se predaje ili koji je hors de combat (izbačen iz stroja).

3.5 Zarobljenici imaju pravo na poštovanje i s njima se mora humano postupati.

3.6 Zabranjeno je uzimanje talaca.

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

- 3.7 Zabranjeno je nasilno raseljavanje civila. Zabranjeno je takozvano "etničko čišćenje".
- 3.8 Ljudi koji su dospjeli u ruke neprijatelju imaju pravo na kontakt s porodicom i na humanitarnu pomoć (hranu, medicinsku njegu, psihološku podršku i sl.).
- 3.9 Ugrožene grupe, kao što su trudnice i dojilje, djeca bez pratnje, stare osobe itd., moraju dobiti posebnu zaštitu.
- 3.10 Djeca mlađa od 15 godina ne mogu se regrutovati ili koristiti kao borci.
- 3.11 Svako ima pravo na pošteno suđenje (nepistrasan sud, redovni postupak itd.). Kolektivno kažnjavanje je zabranjeno.

4 Medicinsko osoblje i objekti (bolnice, klinike, kola hitne pomoći itd.) moraju se poštovati i zaštititi i mora im se pružiti sva raspoloživa pomoć za obavljanje njihovih dužnosti.

- 4.1 Znak Crvenog križa i Crvenog polumjeseca simbol je zaštite medicinskog osoblja i objekata. Zabranjeni su napadi na osobe ili objekte koji su obilježeni ovim znakom. Lažna upotreba znaka je zabranjena.
- 4.2 Sanitetske jedinice ili vozila se ne smiju koristiti za vršenje djela kojima se nanosi šteta neprijatelju.
- 4.3 U liječenju ranjenika i bolesnika niko ne smije da ima prioritet, osim iz medicinskih razloga.

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

DEFINICIJE

kolateralna šteta: šteta ili gubitak slučajno nanoseni tokom napada koji je izvršen uprkos svim neophodnim mjerama predostrožnosti koje imaju za cilj sprječavanje, ili u svakom slučaju, svođenje na minimum civilnih žrtava, ranjavanja civila i nanošenja štete civilnim objektima.

civil: svako lice koje nije borac (u slučaju nedoumice, to lice će se smatrati civilom). Ukoliko takvi civili direktno učestvuju u neprijateljstvima, onda se tretiraju kao borci i gube zaštitu.

civilni objekti: svi objekti koji nisu vojni ciljevi. Ukoliko se takvi civilni objekti koriste kao podrška vojnoj akciji, onda se tretiraju kao vojni ciljevi i gube zaštitu.

borac: lice koje direktno učestvuje u neprijateljstvima ili je pripadnik oružanih snaga

vojni ciljevi: borci i objekti koji svojom prirodom, mjestom, svrhom ili upotrebom daju efikasan doprinos vojnoj akciji i čije uništavanje omogućava određenu vojnu prednost.

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

Pravila borbe u životinjskom svijetu i kodeksi ratovanja

Vukovi, u borbi sa jednim protivnikom, ne ubijaju gubitnika.

Kada se vukovi u borbi s jednim protivnikom bore za primat u čoporu, pobjednik ne ubija gubitnika koji daje znak da se predaje zauzimanjem potčinjenog položaja.

- Prilagođeno, iz Centra za obrazovanje o vukovima i za istraživanje vukova, www.wolfcenter.org

Lososi koji se bore mašu tamnom zastavicom u znak predaje.

Kada se mladi atlantski lososi bore oko svog dijela rijeke, onaj koji gubi predaje se tako što mu koža i očna duplja postaju tamne boje. Pobjednik zatim popušta stisak.

"U tome je dio ljepote davanja signala tokom borbe", kaže biolog Džon E. Torp, koji se bavi proučavanjem lososa. "Lososi rješavaju nesporazume tako što promijene boju i na taj način nema nanošenja fizičkih povreda."

- Prilagođeno, iz Science News (Novosti iz nauke), S. Millus, 1999

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

- Da li ljudi imaju signale za predaju?
- Da li postoji neka vrijednost u tome što neka vrsta pušta gubitnika da se preda, bez ubijanja ili ranjavanja?

Kontrolisana upotreba mača

Nasilje, naročito muško, nešto je najopasnije za ljudsku zajednicu. Ono se mora kontrolisati uz pomoć pravila, a to je najosnovnija antropološka pretpostavka svakog društva. Obično se dešava da nasilje primjenjuje ratnička kasta. Moramo se obučiti za korištenje oružja. Mač je vrsta svetog oruđa koje mora pažljivo da se koristi. Ljudi koji ga nepažljivo koriste ne poštuju mač. To je veoma stara tradicija, ne samo u kršćanstvu već i u islamu i japanskoj bušido tradiciji.

Drugim riječima, smatram da su osnove ratnog prava postojale u većini drevnih civilizacija, jer nasilje je oduvijek predstavljalo tako veliku opasnost za sve zajednice da su one morale naći načina da ga obuzdaju. Stoga se nasilje kontroliše tako što se daje u ruke klasi ratnika, koja se mora pridržavati određenih pravila.

- Michael Ignatieff

Prilagođeno iz *The Warrior's Honor: Ethnic War and the Modern Conscience* (Čast ratnika: Etnički rat i moderna svijest), Vintage, London, 1999.

- Šta se podrazumijeva pod izrazom "ratnička kasta"?

Da li se slažete da društvo treba odrediti koji ljudi mogu nositi oružje?

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

Uzorci kodeksa ratovanja

8. vijek prije n.e. - **Stara Grčka**

Tokom rata na Levantinskom polju, sukobljene strane su se dogovorile da zabrane upotrebu sredstava za katapultiranje...

7. vijek prije n.e. - **Stara Grčka**

Poslije Prvog svetog rata države pobjednice su se zarekle da nikada više neće uskratiti hranu i vodu svojim opkoljenim sunarodnicima Grcima.

6. vijek prije n.e. - **Stara Grčka**

Konvencije kojima su se regulisali sukobi među državama:

- ◆ Neprijateljstva su ponekad neprimjerena: sveta primirja, naročito ona koja su proglašena u čast proslave Olimpijskih igara, moraju se poštovati.
- ◆ Neprijateljstva protiv određenih osoba i na određenim mjestima su neprimjerena: neprikosnovenost svetih mjesta i osoba pod zaštitom bogova, naročito glasnika i molitelja, mora se poštovati.
- ◆ Nakon bitke
n e -

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

prijatelju, na njegov zahtjev, treba vratiti tijela poginulih; tražiti da se vrate tijela poginulih, znači priznati poraz.

- ◆ Ratne zarobljenike treba ponuditi za otkup, a ne pogubitih ih po kratkom postupku ili osakatiti.
- ◆ Treba ograničiti kažnjavanje protivnika koji su se predali.
- ◆ Rat vode ratnici, tako da oni koji nisu ratnici ne treba da budu glavne mete napada.
- ◆ Bitke treba voditi u uobičajeno vrijeme za ratovanje (ljetu).
- ◆ Treba ograničiti upotrebu oružja koje nije dio opreme hoplita (naprimjer sredstva za katapultiranje).

- KOINA NOMINA

7. vijek - **Bliski Istok**

Ako dobiješ bitku, nemoj ubiti odbjeglog vojnika ili ranjenika; ne otkrivaj genitalije i ne narušavaj privatnost; nemoj sakatiti tijela poginulih; nemoj bez dozvole ući ni u jednu kuću; nemoj otuđiti njihovu imovinu; nikako nemoj mučiti žene čak i kada uvrijede tebe ili tvoje vladare; uvijek misli na Boga da bi bio u njegovoj milosti.

- KALIF ALI IBN ABU TALEB

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

Uzdrži se od izdaje, rasipnosti, perfidnosti ili sakaćenja; nikad ne ubijaj malu djecu, stare ljude ili žene; nikada nemoj sjeći ili spaljivati palme; nikad nemoj posjeći voćke; nikad nemoj ubiti kozu, kravu ili kamilu, osim radi hrane. Ako prođeš pored ljudi koji se mole, ostavi ih da se pomole.

- KALIF ABU BAKR AL-SIDIK

12. vijek - **Japan**

Treći element je humanost: ljubav, tolerancija i saosjećajne prema drugima.

Smatra se da vođe naročito moraju voditi računa o humanosti. Humanost prema nemoćnima ili poraženima smatra se najčasnijom odlikom ponašanja ratnika; stoga je loše postupanje sa zarobljenicima u potpunoj suprotnosti s ovim elementom.

- BUŠIDO

Od 12. do 16. vijeka - **Evropa**

Iako je teško naći precizna pravila koja su bila propisana za viteško ponašanje u doba vitezova, jasno je kako je postojao priznati kodeks ponašanja, a primjeri za to su hrabrost, blagost, razumijevanje i milost, nadahnuti

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

ovim pravilima kojima je samo savršena ličnost mogla biti dorasla. Vitezovi su morali brinuti o slabijima (u feudalnom društvu su se i bolesni ubrajali u tu kategoriju), potlačenima i hudovicama.

13. vijek - **Evropa**

Prema jus in bello (zakonu rata), Crkva je zabranjivala korišćenje samostrijela, jer nije bilo "časno" da vitezove na konju obaraju iz daljine strijelci iz običnog naroda.

Prema jus militare (vojnem zakonu), optužbama na osnovu zakona o oružju bavili su se posebni vojni ili kraljevski sudovi (Viteški sud u Engleskoj, Pariski parlament u Francuskoj), gdje su advokati tokom zvaničnih parnica raspravljali o svojim predmetima. Vitezovi i, naravno, glasnici, bili su najbolji poznavaoци zakona o oružju. Njih su često pozivali na vještačenje i tumačenje zakona i njegove primjene u konkretnim slučajevima, što ukazuje na to da je jus militare predstavljao suštinu međunarodne viteške prakse.

Prema Božjem miru, Crkva je zabranjivala napade na sveta mjesta, svećenike, seljake, žene, djecu, putnike i hodočasnike.

Prema Božjem primirju, Crkva je zabranjivala vođenje bitaka određenim danima, kao na primjer nedjeljom i praznikom.

15. vijek - **Engleska**

...da nijedan čovjek ne smije biti toliko brutalan da pljačka Svetu Crkvu i krade predmete ili ukrase koji pripadaju Crkvi, ili da ubija pripadnike Svete Crkve, vjerske ili bilo koje

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

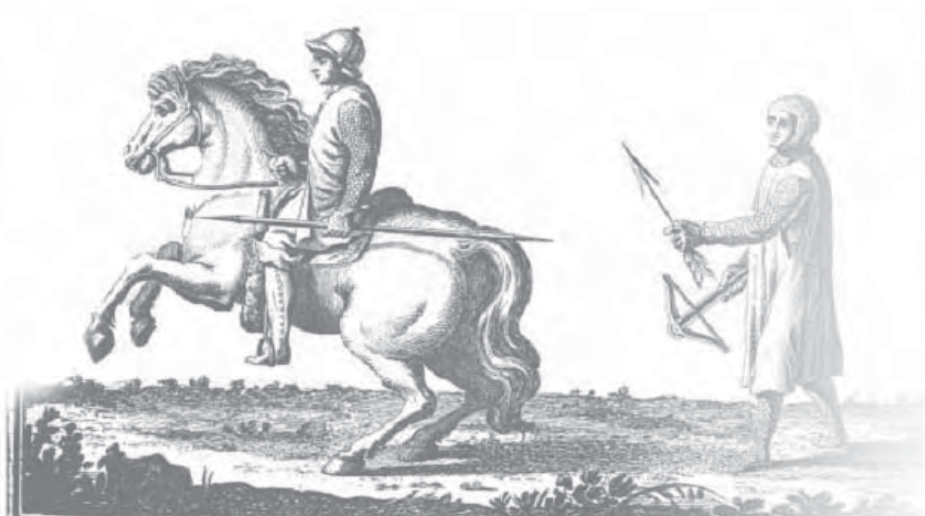
druge (osim ako su naoružani), inače mu prijeti smrtna kazna; isto tako, nijedan čovjek ne smije biti toliko brutalan da ubije ili siluje ženu, inače mu prijeti ista kazna. Nijedan čovjek ne smije zarobiti pripadnike Svete Crkve (osim ako su naoružani), inače mu prijeti kazna zatvora, a sa njegovim tijelom Kralj može uraditi šta mu je volja.

- *Tekst Iz Ordinances of War of Henry V (Ratne naredbe Henrija V), 1419.*

17. vijek - **Holandija**

Međunarodno društvo je zajednica koju vezuje zajedničko shvatanje da države i vladari imaju pravila koja primjenjuju na drugim državama i vladarima. Taj zakon naroda upravlja svim ljudima i svim narodima, a osnovnu sponu predstavlja pisani sporazum država koje imaju ustanovljene običaje.

- GROTIVS

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

18. vijek - **Evropa**

Član 40 ... zarobljenicima će biti dozvoljeno da primaju sljedovanje pomoći ... da imaju pristojan smještaj i kvalitetnu slamu koja se mijenja jednom sedmično ...

Član 41 ... obje strane moraju da zbrinu ranjenike: ... moraju da plate njihove lijekove i hranu ... dozvoljeno je poslati ljekare i njihove slugе uz propusnice koje su izdali generali ... štaviše, zarobljenici će pod zaštitom generala biti vraćeni kućama kopnom ili morem, šta više odgovara...

Član 42 ... bolesnici sa obje strane ne mogu biti zarobljeni; njima je dozvoljeno da bezbjedno ostanu u bolnicama, a svaka zaraćena strana može postaviti stražara da ih čuva. I bolesnici i njihovi stražari bit će nesmetano poslati kućama najdirektnijim putem ...

Član 44 ... Zatvorenici se ni na koji način ne smiju nasilno regrutovati.

Član 45...Zatvorenicima je dozvoljeno da u nezapećaćenom pismu pošalju obavještenje o tome gdje se nalaze.

- *Iz Frankfurtskog sporazuma i konvencije, 1743.*

18. vijek - **Francuska**

Budući da rat ima za cilj uništenje neprijateljske države, druga strana ima pravo ubiti njezine braniocе dok su naoružani; međutim, čim polože oružje i predaju se, prestaju biti neprijatelji, ili oruđe neprijatelja, i ponovo postaju samo ljudi kojima niko nema pravo da oduzme život....

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

Usmena tradicija - **Senegal**

Svi mladi plemići podučavali su se ratnoj etici kako bi se obrazovali kao budući ratnici. Učili su ih da nikada ne ubiju neprijatelja koji leži na zemlji, jer svojim padom neprijatelj je priznao da je slabiji.

Usmena tradicija - **Somalija**

Biri-ma-geydo, kodeksom zvanim "Pošteđen od koplja", definisane su kategorije ljudi za koje se treba pobrinuti i kojima treba pomoći uvijek, a naročito za vrijeme oružanog sukoba. U te kategorije su spadale žene, djeca, starci, bolesni, gosti, vjerske osobe i mirovni poslanici.

Usmena tradicija - **Mali, Gornja Volta i zemlje saharske oblasti**

Niko ne smije udariti na razoružanog neprijatelja. Neprijatelj će biti zarobljen.

Usmena tradicija - **Niger**

Napasti selo u kojem se nalaze samo žene i djeca nije rat već krađa - a mi nismo lopovi.

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

18. vijek - **Centralna Afrika**

Prema Lapir kodeksu, čast u borbi je podrazumijevala da se nikada ne povrijede civili ili nanese šteta njihovim zalihama hrane i sredstvima za život.

19. vijek - **Sjedinjene Američke Države**

Član 61: Vojnici koji nemaju milosti nemaju pravo ubiti neprijatelja koji je već onesposobljen i leži na zemlji, ili zarobljenike koje su uhvatili drugi vojnici.

Član 75: Ratni zarobljenici koji podliježu stavljanju u pritvor ili zatvor, ako se smatra kako za to postoji potreba iz bezbjednosnih razloga, ne smiju biti

izloženi nikakvoj drugoj namjernoj patnji ili poniženju. Način zatvaranja i postupanja sa zarobljenikom može se mijenjati u skladu sa zahtjevima bezbjednosti.

Član 76: Ratni zarobljenici treba da dobivaju jednostavnu i zdravu hranu, kad god je moguće, i sa njima se mora humano postupati. Od njih se može tražiti da rade u korist države onoga ko ih je zarobio, u skladu sa njihovim činom i statusom.

Član 79: Svaki uhvaćeni ranjeni neprijatelj bit će medicinski zbrinut, u okviru mogućnosti medicinskog osoblja.

- *LIEBEROV KODEKS, 1863.*

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

19. vijek - **Novi Zeland**

Pravilo br. 1: Ako je ranjen (ili uhvaćen nepovrijeđen) sa kundakom puške ili drškom mača okrenutim prema meni, bit će spašen.

Pravilo br. 2: Ako bilo koji vojnik bijelac putuje nenaoružan i naiđe na mene, bit će zarobljen i predat u ruke zakona.

Pravilo br. 3: Vojnik koji pobjegne iz straha i naoružan uđe u kuću svećenika (iako nosi oružje), bit će spašen. Ja tamo neću ući.

Pravilo br. 4: Nenaoružani bijelci, žene i djeca bit će pošteđeni.

- MAORSKI RATNIČKI KODEKS, 1864.

19. vijek - **Rusija**

Cilj borbe također je moguće postići neutralisanjem ili ubijanjem boraca. Nema nikakve vojne koristi od mučkog ubijanja ili nanošenja teških ili trajnih povreda neprijatelju.

Ograničenja razaranja i osnovna pravila MHP-a

Zabranjena je upotreba oružja kojim se nanosi nepotrebna patnja (...) Drugi važan cilj je kontrolisana upotreba oružja kako bi se njegovo dejstvo ograničilo samo na bojno polje i borce na njemu, i kako njegova upotreba ne bi izmakla kontroli i proširila se na nedužne ljude kao što su civili. (...) Zabranjena je upotreba eksplozivnih metaka težine ispod 400 grama.

- PETROGRADSKA DEKLARACIJA, 1868.

20. vijek - **Kina**

Poštuj naređenja u svim svojim postupcima. Ne uzimaj od ljudi ni iglu ili konac. Prijavi sve što zaplijeniš. Govori učtivo. Vrati sve što pozajmiš. Plati svaku štetu. Ne udaraj ljude i ne psuj ih. Ne uništavaj usjeve. Ne ponašaj se nepristojno prema ženama. Ne postupaj loše sa zarobljenicima.

- ŽU-MAOVA PRAVILA ZA VOJNIKE, 1935.

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) kao skup pravila ponašanja u situaciji oružanog sukoba čiji je cilj zaštita žrtava i ugroženih osoba.

Kroz ovo istraživanje prikazan je i odnos MHP-a i prava ljudskih prava sa posebnom naznakom na ona ljudska prava koja ostaju zaštićena i u situaciji oružanog sukoba.

Ciljevi:

- ▲ Upoznavanje sa konceptom MHP-a i prava ljudskih prava
- ▲ Razumijevanje nužnosti postojanja pravila u oružanim sukobima
- ▲ Razumijevanje komplementarnosti MHP-a i prava ljudskih prava
- ▲ Upoznavanje i usvajanje osnovnih pravila MHP-a

Materijali:

- ▲ Prilog: Opća deklaracija o ljudskim pravima(kartice i tekst)
- ▲ Prilog: MHP i ljudska prava- sadržaj i komplementarnost
- ▲ Prilog: Zajedničke odlike MHP-a i prava ljudskih prava (skica)
- ▲ Prilozi: Pravo ljudskih prava, Glavni instrumenti ljudskih prava, Međunarodno humanitarno pravo, Glavni instrumenti MHP-a

Prava ljudskih prava i MHP

 Priprema:

- ✦ Isjeći kartice s kategorijama ljudskih prava (prilog: Opća deklaracija Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima - kartice)
- ✦ Izrada panoa sa šematskim prikazom komplementarnosti prava ljudskih prava i MHP-a

 Koraci:

1. Nastavnik najavljuje temu časa: Odnos međunarodnog humanitarnog prava i prava ljudskih prava.

U analizu ovog odnosa nastavnik uvodi učenike time što im daje početak rečenice: "Svaki čovjek ima pravo da...", koju oni završavaju na njima logičan, odgovarajući način.

Ukoliko učenici oklijevaju s asociranjem, nastavnik ih može podstaknuti navođenjem nekoliko primjera, recimo: Svaki čovjek ima pravo da ide gdje želi, uredi svoj dom kako želi, kaže ono što misli, radi i živi od svog rada, ide na ljetovanje, da se obrazuje, da uči školu koju želi, da ga drugi ne ugrožavaju zbog boje kože ili jezika... i

Kada učenici završe sa asociranjem, nastavnik kao komentar na zaključke učenika ističe sljedeće ključne ideje:

- svaki pojedinac ima određena prava samim tim što je ljudsko biće.
- poštovanje osnovnih prava svakog čovjeka i zaštita pojedinca od samovoljnog ponašanja države obezbjeđuje se posebnim pravom, koje se naziva pravo ljudskih prava.
- ljudi u državnu zajednicu ulaze svojom voljom, kao

slobodna bića, sa određenim korpusom prava.

- ljudska prava su iznad države i država ih mora poštovati.
- pravo ljudskih prava se primjenjuje uvijek i u svim uslovima, i na sve ljude koji su u nadležnosti jedne države.

2. Nastavnik podijeli učenike na više malih grupa (4-6 grupa). Svaka grupa dobiva komplet kartica na kojima su zapisana određena prava iz Opće deklaracije Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima.

Kao uvod u zadatak koji slijedi, nastavnik govori o tome da pravo ljudskih prava ne prestaje da važi ni u situaciji oružanog sukoba, ali je u izmijenjenom obliku. U vanrednim situacijama, kakva je i ratna, prema međunarodnim ugovorima država može neka ljudska prava podvrgnuti ograničenjima, pa čak ih za izvjesno vrijeme staviti van snage, tj. ukinuti. Zadatak svih grupa će zato biti da izdvoje kartice sa onim pravima za koja misle da država ima legitimno pravo da ih ukine (stavi van snage) ili ograniči u ratnoj situaciji.

3. Slijedi prezentacija predstavnika grupa i diskusija o razlozima, tj. argumentima kojima su se rukovodili kada su određivali koja prava država može ukinuti, a koja ne ni u ratnim uslovima.

NAPOMENA NASTAVNIKU: Vjerovatno je da će učenici imati različita viđenja o tome koja prava država smije, tj. ne smije ukinuti prema međunarodnim ugovorima, imajući u vidu da se u praksi kršenje ljudskih prava neprestano dešava. Sva mišljenja voditelj treba da uvaži i da im tek u sljedećem koraku kaže kako su ova pitanja pravno regulisana.

Prava ljudskih prava i MHP

4. Uzimajući u obzir zaključke do kojih su grupe došle, nastavnik sumira diskusiju komentaram da prema međunarodnim ugovorima država u ratnoj situaciji može ukinuti ili ograničiti pojedina ljudska prava kao što su: sloboda kretanja, sloboda okupljanja i udruživanja, sloboda govora, javnog nastupanja, sloboda štampe, sloboda političkog djelovanja itd. Također, ističe kako država ova prava može ukinuti ili ograničiti samo na određeno vrijeme, na ograničenoj teritoriji, pod određenim uslovima – dok ratne okolnosti ne prođu.

Najvažnije je da postoje prava koja čak ni u vanrednim okolnostima država ne može ukinuti ili ograničiti. Neka od njih su pravo na život, zabrana mučenja, zabrana ropstva, zabrana ponižavajućeg ili degradirajućeg ponašanja, zabrana diskriminacije na osnovu rase, boje kože, pola ili vjere, zabrana retroaktivne primjene zakona, pravo na pošteno suđenje i nepristrasan sud itd.

5. Nastavnik informiše učenike o posebnom sistemu prava koje stupa na snagu u vrijeme oružanog sukoba - o međunarodnom humanitarnom pravu, koje za cilj ima zaštitu života i ljudskog dostojanstva za vrijeme oružanog sukoba.

Zatim izlaže pano na kojem je dat šematski prikaz odnosa između prava ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava. Učenicima pročita prava koja su zajednička za međunarodno humanitarno pravo i pravo ljudskih prava. Nakon toga poziva učenike da daju svoje komentare ukoliko to žele.

6. Učenicima se podijeli prilog Koja su osnovna pravila međunarodnog humanitarnog prava? i ukazuje na četiri osnovne kategorije u okviru ovih pravila: pravila

Prava ljudskih prava i MHP

koja se odnose na ljude, pravila koja se odnose na objekte, pravila koja se odnose na oružje i pravila koja se odnose na načine ratovanja.

Potom slijedi diskusija o razlozima zbog kojih su ova pravila važna (šta bi se sve dešavalo kada ne bi postojala pravila MHP-a).

NAPOMENA NASTAVNIKU: Tokom diskusije učenici mogu pokrenuti pitanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava i pitanje ratnih zločina (silovanja, mučenja, ubijanje zarobljenika...). Sugestije, kako da odgovore na ova i mnoga druga pitanja, nastavnici mogu pronaći u materijalu za nastavnike pod nazivom Ako učenici budu postavljali pitanja.

Nastavnik sumira diskusiju ističući osnovne ideje MHP-a: cilj međunarodnog humanitarnog prava je zaštita života i ljudskog dostojanstva za vrijeme oružanog sukoba; smanjenje nepotrebne patnje i zaštita civila i onih koji više ne učestvuju u borbi postiže se ograničavanjem sredstava i metoda ratovanja.

Pronaći što više zajedničkih pravila koja su zajednička i jednom i drugom pravu.

Liste prava koja se ne mogu ograničiti nalaze se u različitim međunarodnim dokumentima. U zavisnosti od vremena donošenja pojedinih dokumenata, ta lista je kraća ili duža. Tako se najkraća lista apsolutnih prava nalazi u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima koja je usvojena 1950. godine. Ona se odnosi na: pravo na život, zabranu mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, zabranu ropstva ili ropskog položaja, zabranu ponovnog suđenja licima već osuđenim ili oslobođenim povodom istog krivičnog djela. U nekim kasnije usvojenim međunarodnim instrumentima kao apsolutno zaštićena prava navode se i sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti, prava porodice, prava djeteta, pravo na državljanstvo.

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE

OPĆA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA

(kartice i tekst)

Jednakost u dostojanstvu i pravima	Brak i osnivanje porodice
Život i bezbjednost	Sloboda savjesti, mišljenja, vjeroispovijesti i izražavanja
Sloboda, pošteđenost od proizvoljnog hapšenja i pritvora i sloboda kretanja i stanovanja u okviru granica svake države	Slobodno okupljanje i udruživanje
Zaštita od ropstva ili potlačenosti	Povoljni uslovi za rad, odmor i razonodu
Zaštita od mučenja, ili od okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja	Odgovarajući životni standard koji omogućava zdravlje i dobrobit
Zaštita od miješanja u privatni život, porodicu ili prepisku	Obrazovanje
Slobodno učestvovanje u društvenom životu	

Opća deklaracija o ljudskim pravima kaže da svaki čovjek ima pravo na:

- jednakost u dostojanstvu i pravima
- život i bezbjednost
- slobodu, pošteđenost od proizvoljnog hapšenja i pritvora i slobodu kretanja
- stanovanja u okviru granica svake države
- pošteđenost od ropstva ili potlačenosti
- pošteđenost od mučenja, ili od okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja
- pošteđenost od miješanja u privatni život, porodicu ili prepisku
- brak i osnivanje porodice
- slobodu savjesti, mišljenja, vjeroispovijesti i izražavanja
- slobodno okupljanje i udruživanje
- povoljne uslove za rad, odmor i razonodu
- odgovarajući životni standard koji omogućava zdravlje i dobrobit, obrazovanje
- slobodno učestvovanje u društvenom životu

MHP I LJUDSKA PRAVA

- sadržaj i komplementarnost

Međunarodno humanitarno pravo (MHP) i pravo ljudskih prava su komplementarni. I jedno i drugo imaju za cilj zaštitu ljudskog dostojanstva, iako u različitim uslovima i na različite načine.

Pravo ljudskih prava se primjenjuje uvijek i u svim uslovima na sve ljude u nadležnosti jedne države. Njegova svrha je zaštita pojedinaca od samovoljnog ponašanja države. Prema tome, Pravo ljudskih prava nastavlja važiti i za vrijeme oružanog sukoba. Međutim, prema ugovorima o ljudskim pravima, kao što su Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Evropska konvencija i Američka konvencija o ljudskim pravima, dozvoljena su odstupanja, pod strogim uslovima, od nekih prava u vrijeme "vanredne situacije koja ugrožava preživljavanje nacije", a oružani sukob je svakako takav primjer. Drugim riječima, određeni broj prava (sloboda kretanja, sloboda i bezbjednost, sloboda udruživanja itd.) može biti ograničen ili ukinut za vrijeme vanrednog stanja u državi, ali samo u onoj "mjeri u kojoj to strogo zahtijeva situacija" (u teritorijalnom i vremenskom smislu). Međutim, ostaju suštinska prava koja se nikada ne smiju ukinuti, ni u koje vrijeme i ni pod kojim uslovima.

Za vrijeme oružanog sukoba, s druge strane, stupa na snagu poseban sistem prava, a to je MHP. To je skup pravila koja su posebno prilagođena oružanom sukobu i čija je svrha zaštita žrtava rata (civila, ranjenika i bolesnika, zarobljenika, raseljenih osoba itd.) i regulisanje načina na koji se vode neprijateljstva. Budući da se primjenjuje samo u izuzetnim

Prava ljudskih prava i MHP

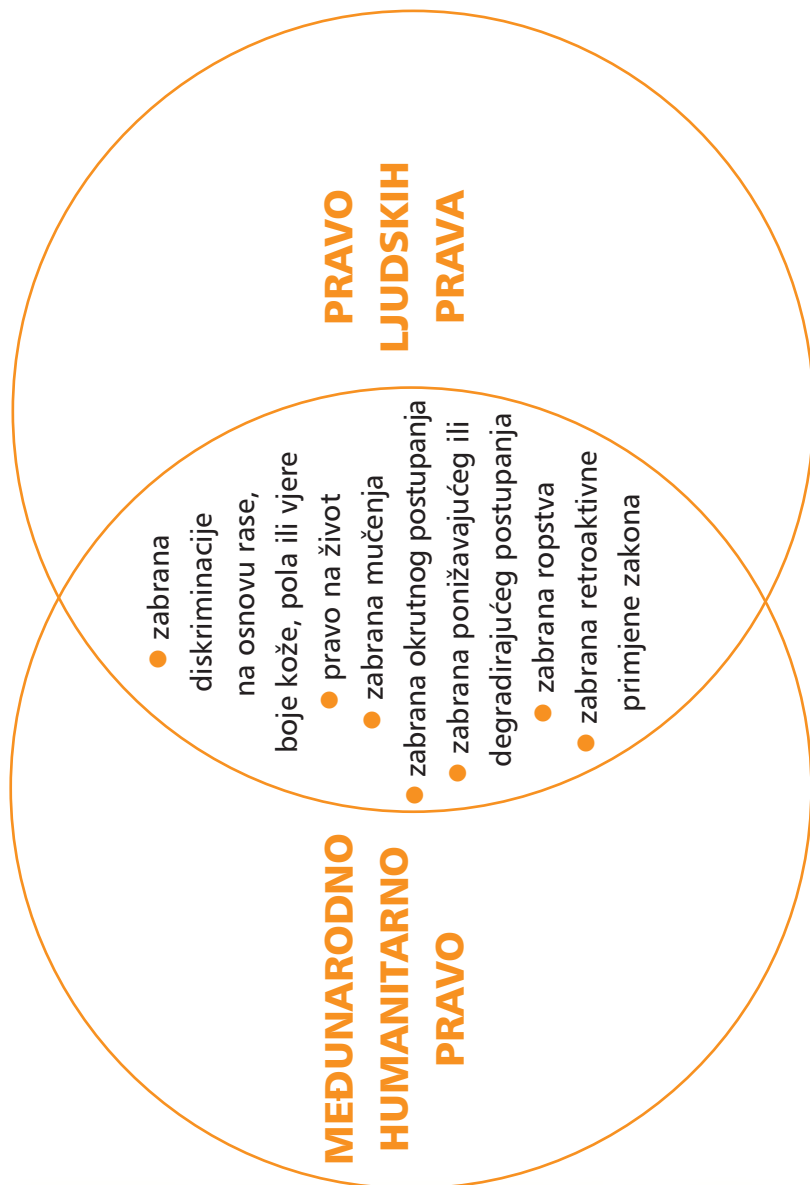
6
ČAS

okolnostima, nisu dozvoljena nikakva odstupanja. Više odredbi odnosi se na oružane sukobe međunarodnih razmjera, a mnogo manje odredbi važi za oružane sukobe koji nisu međunarodnih razmjera. Glavna svrha humanitarnog prava je da se zaštite život, zdravlje i ljudsko dostojanstvo onih koji nisu borci ili boraca koji više ne učestvuju u neprijateljstvima (zarobljeni, ranjeni ili bolesni borci), kao i da se ograniče prava sukobljenih strana da koriste metode ratovanja po vlastitom izboru. Cilj je da se ograniče patnja i šteta koje nanosi oružani sukob. Ovi osnovni vidovi zaštite obuhvataju pravo na život, zabranu ropstva, zabranu mučenja i nehumanog postupanja, kao i zabranu bilo kakve retroaktivne primjene zakona. Za razliku od ostalih prava (kao što su sloboda govora, kretanja i udruživanja), koja se mogu ukinuti za vrijeme vanrednih situacija u državi, osnovni vidovi zaštite koje omogućava MHP, nikada ne mogu biti ukinuti.

Kada se sva ova neotuđiva prava spoje, može se vidjeti kako su suštinska osnovna prava zagarantovana i po MHP-u i po pravu ljudskih prava.

Prava ljudskih prava i MHP

Zajedničke odlike MHP-a i prava ljudskih prava:

PRAVO LJUDSKIH PRAVA

Prvi tragovi prava ljudskih prava mogu se naći u osamnaestom vijeku. Naime, francuska Deklaracija o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine i američka Povelja prava usvojena 1791. godine zajedno označavaju početak ljudskih prava. Tek pod uticajem Ujedinjenih nacija (UN) i Opće deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine počinje istinski razvoj ljudskih prava. Dva važna sporazuma potpisana su 1966. godine: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (prva generacija ljudskih prava) i Međunarodni pakt o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima (druga generacija ljudskih prava).

Prvi pakt ostaje standard. Služio je kao primjer mnogim drugim sporazumima, kao i nacionalnim poveljama o pravima i slobodama. Drugi pakt, s druge strane, bio je ograničenog dometa zbog različitih mogućnosti razvoja svake zemlje i zbog regionalnih karakteristika.

Treća generacija ljudskih prava podrazumijeva opća prava kao što su pravo na razvoj, mir, zdravu životnu sredinu itd. Međutim, mnogi pravници ih ne smatraju pravim pravima.

Ljudska prava su također priznata putem regionalnih organizacija: Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950 - Savjet Evrope), Američka konvencija o ljudskim pravima (1969 - Organizacija Američkih Država), Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda (1981 - Organizacija afričkog jedinstva). Vidi također Deklaraciju o ljudskim pravima iz Kaira (1990 - Organizacija islamske konferencije).

Većina ovih instrumenata obezbjeđuje mehanizme primjene, bilo u vidu djelotvornih pravosudnih organa (Evropski sud za ljudska prava, Međuamerički sud za ljudska prava),

Prava ljudskih prava i MHP

bilo u obliku kvazipravnosudnih organa (Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija, Afrička komisija za ljudska prava i prava naroda), ili u obliku organa za podnošenje izvještaja (Komisija UN za ljudska prava).

Glavni instrumenti ljudskih prava

1926. Konvencija o ropstvu

1930. Konvencija koja se odnosi na prisilni ili obavezni rad (ILO - Međunarodna organizacija rada)

1948. Opća deklaracija o ljudskim pravima

1948. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida

1950. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

1965. Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije

1966. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (UN)

1966. Međunarodni pakt o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima (UN)

1969. Američka konvencija o ljudskim pravima

1979. Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena

1981. Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda

1984. Konvencija protiv mučenja i ostalih okrutnih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili vidova kažnjavanja

1989. Konvencija o pravima djeteta

Međunarodno humanitarno pravo (MHP)

(ratno pravo i pravo oružanih sukoba) je skup međunarodnih principa, ustanovljenih sporazumom ili običajima, kojima se ograničava upotreba nasilja u oružanom sukobu, da bi se:

- regulisao način vođenja neprijateljstava; naročito, da bi se postavila ograničenja u pogledu metoda i sredstava ratovanja
- zaštitile osobe koje ne (ili više ne) učestvuju u neprijateljstvima, odnosno civila (Realna i pragmatična) ravnoteža između vojne nužde s jedne strane, i principa humanosti s druge,

Na jedan vid kršenja MHP-a zabranjeno je odgovarati drugim.

Glavni instrumenti MHP-a

1868. Petrogradska deklaracija

1899. Haške konvencije

1949. Četiri Ženevske konvencije + Zajednički član 3

1954. Konvencija za zaštitu kulturnog naslijeđa

1977. Dopunski protokoli

1980. Konvencija o upotrebi konvencionalnog oružja

1993. Konvencija o hemijskom oružju

1995. Protokol u vezi sa zasljepljujućim laserskim oružjem

1997. Konvencija o protivpješadijskim minama

1998. Statut Međunarodnog krivičnog suda

Prava ljudskih prava i MHP

Ako učenici budu postavljali pitanja ...

Sljedeće sugestije se mogu koristiti kako bi se učenicima pomoglo da razmisle o pitanjima koja sami budu postavljali o tome zašto zemlje prihvataju pravila ratovanja.

1. Ako pobjeđujem u ratu, zašto treba da poštujem pravila koja ograničavaju moje ponašanje?
  - a. Sagledajte dugoročni interes svoje zemlje. Da li želite da vas na međunarodnom planu smatraju zločincem?
  - b. Šta ako vaša strana počne da gubi? (Pogledajte primjere iz historije koji se odnose na strane koje su mislile da ne mogu izgubiti, a izgubile su.) Šta će biti sa ljudima kojima je potrebna zaštita?
  - c. Neki razlozi za poštovanje pravila mogu biti: poštovanje ljudskog dostojanstva, zakonska obaveza, profesionalnost, poboljšanje izgleda za sklapanje mira, opasnost od krivičnog gonjenja, vrijednost održavanja vojne discipline, dobivanje podrške stanovništva u zonama borbenih dejstava, kao i javnog mnijenja u svojoj zemlji, pozitivni reciprocitet, uzimanje u obzir reakcije ostalih država.

2. Ako se ova pravila stalno krše, zašto uopće postoje?
  - a) Ova pravila se ne krše stalno. Uglavnom se poštuju. Da li je poštovanje pravila novost? Obično je kršenje pravila novost.

Prava ljudskih prava i MHP

6 ČAS

- b) Čak i kada se ne poštuju na savršen način, ova pravila ,zaista, štite mnoge ljude.
- c) Kada se pravila krše, to se obično dešava zato što se borci ne boje kazne. Zato je neophodno da zemlje vode računa da dobro upoznaju svoju vojsku i javnost sa MHP, da se njegova primjena prati i da se zakon provodi.

- d) Da li iko ikada može biti kažnjen za takvo kršenje?

Na osnovu Ženevskih konvencija traži se od svake države da usvoji domaće zakone koji bi obezbijedili sankcionisanje onih koji prekrše ili naredi kršenje Konvencija. Države također moraju uspostaviti proceduru za pronalaženje i izvođenje pred sud svake osobe koja prekrši Konvencije ili naredi takvo kršenje, bez obzira na nacionalnost te osobe.

3. Zašto trošiti sredstva za brigu o neprijateljskim zarobljenicima?

- a) Ako ne pomognete neprijateljskim zarobljenicima, kako će se to odraziti na vaše ljude koje je neprijatelj zarobio?
- b) Snabdijevanje zarobljenika osnovnim životnim namenicama obično ne utiče ozbiljno na vašu borbenu sposobnost.

4. Ko provodi ova pravila?

- a) Zaraćene strane (narodi ili naoružane grupe u sukobu) imaju osnovnu odgovornost da obezbijede poštovanje ovih pravila.

Prava ljudskih prava i MHP

- b) Pored toga, ako dođe do kršenja, sve druge države koje poštuju Konvencije imaju pravo i obavezu da preduzmu mjere da spriječe kršenja i kazne one koji izvrše teške povrede Konvencija. (Vidi 2d gore.)
- c) Svjetska zajednica sve više igra svoju ulogu. Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija je 1993. i 1994. osnovao međunarodne krivične tribunale za krivično gonjenje osoba odgovornih za teške povrede MHP-a počinjene na teritorijama bivše Jugoslavije i Ruande tokom 1990-ih godina. Na konferenciji Ujedinjenih nacija u Rimu 1998. godine usvojen je Statut o osnivanju stalnog Međunarodnog krivičnog suda. Kao kod svih sporazuma, pojedinačne države moraju poštovati Statut. Sud će biti zvanično osnovan kada Statut bude poštovalo 60 država.
- d) Uloga MKCK-a (ili nacionalnih društava Crvenog križa ili Crvenog polumjeseca) nije da "provodi" poštovanje pravila rata. Kada MKCK naiđe na kršenje, on obavještava nadležne organe putem povjerljivog izvještaja. Njegov zadatak je diskretno diplomatski ubijediti zaraćene strane da poštuju pravila ratovanja. MKCK je stekao veliko poštovanje širom svijeta zahvaljujući svojoj uvidavnoj neutralnosti i nepristrasnosti. MKCK smatra kako su diskrecija i ubjeđivanje najbolje metode, u većini situacija, da sebi obezbijedi pristup žrtvama kod svih sukobljenih strana.

Izvori: What's Fair - You Decide (Šta je pošteno - Odlučite sami), Kanadski Crveni križ; Even Wars Have Limits (Čak i ratovi imaju granice), Australijski Crveni križ

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

Ovo istraživanje se detaljno bavi jednom važnom oblašću međunarodnog humanitarnog prava - pravilima kojima se zabranjuje regrutiranje djece za borbu. Jedno takvo pravilo zabranjuje regrutovanje djece mlađe od 15 godina u oružane formacije. Kroz film i/ili priče prenosi se iskustvo djece "vojnika" i ukazuje na posljedice koje korištenje djece kao vojnika ima po samu djecu, njihove porodice i društvo.

Ciljevi:

- ▶ Upoznavanje sa problemom regrutovanja djece u oružane formacije
- ▶ Sagledavanje posljedica koje korištenje djece kao vojnika ima po samu djecu i društvo
- ▶ Upoznavanje sa pravilima koja određuju donju starosnu granicu za regrutovanje djece u oružane formacije

Materijal:

- ▶ Fotografije djece vojnika (A5 format)
- ▶ Grafikon: Koja bi trebala da bude donja starosna granica za borbe?
- ▶ Geografska karta sa državama u kojima trenutno ima djece vojnika

Koraci:

1. Nastavnik rasporedi fotografije djece vojnika po prostoriji i pozove učenike da ih u tišini razgledaju. Potom traži od učenika da izaberu jednu od fotografija i stanu pored nje. Kada to učine, nastavnik daje instrukciju da u okviru svojih grupa formiranih oko je-

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

dne fotografije, popričaju o razlozima koji su ih vodili da izaberu baš nju i o svom ličnom doživljaju dok je posmatraju. Potom predstavnik sumira razmjenu mišljenja svoje male grupe i izvještava o tome. Ostali članovi ga dopunjuju, ukoliko to žele. Ako se za neku fotografiju odluči samo jedan učenik, onda on sam iznosi svoje razloge i doživljaj.

2. Učenici ostaju u grupama koje su se formirali, pored izabrane fotografije i dobivaju zadatak da odgovore na dva pitanja:
  - Koliko godina imaju djeca sa te fotografije?
  - Kakve posljedice ima učestvovanje u ratu po ovu djecu vojnika, po njihove porodice i društvo u cjelini?

Svaka grupa dobiva veliki papir na kojem zapisuje svoje odgovore, koje će potom predstavnici grupa prezentovati velikoj grupi.

3. Nastavnik kratko sumira prethodne prezentacije ukazujući na složenost i ozbiljnost posljedica ovog problema. Zatim cijeloj grupi postavlja pitanje šta misle koja je to donja granica uzrasta za učestvovanje u ratu, tj. koliko bi godina morali da imaju oni koji bi mogli biti regrutovani u oružane formacije. Učenici se pojedinačno kratko izjašnjavaju, a nastavnik svaki odgovor bilježi na slijedećoj skali:

mlađi od 15 godina	od 15 do 17 godina	od 18 do 21 godine	više od 21 godine

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

U sljedećem krugu učenici obrazlažu svoje stavove, poslije čega im nastavnik pokazuje grafikon Koja bi trebalo da bude donja starosna granica za borce? (rezultati istraživanja koje je proveo MKCK u 16 zemalja) i ukazuje na sličnosti i razlike u njihovom mišljenju i mišljenju ispitanika koji su učestvovali u ovom istraživanju.

4. Slijedi kratko izlaganje nastavnika o međunarodnim dokumentima koji se odnose na ovu temu i aktuelnim naporima međunarodne zajednice da se podigne donja starosna granica regrutovanja u oružane snage:

a) prema međunarodnom humanitarnom pravu (Dopunski protokoli I i II uz Ženevske konvencije iz 1949. godine) regrutovanje djece mlađe od 15 godina u oružane formacije predstavlja kršenje međunarodnog humanitarnog prava.

U članu 77 Dopunskog protokola I iz 1977. godine stoji kako su strane u sukobu dužne preduzeti sve moguće mjere da spriječe da djeca, koja nisu dostigla 15 godina starosti, direktno učestvuju u neprijateljstvima, a naročito su obavezne da se uzdrže od regrutovanja djece u svoje oružane snage.

b) Regrutovanje djece mlađe od 15 godina i njihovo korištenje u neprijateljstvima definisano je kao ratni zločin u Statutu Međunarodnog krivičnog suda iz 1988. godine.

c) U Konvenciji o pravima djeteta (1989. godine) data je definicija po kojoj je dijete svaka osoba mlađa od 18 godina, ukoliko se u toj zemlji punoljetstvo ne stiče ranije. Međutim, članom 38, koji se odnosi na djecu i oružani sukob, donja starosna granica za regrutovanje i učestvovanje u neprijateljst-

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

vima utvrđena je na 15 godina. Ta donja starosna granica je ista kao ona koja je propisana MHP-om (Dopunski protokoli I i II uz Ženevske konvencije).

- d) Nakon više od 10 godina međunarodnih nastojanja, 12. februara 2002. godine stupio je na snagu Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta, koji se odnosi na učestvovanje djece u oružanim sukobima.

Ovim Protokolom je donja starosna granica za prinudno regrutovanje u oružane snage pomjerena na 18, a za dobrovoljno regrutovanje na 16 godina.

Prema ovom Protokolu, države moraju preduzeti sve mjere kako bi se spriječilo da pripadnici njihovih oružanih snaga koji nisu navršili 18 godina direktno učestvuju u neprijateljstvima. Osim toga, oružane grupe koje nisu u sastavu oružanih snaga jedne države ne smiju ni pod kakvim okolnostima regrutovati ili koristiti u neprijateljstvima osobe mlađe od 18 godina.

Ključne ideje

- ▶ Djeca moraju biti zaštićena za vrijeme oružanog sukoba. Jedan vid zaštite je postojanje donje starosne granice za regrutovanje u oružane formacije.
- ▶ Donja starosna granica na međunarodnom nivou je 15 godina. Regrutovanje djece mlađe od 15 godina (bilo dobrovoljno ili nasilno) predstavlja ratni zločin.
- ▶ Međunarodni naponi su trenutno usmjereni prema pomijeranju donje starosne granice na 18 godina.

DOPUNSKE AKTIVNOSTI

Teme za proučavanje i diskusiju:

Djeca i bande

Izraz djeca "vojnici" odnosi se na djecu koja su regrutovana u oružane snage, bilo u vojsku, gerilu ili narodnu vojsku. Izraz se ne odnosi na djecu ili omladinu članove uličnih bandi.

- ◆ Da li postoji paralela između regrutovanja djece u oružane snage i u naoružane bande?

Nasilje bandi i učešće djece

- ◆ U kojoj mjeri je nasilje bandi problem u vašem kraju?
- ◆ Da li ima djece članova naoružanih bandi? Koliko godina imaju ta djeca?

Regrutovanje omladine:

- ◆ Zašto mislite da djeca mogu postati članovi bandi?
- ◆ Da li mislite da su se pridružila bandi dobrovoljno ili su ih na to natjerali?
- ◆ Uočavate li neku paralelu između regrutovanja djece u oružane snage i u bande?

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

Posljedice i širenje uticaja (trenutno i dugoročno)

- ◆ po djecu članove bande
- ◆ po ostalu djecu koja nisu direktno članovi
- ◆ po zajednicu

Humanitarno djelovanje:

- ◆ Da li znate neku priču o humanitarnom djelovanju koje je vezano za slučaj nasilja bandi?

Priče djece "vojnika" iz raznih krajeva svijeta

Pročitajte priče petero djece vojnika

- Zo Tun i Mio Vin (dva dječaka)
- Suzan (djevojčica)
- Renuka i Malar (dvije jedanaestogodišnje djevojčice)

Porazgovarajte o priči u malim grupama, a zatim je ispričajte cijeloj grupi. Koristite zabilješke, crteže ili dramatizaciju uz pomoć "zamrznutih prizora" koji opisuju upečatljive trenutke.

Poslije prezentacije razgovarajte o sljedećem:

- ◆ Šta su djeca doživjela?
- ◆ Šta mislite kakav bi to uticaj imalo na dječju zajednicu?

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

- ◆ Kako je to što su postali vojnici uticalo na život i budućnost te djece?

Komunikacija:

Prikažite grafikon na kojem su prikazana gledišta iz 16 zemalja o tome koja bi trebalo da bude donja starosna granica za borce. Pripremite i provedite vlastito istraživanje na lokalnom nivou o tom pitanju i uporedite rezultate sa rezultatima grafikona.

7 ČAS

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE

Petero djece vojnika

Zo Tunova priča

Regrutovali su me nasilu, protiv moje volje. Jedne večeri dok smo gledali videoprojkciju u mom selu, došla su tri narednika vojske. Tražili su nam lične karte i pitali da li želimo da stupimo u vojsku. Objasnili smo im kako smo maloljetni i nemamo lične karte. Ali jedan od mojih drugova je htio u vojsku.

Ja sam odbio i vratio se kući te večeri, ali je vojna jedinica za mobilizaciju sljedećeg jutra došla u moje selo i tražila još dva regruta. Rekli su da oni koji nemaju da plate 3.000 kjata moraju u vojsku. Ja (moja porodica) nisam imao da platim, pa je tako regrutovano ukupno nas 19 i poslato na obuku u vojni centar.

Izvor: <http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/childrensrights/childrenofconflict/soldier.shtml>.

Mio Vinova priča

Drogirali su nas i naredili nam da krenemo naprijed na bojište. Nisam znao kakvu su nam to drogu ili alkoholno piće dali, ali popili smo, jer smo bili jako umorni, žedni i gladni.

Hodali smo dva dana po vrelom suncu. Na brdu (bojištu) nije bilo hlada, drveće je bilo spaljeno, a granate su pucale svuda oko nas. Bili smo strašno uplašeni i žedni, a neki od nas su se onesvijestili od umora. Tukli su nas po leđima (oficiri) pa smo

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

morali naprijed. Jedan od nas je poginuo.

Izvor: [http:// www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/childrensrighs/childrenofconflict/soldier.shtml](http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/features/childrensrighs/childrenofconflict/soldier.shtml).

Suzanina priča (nije joj pravo ime)

Sedmicu dana nakon što su me oteli (jedne noći odvedeno je 139 djevojčica iz njezine škole), dali su me jednom čovjeku. Imao je 30 godina. Dali su mu dvije djevojčice. Kada sam stigla (u logor), imala sam sifilis.

Jedan dječak je pokušao da pobjegne, ali su ga uhvatili. Natjerali su nas da ga ubijemo motkom. Odbila sam da ga ubijem, pa su mi rekli da će ubiti mene. Uperili su pušku u mene, pa sam morala to da uradim. Natjerali su nas da razmažemo njegovu krv po svojim rukama. Rekli su nam da to moramo uraditi kako se ne bismo plašili smrti i kako ne bismo pokušali da pobjegnemo. Toliko me muči to što sam izazvala smrt drugih ljudi. Još uvijek sanjam dječaka iz mog sela kojeg sam ubila. Vidim ga u snu, govori mi da sam ga ubila nizašta, a ja plačem.

Izvor: Human Rights Watch, 1997.

Renukina priča

Pobunjenici su dolazili u našu školu svakog mjeseca i razgovarali s nama. Rekli su kako je naša dužnost da im se pridružimo i pomognemo u spašavanju ljudi od vladinih vojnih snaga. Moja porodica često nema šta da jede, jer smo jako siromašni. Jednoga dana, kad sam imala 11 godina, bila sam toliko gladna da sam otišla od kuće, a nisam se javila roditeljima. Otišla sam u njihov logor. Lijepo su me nahranili, ali nisam mogla otići da obiđem porodicu dok sam se borila na ratištu.

Poslije dvije godine odredili su me u žensku borbenu jedinicu. Za

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

vrijeme napada vladinih vojnih snaga, svi iz jedinice su poginuli osim mene. Trebalo je da progutam pilulu cijanida kako me ne bi uhvatili, ali nisam željela umrijeti.

- Prilagođeno iz članka Celije W. Dager u New York Timesu, od 9. septembra 2000.

Malarina priča

Otac mi je umro od infarkta kad sam imala tri godine, a majka mi se razboljela kad sam imala šest godina i nikada nije izašla iz bolnice, tako da sam živjela sa ujakom. Kad sam imala osam godina, jedna žena iz grupe pobunjenika je došla i rekla mi kako će me oni školovati i brinuti se o meni. Mislila sam da je bolje da pođem sa njom jer smo bili jako siromašni. Također sam htjela dati svoj doprinos slobodi.

Kad sam imala 12 godina, dobrovoljno sam otišla u rat. Htjela sam da spasim svoju zemlju.

Prošlog mjeseca vladini vojnici su bacili bombu na naš bunker. Svih deset djevojčica koje su bile sa mnom su poginule. Vojnici su ih dokrajčili. Sada sam ovdje u zatvoru, ali opet ću se boriti zato što vojska napada naš narod.

- Prilagođeno iz članka Celije W. Dager u New York Timesu od 9. septembra 2000.

HISTORIJSKO ISTRAŽIVANJE

Šta je djetinjstvo?

Proučite historiju da biste vidjeli kako se definicija djeteta mijenjala tokom vremena i izložite rezultate istraživanja. Pitanja za istraživanje mogu obuhvatiti:

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

- ◆ Na koji način su se djeca tretirala u odnosu na odrasle?
- ◆ U kojem starosnom dobu se neko smatrao odraslim?
- ◆ Koji su bili kriteriji za određivanje da je neko odrastao?

ILI

Historija regrutovanja djece

- ◆ Istražite korištenje djece vojnika u prošlosti i proučite praksu regrutovanja.
- ◆ Koji su društveni, kulturni, ideološki i ekonomski faktori bili bitni?

Imajte na umu da su u rijetkim slučajevima, koji su skrenuli pažnju javnosti, djeca vojnici ponekad imala simboličnu snagu. Naprimjer Ivana Orleanska ili mladi David iz Biblije.

ILI

Djeca zahvaćena oružanim sukobom

Istražite prošla i/ili sadašnja iskustva direktnog i indirektnog učestvovanja djece u borbama za jednakost, slobodu ili opstanak. Slučajevi učestvovanja djece mogu se rekonstruisati uz pomoć tri priložene fotografije slučaja, ili iz historije, ili medija, ili s Interneta. Rezultate svog istraživanja možete iznijeti na više načina:

- za vrijeme debate,
- u vidu dramatizacije,
- u vidu pisma djeteta koje učestvuje u borbi ili pisma roditelja.

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

ILI

Sadašnji događaji / Djelovanje omladine:

Proučite pitanje djece „vojnika“ danas. Utvrdite šta se radi u svijetu i u vašoj zemlji da se zaustavi korištenje djece „vojnika“. Naprimjer, demobilizacija djece boraca, naponi da se oni reintegrišu u zajednicu, obrazovanje itd. Korisne polazne tačke na Internetu predstavljaju sajtovi MKCK-a, UNICEF-a i Hjuman Rajts Voča. Izložite problem djece „vojnika“ uz pomoć crteža, slika, muzike ili dramske izvedbe. Proučite šta treba uraditi kako bi se obezbijedilo poštovanje zakona.

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

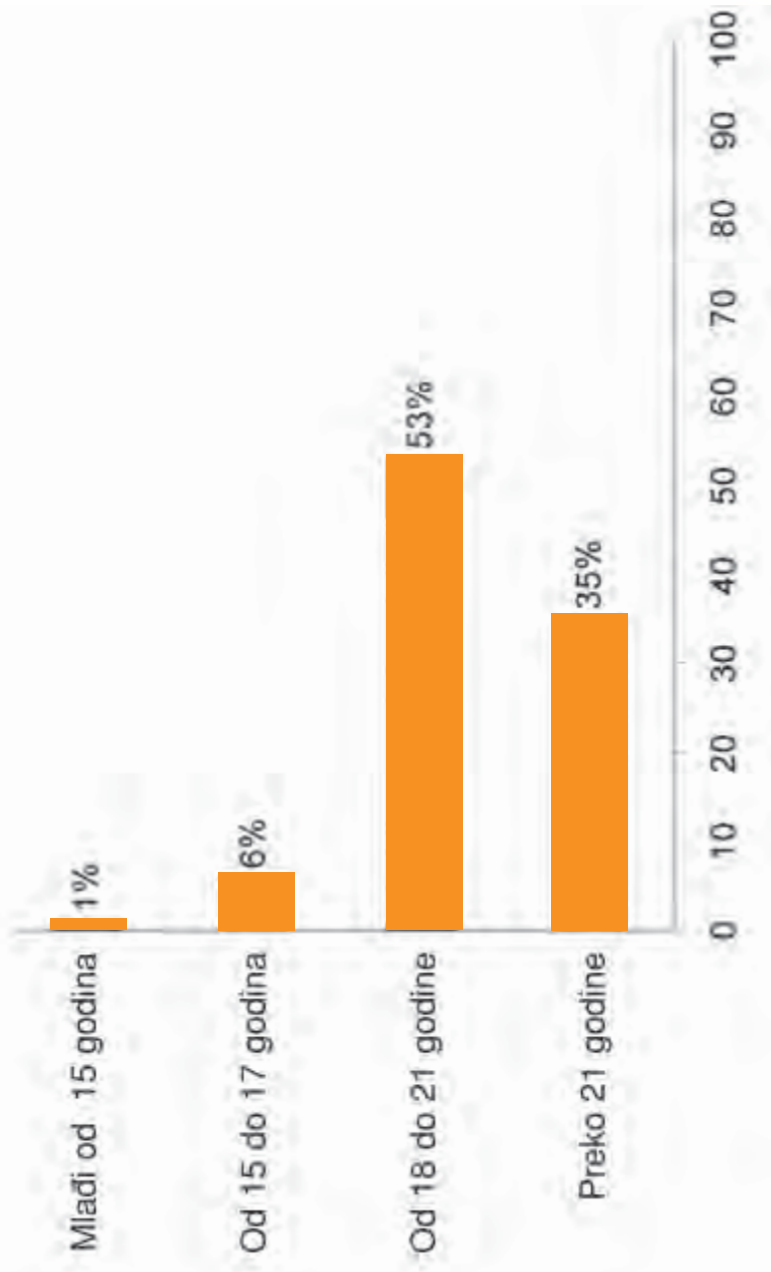
Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

Koja bi trebala da bude donja starosna granica za borce?

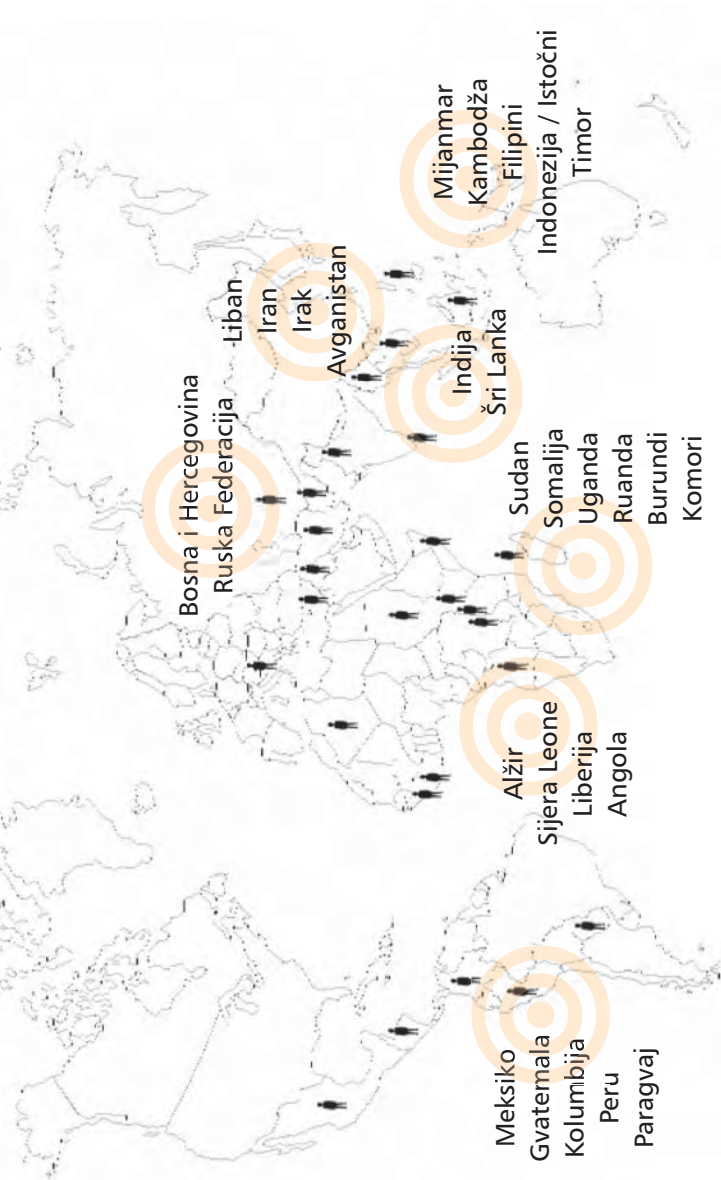

Međunarodni komitet Crvenog križa je od 1998. do 1999. godine u 16 zemalja (od kojih je 12 nedavno imalo oružani sukob) proveo istraživanje pod nazivom "Ljudi o ratu". U ovom grafikonu prikazana su mišljenja ispitanika.

Djeca "vojnici" kao predmet pažnje

Zemlje u kojima je 1999. bilo djece "vojnika"

(široj svijeta ima preko 300.000 djece "vojnika")

Izvor: podatke prikupili i objavili: Global Information Networks in Education (GINIE) i Koalicija za prestanak korištenja djece "vojnika" (UIE), 1999. Ovim se ne izražava nikakav zvanični stav MKCK-a.

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

U ovom istraživanju učenici će detaljno sagledati posljedice upotrebe oružja kojim se ne pravi razlika u pogledu ciljeva, kao i izazove koje za međunarodno humanitarno pravo (MHP) predstavlja stalni razvoj naoružanja. Aktivnosti obuhvataju razmišljanje o vrstama posljedica i učenje načina na koji se osmišljavaju i realizuju različite akcije kao dio javne kampanje za stvaranje novog međunarodnog zakona i za obezbjeđivanje poštovanja MHP-a.

Ciljevi:

- Sagledavanje različitih nivoa posljedica upotrebe nagaznih mina
- Razumijevanje procesa pridobijanja podrške javnosti i uticaja koje javno mnijenje može imati na međunarodno humanitarno pravo

Materijali:

- Videomaterijal / zapis: Nagazne mine i dalje ubijaju
- Tabela za analizu posljedica od nagaznih mina
- Dokument: Uvid u protivpješadijske mine
- Geografska karta: Zemlje koje su ugrožene nagaznim minama
- Intervju sa Meri Verhem
- Isječak iz novina: Datum: septembar 2000.
- Sporazum iz Otave, član 1

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

Koraci:

1. Učenicima se prikaže videozapis Nagazne mine i dalje ubijaju.

NAPOMENA NASTAVNIKU: Ukoliko ne postoji mogućnost da se prikaže videozapis, nastavnik u kratkim crtama ispriča osnovne podatke o zabrani upotrebe nagaznih mina, naglašavajući da se ova zabrana krši.

2. Kad učenici pogledaju videozapis, slijedi kratka razmjena o doživljajima i utiscima koji su pokrenuti filmom. Na kraju razgovora o filmu nastavnik kaže učenicima kako film pored burnih emocija pokreće i pitanje šta se u vezi sa ovim problemom može preduzeti..
3. Nastavnik zatim najavljuje temu kojom će se baviti tokom ovog i narednog časa: osmišljavanje različitih akcija kao dijelova javne kampanje čiji će cilj biti informisanje javnosti o brojnim posljedicama upotrebe i proizvodnje protivpješadijskih nagaznih mina (koje ne prave razliku u pogledu ciljeva, a podjednako pogađaju i civile i borce). Informisanje i mobilisanje javnosti je važno, jer javnost može napraviti pritisak na odgovorne osobe da dosljedno poštuju zabranu upotrebe nagaznih mina i dogovor o uništavanju njihovih zaliha.

Nastavnik dijeli učenike u dvije grupe. Svaka grupa ima svoje ime i svoj zadatak.

PRVA GRUPA: tim za utvrđivanje posljedica proizvodnje i upotrebe nagaznih mina, ima zadatak da pri-

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

kupi što više podataka o posljedicama upotrebe ovog oružja koji mogu biti dobro iskorišteni za osmišljavanje različitih akcija.

DRUGA GRUPA: tim za analizu kampanje Meri Verhem, ima zadatak da utvrdi na koji način je ona uspjela obezbijediti podršku šire javnosti za zabranu upotrebe nagaznih mina, što je rezultiralo zvaničnom zabranom upotrebe mina.

Svi učenici imaju zadatak da pročitaju određene materijale, i razmisle o njima u kontekstu svojih grupnih zadataka:

Prva grupa dobija zadatak da pročita Uvid u protivpješadijske mine, Zemlje koje su ugrožene nagaznim minama, Nagazne mine i dalje ubijaju i da razmisle o mogućim posljedicama koristeći se Tabelom analize lanca posljedica. Dok proučavaju ovaj materijal, razmišljaju koji su im podaci važni za planiranje različitih akcija i izdvajaju ih.

Druga grupa čita Intervju sa Meri Verhem, Datum: septembar 2000. i Sporazum iz Otave. Iz ovih materijala učesnici treba da utvrde kako su obične osobe dobile podršku široke javnosti za zabranu upotrebe nagaznih mina. Istovremeno razmišljaju o mogućim akcijama za informisanje i mobilisanje javnosti s ciljem pravljenja pritiska na odgovorne osobe kako bi se obezbijedilo dosljedno poštovanje ove zabrane.

4. Kada obje grupe pročitaju materijale, nastavnik formira "ekspertne timove" tako što spaja 2-3 učesnika prve grupe sa 2-3 učenika druge grupe.

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

Zadatak ekspertnih timova je da do kraja časa razmijene relevantne informacije do kojih su došli. Važno je da svi članovi tima budu upoznati sa svim relevantnim informacijama kako bi mogli učestvovati u osmišljavanju različitih akcija.

Na kraju časa nastavnik daje zadatak ekspertnim timovima da se u periodu do sljedećeg sastanka sastanu kako bi izlistali ideje o mogućim akcijama, a zatim izabrali jednu od njih.

Kao ilustraciju mogućih akcija, nastavnik može navesti neke primjere:

- emisija na televiziji (insceniraju npr. "okrugli sto"), članak u novinama (napišu članak) ,
- veliki oglasi (bilbordi) po gradu (daju nacrt i poruku za bilbord),
- lobiranje političara (daju prikaz argumenata kojima lobiraju i spisak važnih ljudi kojima se obraćaju), radio-emisija («snime" intervju), TV spot (naprave scenario za spot),
- leci koji se dijele građanima (naprave dizajn i tekst lecka),
- prikupljanje potpisa podrške građana (isplaniraju gdje će sve biti punktovi, ko će biti na njima, kako će se obratiti prolaznicima itd.) i drugo.

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE

Sporazum iz Otave,

18. septembar 1997.

KONVENCIJA O ZABRANI UPOTREBE,
PROIZVODNJE I PRENOŠENJA PROTIVPJEŠADIJSKIH MINA I O
NJIHOVOM UNIŠTAVANJU

član 1. Opće obaveze¹⁰⁸

1. Sve strane ugovornice se obavezuju da nikada ni u kakvim okolnostima:
  - a) ne koriste protivpješađijske mine,
  - b) ne razvijaju, proizvode, na drugi način pribavljaju, skladište, posjeduju ili prenose drugima, direktno ili indirektno, protivpješađijske mine,
  - c) neće pomagati, ohrabrivati ili podsticati na bilo koji način bilo koga ko se angažuje u aktivnostima koje su strani ugovornici zabranjene u skladu s ovom Konvencijom.
2. Sve strane ugovornice se obavezuju da unište ili obezbijede uništavanje svih protivpješađijskih mina u skladu s odredbama ove Konvencije.

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

VIDEOZAPIS

Nagazne mine i dalje ubijaju

Vana
(u bolnici)

Posjetilac:
Kako se to desilo?

Vana:
Hranila sam piliće.

Posjetilac:
Ako ih dobro gajiš i dovoljno hraniš,
možeš na njima da zaradiš?

Vana:
Da.

(povratak kući)

Seljaci:
O, mala moja, moja djevojčica se vratila!
Budi hrabra! Hodat ćeš ti opet kao
sva ostala djeca.
Nasmiješi se! Pogledaj oko sebe, du-
šo!

Pogledat ću joj nogu. Nova koža raste. Nova koža izgleda bolje, ali će joj ostati ožiljci. Ožiljci se mogu ukloniti uz pomoć mehlema. Koža će rasti prirodno.

Protivpješađijske mine kao predmet pažnje

(sa djecom u vodi)

Djevojčica koja pomaže Vani:
Dohvati cipelu! Još je prljava.
Sad možeš da je obuješ.

Pripovjedač

Ovdje u Kambodži ima više od 35.000 ljudi s amputiranim ekstremitetima, što znači po jedan na svakih 230 stanovnika. Mnogi od njih ostanu na mjestu mrtvi od zadobijenih povreda, ili iskrvare nasmrtno prije nego što im se ukaže odgovarajuća medicinska pomoć.

Niko ne zna tačno koliko je mina postavljeno širom svijeta i koliko su života odnijele mine. Procjenjuje se da više od 100 miliona mina tek treba da bude uklonjeno. Ovaj problem je rasprostranjen na svim kontinentima, od Latinske Amerike do Azije.

Uobičajene povrede od mine su gubitak šaka, ruku, stopala ili nogu. Mnogi ljudi izgube vid ili dožive takvu traumu da više ne mogu živjeti normalno.

Mnoge žrtve rijetko kada povrate svoja sredstva za život, a društveni i finansijski troškovi rehabilitacije često su toliko veliki da ih zajednice ne mogu podnijeti.

Povrede od mina se javljaju stalno. Osobi koja izgubi nogu sa 25 godina treba 10 proteza do 65 godine. Djetetu je nova proteza potrebna svakih 6 mjeseci.

Mine su rezultat iskrivljene upotrebe tehnologije. Za siroma-

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

šne zemlje, troškovi u ljudstvu i u ekonomskom smislu su preveliki da bi ih one mogle podnijeti.

Sukob u Somaliji pokazuje koje su sve tehnologije mina na raspolaganju vojske.

Veći dio tih raznih vrsta mina se proizvodi na Zapadu (pokazuje na mine: egipatske, belgijske, britanske, pakistanske, čehoslovačke). Ove dvije vrste mina ovdje stvaraju velike probleme kod djece. Postavljeno ih je doslovno na hiljade.

Ljudi, koji uklanjaju mine, prvo moraju pregledati svaki centimetar miniranog područja, jer detektori za metal ne reaguju na savremene plastične mine. Ekipi od tri čovjeka

može biti potrebno do mjesec dana da raščisti područje veličine teniskog igrališta.

Dok se neke mine mogu kupiti za manje od jednog dolara, uklanjanje jedne mine može koštati i po hiljadu dolara. Obuka dovoljnog broja ljudi za uklanjanje mina sa cijele teritorije zemlje može trajati godinama i koštati cijelo bogatstvo.

Postoje različita mišljenja o tome kako riješiti problem nagažnih mina, od zahtjeva da se zabrani izvoz mina do strožijih međunarodnih mjera vezanih za njihovo korištenje u konvencionalnim ratovima i unutrašnjim sukobima.

Amelija
(u selu)

Dvanaestogodišnja Amelija je slijepa i invalid. Ona je jedna od bezbroj žrtava protivpješadijskih mina. Kao i mnoga

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

djeca njezinog uzrasta, Amelija je skupljala drva za potpalu. Ali, neprijatelj se tu pritajio i čekao. Jednoga dana, u djeliću sekunde, njezin život je upropašten.

(u bolnici za rehabilitaciju)

Amelija redovno dolazi ovdje kako bi naučila ponovo da hoda i živi sa svojim invaliditetom.

Uvid u protivpješadijske mine

Šta su protivpješadijske mine?

Postoji nekoliko stotina vrsta protivpješadijskih mina koje je proizvelo preko 100 kompanija u 52 zemlje. Njihova svrha je da osakate vojnike. Kada se nagazi na minu, pokreće se lančana reakcija.

U općem smislu, postoje dvije vrste protivpješadijskih mina: eksplodirajuće i rasprskavajuće. Eksplodirajuće protivpješadijske mine su obično prečnika 10 centimetara i aktiviraju se pritiskom noge. Rasprskavajuće mine se rasprskavaju u djelićima po velikom području. Neke od njih imaju "zonu ubojitog dejstva" u prečniku od 25 metara, a ako se diraju, mogu nanijeti povrede u prečniku do 200 metara. Mogu otkinuti jednu ili obje šake do zgloba i izazvati oštećenja grudnog koša i lica, uključujući oči.

U kojoj mjeri protivpješadijske mine predstavljaju problem?

Milioni mina danas čekaju svoje žrtve širom svijeta. Teško je procijeniti njihov broj zato što se rijetko vodi precizna evi-

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

dencija o mjestima gdje su mine postavljene. U Afganistanu, naprimjer, protivpješadijske mine su na milione nasumice razbacane iz aviona i kamiona.

Koliko to košta u društveno-ekonomskom smislu?

Prema Ujedinjenim nacijama, uklanjanje jedne mine košta između 300 i 1.000 američkih dolara. (Jedna protivpješadijska mina košta od 3 do 30 američkih dolara). U prosjeku, 500 ljudi sedmično strada od nagaznih mina. Prema procjeni Međunarodnog komiteta Crvenog križa, više od dvije trećine žrtava mina mora se zadužiti kako bi mogli da plate liječenje, ako im je dostupno.

Za većinu ljudi s amputiranim ekstremitetima kupovina proteze je preskupa. Naprimjer, dječja proteza treba se mijenjati svakih šest mjeseci, a proteza za odrasle svakih tri do pet godina. Djetetu koje je zadobilo povredu u desetoj godini treba najmanje 25 proteza do pedesete godine. S obzirom na to da svaka proteza košta oko 125 američkih dolara, ukupan trošak iznosi 3.125 dolara. U zemljama gdje se mjesečni prihod po glavi stanovnika u prosjeku kreće između 15 i 20 dolara, ljudi sa amputiranim ekstremitetima mogu kupiti samo štake.

U odsustvu drugih ekonomskih mogućnosti, neki ljudi rizikuju pa obrađuju njive na kojima su postavljene mine, ili sakupljaju drva za ogrjev u miniranim šumama. U Bosni i Hercegovini, naprimjer, 30 posto žrtava mina, povrede je zadobilo na područjima za koja su znali da su minirana.

Postoje li još neki troškovi vezani za upotrebu protivpješadijskih mina?

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

Pored fizičkih povreda, nesretni slučajevi izazvani nagaznim minama ostavljaju ozbiljne psihičke posljedice. Djeci, adolescentima, pa čak i odraslima, zaista se teško pomiriti s tim da su hendikepirani. Značajne posljedice ostaju i na porodicama, jer zbog nesreće izazvane nagaznim, minama djeca mogu prekinuti školovanje, mogu se smanjiti šanse za sklapanje braka, a odrasli više ne mogu zarađivati za život.

Nagazne mine također predstavljaju ozbiljnu prepreku značajnom razvoju u mnogim najsiriromašnijim zemljama svijeta; njive, putevi, mostovi i čitave zajednice mogu biti minirane kao posljedica sukoba. Isto tako, nagazne mine se u određenim kontekstima sve više koriste kao oružje terora nad civilnim stanovništvom. Kao posljedica toga, zbog nagaznih mina problemi izbjeglica se pogoršavaju, ostaje pustoš na hiljadama hektara obradive zemlje i ometaju se saobraćaj i komunikacije. Povrh svega, skromna sredstva ratom razorene privrede troše se na raščišćavanje mina i brigu o žrtvama mina.

U takvim uslovima izuzetno je teško ponovo izgraditi zajednice i oporaviti privredu. U mnogim su zajednicama oporavak, pomirenje i dugoročni razvoj gotovo nemogući.

Djelovanje protiv mina

Kako bi se riješila ova pitanja, razne nevladine organizacije, Ujedinjene nacije, Međunarodni komitet Crvenog križa i vlade, provode programe uklanjanja mina, informisanja o minama i pomoći žrtvama.

Izvori: Safe-Lane Website <<http://www.mines.gc.ca>> i To Walk Without Fear (Hodati bez straha), Oxford University Press, 1998.

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

Intervju sa Meri Verhem

(iz Hjuman Rajts Voč)

Zašto ste se zainteresovali za nagazne mine?

Na Novom Zelandu smo 1980-ih godina bili veoma zabrinuti zbog nuklearnih proba na Pacifiku i brodova s nuklearnim naoružanjem i nuklearnom snagom. S tim sam odrasla. Dok sam bila student, vidjela sam jedan članak o nagaznim minama u listu Bilten nuklearne nauke i zaista sam bila zaprepaštena onim što sam pročitala o tom oružju. Počela sam istraživati tu temu i ništa nisam mogla naći. Postoji oružje od kojeg je stradalo više ljudi nego od svih ostalih vrsta oružja zajedno i nikom ništa?! Tako sam se angažovala putem akademskih krugova, ali mi je bilo teško da ostanem neutralni posmatrač u vezi s tim problemom.

Koliko ste tada imali godina?

Bila sam apsolvent na političkim naukama. Prijavila sam se za stipendiju za proučavanje problema nagaznih mina. Istovremeno me interesovalo šta moja vlada radi na političkom, međunarodnom i diplomatskom planu kako bi se ovo pitanje riješilo u smislu razoružanja.

Prvu ratu stipendije potrošila sam da odem na razgovor sa svim ljudima koji su se u to vrijeme bavili ovim pitanjem, počevši od Džodi Vilijams i još nekih osnivača Međunarodne kampanje za zabranu nagaznih mina. Upoznala sam se i sa predstavnicima Crvenog križa i UNICEF-a u Ženevi. Otišla sam s praznim koferom, a vratila se s vrećom punom knjiga, izvještaja, isječaka iz novina i međunarodnih dokumenata - i to je bila osnova za moju tezu.

Da li je to za vas više pred-

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

stavljalo akademsku aktivnost nego kampanju ili strast?

Da, željela sam posmatrati taj problem iz neutralnog ugla. Tako sam na sastanku Kampanje Novog Zelanda za zabranu nagaznih mina sjedila pozadi sa sveskom u rukama. Ugledali su me i pitali: "Možete li voditi zapisnik s našeg sastanka?" Na slijedećem sastanku su me pitali: "Da li biste nam mogli napisati saopćenje za javnost?" Napisala sam saopćenje za javnost i ubrzo nakon toga pisala sam pisma poslanicima parlamenta, postavili su me za portparola i poslali na sastanak potpisnica Konvencije o konvencionalnom oružju u Ženevi. (...) Tako sam shvatila kako je moje zalaganje bilo neizbježno i kako sam do tada već zauzela stav da je to oružje užasno, da pogađa bez razlikovanja ciljeva, da je nehumano i da to sve ne bi trebalo biti samo vježba na akademskom nivou - zaista sam mogla promijeniti stvari.

Po čemu je kampanja za zabranu nagaznih mina drugačija?

Sušтина kampanje za zabranu nagaznih mina jeste da ona ne pripada "stručnjacima". Naši stručnjaci su ljudi koji su zadobili povrede od tog oružja i preživjeli, mogli bi drugima ispričati svoju priču, kao i ljudi koji svaki dan idu da uklanjaju to oružje, te ljudi kao ja, koji se bave istraživanjem tog oružja. Ova kampanja pripada običnim ljudima koji doprinose da se dešavaju izuzetne stvari. Ovom kampanjom se ne bi postiglo ništa da nije tih ljudi kojima je zaista stalo do tog problema i koji žele nešto učiniti.

Zašto to ne prepustite diplomatima?

Diplomati pregovaraju sa drugim državama; oni to čine slijedeći uputstva političkih vođa u svojoj zemlji. Političke vođe će im dati instrukcije samo ako ih

Protivpješađijske mine kao predmet pažnje

narod natjera da nešto urade. Prema tome, jedini način da se diplomate natjeraju da nešto urade jeste da postoji pritisak javnog mnijenja u njihovoj zemlji. Kampanja obuhvata krupne akcije na osnovnom nivou društva, čiji je cilj prikupljanje ogromnog broja peticija i njihovo javno predstavljanje. Akcije obuhvaćaju posjete političara i poslanika parlamenta zemljama koje su ugrožene minama i saradnju sa medijima. Svako može organizovati te stvari.

Ali, kako običan čovjek, ko- me je stalo do nečega, zna šta treba da radi?

Pa pogledajte šta se desilo na Novom Zelandu. Neko je otišao na međunarodnu konferenciju, a kad se vratio, sazvaio je sastanak. To je jedna od stvari koju možete uraditi: samo sazovite sastanak i gledajte ko će se pojaviti. Sazovite sastanak u vašoj mjesnoj školi, na fakultetu, ili u vašem gradu, i pozovite razne organizacije za koje mislite da su zainteresovane za ovaj

problem. Na Novom Zelandu je to bilo Društvo Ujedinjenih nacija; drugdje su to boračke organizacije, ekološki pokreti poput Grinpisa, humanitarne organizacije poput Oxfama i lokalno društvo Crvenog križa. Samo odaberite mjesto za sastanak i sve ih okupite. Kada počnete okupljati ljude i efikasno sagledavati problem, možete sačiniti strategiju rješavanja tog problema. To se dešava na raznim nivoima. Zato je važno da sastanku prisustvuju svi ti različiti predstavnici, kako bi mogli, onim što najbolje umiju raditi, doprinijeti da se počne sa rješavanjem problema.

Zatim, imali smo sreće zahvaljujući radu Džodi Vilijamz, koordinatora Međunarodne kampanje za zabranu nagaznih mina (International Campaign to Ban Landmines - ICBL), koja nas je obavještavala koje aktivnosti u zemljama širom svijeta provode nevladine i vladine organizacije. Ljudi u ovom pokretu su mnogo naučili iz

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

iskustva u radu drugih ljudi, dobili su mnogo novih ideja i mnogo snage i mogli su preduzeti zajedničke aktivnosti kao i samostalno obavljati aktivnosti na terenu.

Kako su nevladine organizacije zajedno radile sa državama?

Na samom početku kampanje bilo je važno zadobiti medijsku pažnju kako bi se informisala javnost. Jasnoća i jednostavnost onoga za šta smo se zalagali je bila bitna - potpuna zabrana upotrebe, proizvodnje, prenošenja i skladištenja protivpješadijskih mina. Onda prepustite ljudima u svakoj zemlji da odluče šta žele učiniti u smislu saradnje sa svojom vladom. Ne postoji nikakva direktiva odozgo, ali Džodi je posjetila mnogo zemalja. Dolazak nekoga sa strane skrenuo je pažnju javnosti i vlade. Sastala bih se sa ministrom inostranih poslova, predsjednikom vlade, predsjednikom parlamenta, ministrom odbrane, kao i sa ru-

kovodiocem kampanje u toj zemlji i sa nevladinim organizacijama. Rekla bih im: "Ovo se radi na međunarodnom planu, zaista bih voljela da mi vi u tome pomognete."

Da li je ova nova vrsta diplomatije (koja uključuje male i manje uticajne zemlje i nevladine organizacije) način na koji će se MHP ubuduće razvijati?

Već vidite kako se ono koristi na više načina (naprimjer, u kampanji čiji je cilj da se djeca mlađa od 18 godina više ne koriste kao vojnici. Postoji mnogo faktora u vezi sa kampanjom za zabranu nagaznih mina koji se ne mogu direktno primijeniti i na druge probleme, ali ljudima će svakako koristiti ono što smo mi naučili prilikom uobličavanja budućnosti MHP-a.

Dakle, šta se postiglo ovom novom vrstom diplomatije?

Sporazum je otvoren za potpisivanje u Otavi, u Kanadi, u de-

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

cemburu 1977. godine, i tada su ga potpisale 122 zemlje; od tada se broj zemalja potpisnica povećao na 139, što znači da još nekih 50 zemalja treba prihvatiti ovaj međunarodni sporazum. Međutim, u tih 139 zemalja ima mnogo nekadašnjih proizvođača mina i mnogo onih koji su nekada koristili protivpješadijske mine, a mi nismo mogli naći dokaze da države potpisnice više ne koriste nagazne mine.

Imamo ambiciozan rok od četiri godine do kojeg države

moraju uništiti svoje zalihe protivpješadijskih mina. Procjenjuje se da je 250 miliona protivpješadijskih mina uskladišteno u oko 105 zemalja. Mnogo je to mina koje treba uništiti, mnoge od njih se nalaze u zemljama koje nisu potpisnice sporazuma (Kina ima 110 miliona mina, Rusija 60-70 miliona, a Sjedinjene Američke Države imaju 12 miliona). Međutim, u zemljama, koje su potpisale Sporazum, zalihe se uništavaju.

Izvor: privatni intervju iz oktobra 2000.

Međunarodna kampanja za zabranu nagaznih mina (ICBL)

Nevladine organizacije osnivači 1992.

Handicap International

Human Rights Watch

Medico international

Mines Advisory Group (Savjetodavna grupa za mine)

Physicians for Human Rights (Ljekari za ljudska prava)

Vietnam Veterans of America Foundation

(Fondacija američkih veterana iz vijetnamskog rata)

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

Upravni odbor je proširen i trenutno obuhvata

Afganistansku kampanju za zabranu nagaznih mina
(Afghan Campaign to Ban Landmines)

Udruženje za pomoć i podršku
(Association for Aid and Relief)

Kambodžansku kampanju za zabranu nagaznih mina
(Cambodian Campaign to Ban Landmines)

Kolumbijsku kampanju protiv nagaznih mina
(Columbian Campaign Against Landmines)

Njemačku inicijativu za zabranu nagaznih mina
(German Initiative to Ban Landmines)

Hendikep Internešnal (Handicap International)

Hjuman Rajts Voč (Human Rights Watch)

Kenijsku koaliciju za borbu protiv nagaznih mina
(Kenyan Coalition Against Landmines)

Mrežu ljudi koji su preživjeli nesreću sa nagaznim minama
(Landmine Survivors Network)

Svjetski luteranski savez (Lutheran World Federation)

Kanadsku akciju protiv mina (Mine Action Canada)

Norvešku narodnu pomoć (Norwegian People's Aid)

Južnoafričku kampanju za zabranu nagaznih mina
(South African Campaign to Ban Landmines)

Izvor: Međunarodna kampanja za zabranu nagaznih mina
(članstvo od 2001. godine)

Protivpješađijske mine kao predmet pažnje

- Datum: septembar 2000. godine -

Prvi uspjeh globalnog sporazuma kojim se zabranjuje upotreba nagaznih mina:

Globalni sporazum kojim se zabranjuje upotreba nagaznih mina imao je mnogo uspjeha u prvih godinu i po dana, ali još uvijek ima oblasti sa velikim problemima (...), prema izvještaju koji je danas objavila organizacija za borbu protiv mina (...).

Izvještaj je podnijela Međunarodna kampanja za zabranu nagaznih mina, koja je za svoj rad nagrađena Nobelovom nagradom za mir 1997. godine. Izvještaj će biti predstavljen u Ženevi sljedeće sedmice na sastanku zemalja koje su ratifikovale sporazum o zabrani upotrebe nagaznih mina.

U izvještaju dugom 1.121 stranu navodi se kako je trgovina oružjem gotovo potpuno zaustavljena i kako ni ove, ni prošle godine, nije zabilježena nijedna isporuka nagaznih mina.

Otkako je sporazum stupio na snagu, 1. marta prošle godine (1999.), uništeno je 10 miliona uskladištenih protivpješađijskih mina, tako da je do sada ukupno uništeno 22 miliona protivpješađijskih mina, navodi se u izvještaju. U izvještaju se takođe iznosi procjena da je više od 250 miliona mina i dalje uskladišteno u 105 država (...).

Procjene vezane za broj poginulih i povrijeđenih od mina su "površne i nepotpune", priznaje se u izvještaju, ali se navodi kako je došlo do značajnog smanjenja broja mina u Afganistanu, Bosni i Hercegovini, Kambodži i Mozambiku.

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

Ipak, nove žrtve nagaznih mina zabilježene su u 71 zemlji, a više od polovine njih stradalo je u miru, navodi se u izvještaju (...).

Otkako je sporazum stupio na snagu, moguće je da je ovo oružje u 20 sukoba koristilo 11 vlada i 30 pobunjeničkih grupa, navodi se u izvještaju.

- Reprint uz odobrenje Associated Pressa

DOPUNSKE AKTIVNOSTI

a) Historija

U vezi s oružanim sukobom koji se proučava u nastavnom planu i programu iz historije, proučite prirodu oružja koje se koristi:

- Koja naučna ili tehnološka dostignuća su omogućila postojanje tog oružja?
- Kako su borci gledali na njihovu upotrebu?
- Koja očekivanja, pravila ili običaji su uticali na njihovo korištenje?

b) Kreativno pisanje

Odaberite jedan lik iz videomaterijala (Vana, Amelija) ili neku drugi lik koji ste gledali u filmu i izmislite priču u kojoj će taj lik biti glavni junak. Priča treba da se odvija u vrijeme nakon što je taj lik ostao osakaćen od mine.

Protivpješađijske mine kao predmet pažnje

c) Nauka

Istražite ulogu tehnološke promjene načina ratovanja.

- Šta utiče na to da oružje pogađa bez razlikovanja u pogledu cilja?

d) Lokalne organizacije

Utvrđite neku organizaciju u vašem kraju ili zemlji koja učestvuje u uklanjanju mina, u programima informisanja javnosti ili pružanju medicinske ili psihološke pomoći žrtvama nagaznih mina. Raspitajte se o njihovom radu i te informacije prenesite drugima.

e) Pravljenje plana akcije za selo u kojem ima mina

Selo se za vrijeme rata nalazilo na samoj liniji fronta. Pošto je vojska koja je okupirala selo željela spriječiti pobunjenike da se vrate po hranu i ostale potrepštine, minirala je obližnju šumu. Danas rata više nema, ali su mine ostale. Stanovnici sela znaju da se u šumi nalazi minsko polje, ali zavise od šume jer tamo sijeku drva za ogrjev i kuhanje. Kao posljedica toga, seljaci ginu ili bivaju povrijeđeni kada odu u šumu da sijeku drva. U selu također postoje kontrolni punktovi koji nisu razminirani kad je vojska otišla. Iako su označeni tablom »Opasnost! Mine!«, djeca se i dalje igraju na tim područjima.

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

- Šta treba da se učini u tom selu kako bi se pomoglo žrtvama mina i spriječile nove nesreće?

U grupama napravite plan koji bi mogao pomoći da se ovi problemi riješe. Plan može obuhvatati medicinsku pomoć, uklanjanje mina, edukaciju o minama (u školama, sa odraslima u selu itd.) i programe rehabilitacije. Kome je namijenjen svaki od ovih programa?

Izložite svoj plan ostatku grupe. Napravite mapu sela kako biste izložili situaciju.

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

STRANA POSVEĆENA MEDIJIMA

Cilj:

Podstaci učesnike da ono što su naučili iz MHP-a povežu sa vijestima iz medija o ratnim situacijama

1. Pronađite vijest koja se na neki način odnosi na međunarodno humanitarno pravo.
2. Zaokružite ili podvucite tri do pet riječi koje se odnose na MHP (na primjer civili, nagazne mine, izbjeglice, djeca vojnici...)
3. Povežite svaku od tih riječi s onim što ste naučili i o čemu ste razgovarali u okviru programa Istraživanje humanitarnog prava.
4. Na koji način je ugroženo ljudsko dostojanstvo u situaciji koja je opisana u članku?
  - Čije je ljudsko dostojanstvo ugroženo?
  - Koja pravila, ako postoje, važe u toj situaciji?

Metode ocjenjivanja

Po završetku ove oblasti možda ćete posljednji čas željeti da posvetite pismenoj procjeni onoga što su učesnici naučili. To možete uraditi tako što ćete im postaviti jedno pitanje i zadati im da napišu sastav kao odgovor na njega (20-30 minuta) i još dva do

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

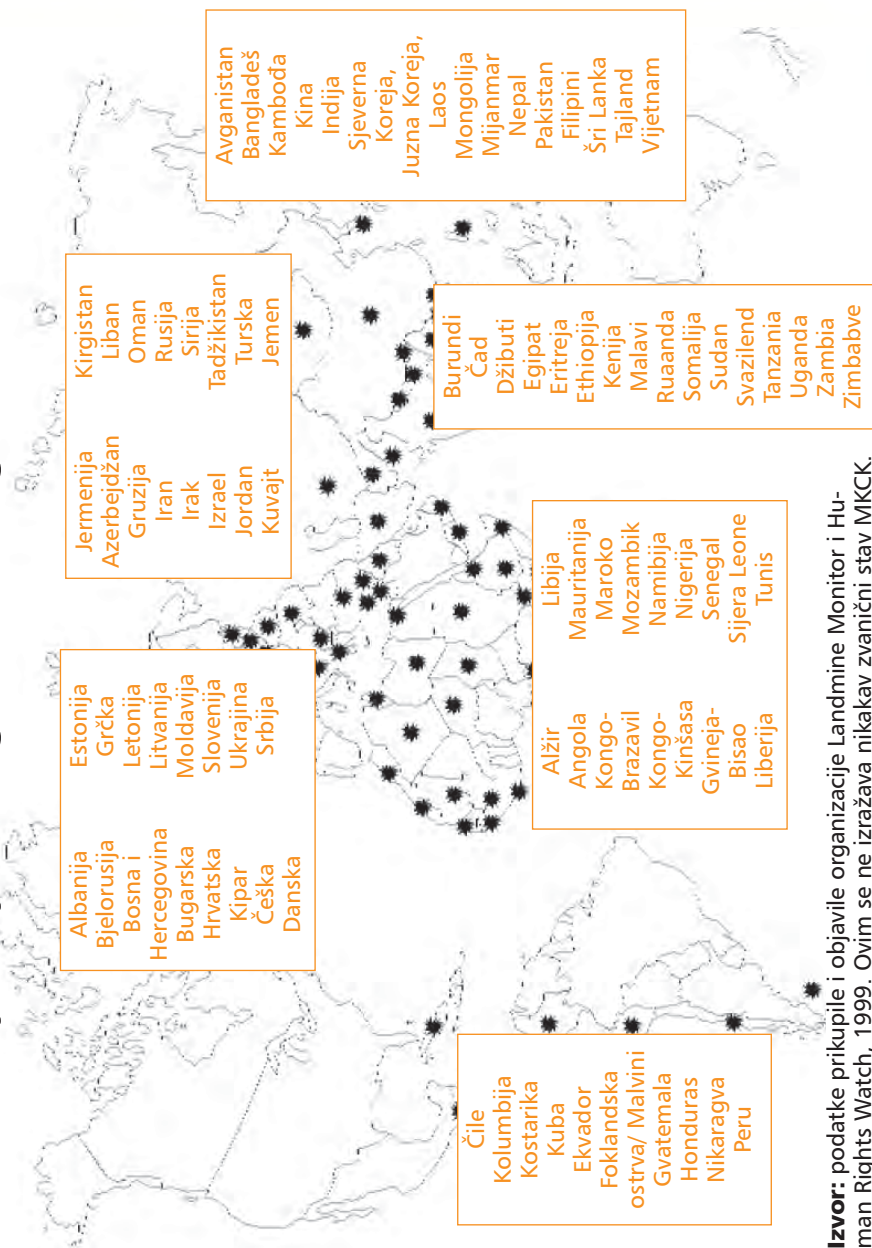
tri pitanja na koja treba da daju kratke odgovore (10 minuta za svako).

1. Izaberite jednu temu za sastav:
  - Šta je MHP i zašto je stvoreno?
  - Kakva je veza između MHP-a i prava ljudskih prava? (Koje su sličnosti i razlike između ova dva prava?)
2. Izaberite dva pitanja na koja se daju kratki odgovori.
  - Odredite tri načina na koja su civili zaštićeni MHP-om.
  - Navedite četiri posljedice po djecu vojnike.
  - Odgovorite zašto oružje koje djeluje bez razlikovanja u pogledu ciljeva treba staviti van zakona i navedite dva primjera za takvo oružje.

Ostala pitanja se mogu razraditi tako što ćete reći učenicima da u malim grupama smisle pitanja, a zatim odaberu jedno koje će postaviti cijeloj grupi da na njega odgovore u vidu sastava. Isto tako možete tražiti da svaki učenik predloži po jedno pitanje na koje će zatim odgovoriti na testu. Učenik će se ocjenjivati na osnovu kvaliteta postavljenog pitanja i kvaliteta odgovora.

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

Zemlje koje su ugrožene nagaznim minama

Izvor: podatke prikupile i objavile organizacije Landmine Monitor i Human Rights Watch, 1999. Ovim se ne izražava nikakav zvanični stav MKCK.

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

Tabela za analizu posljedica od nagaznih mina

Nivo analize	Vrste posljedica				
	Zdravstvene	Obrazovne	Društvene	Ekonomske	Psihičke
Pojedinac					
Porodica					
Zajednica					
Zemlja					
Svijet					

Protivpješadijske mine kao predmet pažnje

Pravo na djelu

Koja se pravila najčešće krše i zašto?

Sa kojim se dilemama suočavaju borci?

Ko je odgovoran za osiguravanje poštovanja međunarodnog humanitarnog prava?

ISTRAŽIVANJA

9. Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

KONCEPTI

Kršenje MHP-a
Pravljenje razlike između civila i boraca
Lanac posljedica
Što je vojni cilj?

VJEŠTINE KOJE SE RAZVIJAJU

Iznošenje ideja
Debata
Grupni rad
Zapažanje posljedica

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

9

ČAS

Prilikom ratnih događanja dešavaju se razna kršenja međunarodnog humanitarnog prava učenici treba dalje da ispituju zbog čega ljudi krše ta pravila, koristeći stvarne izjave ljudi u ratu. Da bi učenici otkrili kako jedno kršenje vodi do drugog, koristi se koncept posljedica lančane reakcije.

Ciljevi:

- ✦ Da učenici prepoznaju pravila MHP
- ✦ Da shvate da jedno kršenje pravila uvijek izaziva drugo, odnosno proizvede lanac posljedica
- ✦ Da prihvate i promovišu ideju poštivanja MHP

Materijal:

- ✦ Glasovi iz rata 2
- ✦ Radni list: Koja su pravila MHP?
- ✦ Radni list: Koja su pravila prekršena?
- ✦ Prilog: Ko je civil? Ko je borac? Šta je vojni cilj?
- ✦ Tabela za popunjavanje
- ✦ Lanac posljedica

Koraci:

1. Podjela u parove. Svakom paru dati po dvije izjave iz Glasovi iz rata 2, pravila MHP i radni list Koje je pravo prekršeno.

Zadatak:

Pronađite koje je pravilo prekršeno i obrazložite svoj odgovor. Upišite rješenja u radni list.

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

2. Spojiti po tri para koja će dobiti novu izjavu. Na čistom velikom papiru napraviti lanac posljedica. (20 minuta)

Prilikom prezentacije rada po grupama, pojašnjavati (naglašavati) da jedno kršenje izaziva drugo.

3. Zadatak: Upozorenje svijetu da ne krše pravila (MHP-bilbord, flajeri) (3-5 minuta)

Sa učenicima se vodi kratka diskusija o razlozima (njihovoj raznovrsnosti, ubjedljivosti, opravdanosti itd.) kojima ljudi objašnjavaju kršenja MHP koja se dešavaju u ratu.

Nastavnik sumira rezultate analize i diskusije kroz ključne ideje:

- učenici daju čitav niz razloga za kršenja MHP-a koja se dešavaju u ratu. Među takvim razlozima mogu se naći jake emocije, osveta, činjenica da je druga strana također kršila MHP, nedostatak vremena i sredstava, borba u stambenim četvrtima, uvjerenje da civili pomažu neprijatelju, nezakonita naređenja pretpostavljenih, kao i nepoznavanje MHP-a,
- važno je imati na umu da se ovi razlozi ne smiju nikako tretirati kao opravdanja za kršenja pravila MHP-a,
- nepridržavanje MHP često dovodi do lančane reakcije u kojoj se dešavaju dalja kršenja.

Ključne ideje

- ▶ Pravila MHP specijalno su stvorena za oružane sukobe.
- ▶ Kršenja često dovode do lančane reakcije u kojoj se događaju

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

dalja kršenja.

- ▶ Ljudi daju čitav niz razloga za kršenja koja se ponekad događaju. Među takvim razlozima mogu se naći osveta, borba u stambenim četvrtima, uvjerenja da civili pomažu neprijatelju, nezakonita naređenja pretpostavljenih i sl.
- ▶ Mnoge dileme proističu iz otežanog razlikovanja borca i civila.

Kao mladi oficir, kada sam tek završio obuku, išao sam ulicom. Bio je neki vjerski praznik. Nas peterica vojnika samo smo gledali da li je sve OK. I tada, u minutu, opkolilo nas je četiri-pet hiljada ljudi koji su na nas počeli bacati kame-nje. Bili su veoma ljuti jer je neko bio povrijeđen u jednom izbjegličkom kampu. To je zaista bilo opasno po život, jer su svi bili uzbuđeni i ja sam morao razmišljati kako da svoje vojnike sklonim odatle. Imao sam samo pištolj i prave metke i morao sam skloniti svoje vojnike odatle, tako da sam zapucao. Pucao sam u noge ali sam opalio deset-dvanaest puta kako bih se izvukao i izvukao sam se.

- oficir koji služi u jednoj okupiranoj oblasti

Usljed čega vojnici napadaju civile čak i kada znaju da to nije u redu? Vjerojatno im je nešto rečeno ili nešto veliko obećano. Podstiču ih da čine još zla. I tako oni ne razmišljaju mnogo. Ono što ne razumijem šta se to dogodilo sa njihovim ljudskim umovima.

- žrtva kršenja MHP-a

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

DOPUNSKE AKTIVNOSTI

A) KOMUNIKACIJA

Napišite zajednički izvještaj o kršenjima koja je grupa odabrala u dijelu 3. Možemo li ograničiti buduća kršenja i načinima koji su predloženi kako bi se kršenja u budućnosti smanjila. Napravite crteže kojima ćete ilustrovati kršenje. Ili napravite postere kojima se promovira prijedlozi. Svoj rad stavite na stranu Istraživanje humanitarnog prava (Exploring humanitarian law) na www.icrc.org.

Lanci posljedica

Izaberite kršenje i napravite dijagram lanca posljedica do kojih to kršenje može dovesti. Neke posljedice mogu dovesti do višestrukih lanaca posljedica. Na taj način se pravi mreža lanaca.

B) DEBATA

Razgovarajte o sljedećoj izjavi:

Imati pravičan zakon koji se često krši bolje je nego nemati nikakav zakon.

Treba da imate dva debatna tima i tim sudija. Timovi treba da pregledaju svoje bilješke i sva druga korisna sredstva.

Svaki debatni tim treba isplanirati sljedeće:

- jednu petominutnu prezentaciju,
- argumente koje će drugi tim iznijeti protiv njihove pozicije,
- njihove odgovore na te argumente.

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

Treba uzeti u obzir efikasnost zakona koji se često ne poštuju, primjere zakona različitih od MHP koji se često krše, ali ipak poštuju, historijat prihvatanja zakona tokom vremena, vrijednost jednog zakona kao ideala, kakve alternative zakonu postoje.

Tokom vremena posvećenog planiranju, tim sudija treba da napravi kriterije za ocjenjivanje debate.

Održite debatu (20 minuta).

Zaključite debatu procjenom sudija i rezimeom.

Razgovarajte o sljedećem:

- Na koji način se, po vašem mišljenju, ova debata odnosi na MHP?
- Da li postoje drugi primjeri zakona koji su cijenjeni iako se često krše?

(mogu se davati primjeri iz religijske tradicije kao i građanskog društva).

C) RAZGOVARAJTE O STAVOVIMA ZA I PROTIV OVE IZJAVE JEDNOG NASTAVNIKA U NIGERIJU..

Pošto postoji zakon koji vojsci zabranjuje da ubija civile, treba da postoji zakon kojim se civilima zabranjuje da pomažu vojsci.

Kod pripreme stavova, razmotrite:

- posljedice vašeg stava,
- kako definisati šta se podrazumijeva pod „pomaganjem“ vojnicima.

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE

Glasovi iz rata - 2

Ljudi koji su učestvovali u ratovima skorijeg datuma opisuju kršenja koja su iskusili, kojima su prisustvovali ili za koja su čuli.

1. Ima mnogo situacija u kojima su vojnici bili obučeni u civilna odijela umjesto u uniforme. Kako možete znati ko je stvarno civil? Stoga, ako napadnete neki grad, morate ubiti sve što se kreće.

(jedan vojnik)

2. Ako dobijem obavještenje da oni drugi ubijaju moje ljude u zarobljeništvu, svako koga uhvatim a ko pripada toj drugoj strani, mora za to platiti.

(oblasni komandant)

3. Pošto civili kuhaju i donose hranu vojnicima koji se bore, i oni se bore. Bez te hrane vojnici ne bi imali snage da nam se odupru. Prema tome, svi su oni vojnici, bilo da su u uniformi ili ne. Civili koji kuhaju za vojnike su umiješani bez obzira na to što nisu naoružani. Zato vojnici imaju pravo da ih ubijaju.

(oblasni komandant)

4. Vojnici su smatrali da moraju ubijati ratne zarobljenike. Oni bi bili teret, jer ratnog zarobljenika morate voditi svuda sa sobom. Za tu osobu ste odgovorni i

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

zato, kako biste se oslobodili odgovornosti, tu osobu ubijate.

(radnik jedne nevladine organizacije)

5. Još jedan problem je nedostatak planiranja, jer kad god imate zarobljenika, ne znate šta da radite s njim. Shodno tome, vojnici su ubijali zarobljenike. Vodili smo gerilski rat.

(bivši zarobljenik)

6. Federalne snage nisu mogle osvojiti sela; zato su spriječile da humanitarna pomoć stigne do sela. To je njihova strategija – izgladniti ljude – a to je pogrešno.

(bivši borac)

7. Tokom rata, komandant je definisao etički kodeks, kao što je: „Nikad nemojte oštetiti ljudima usjeve“. Međutim, kasnije se situacija promijenila. Tokom borbe, glavna politika je postala uništenje privrede; vojnicima je naređeno: ako ne mogu postići nešto veliko, moraju napadati ljudima svojinu. Uništenje svega, pretvaranje u pepeo, postalo je cilj borbe protiv neprijatelja.

(bivši borac)

8. Mislim da su oružane snage napadale civile jer nisu shvatale kako je civilima. Vojnici su se stalno žalili da su i civili gerilci. Ponekad bi vojnici mislili da ljudi saraduju sa gerilcima. Ponekad bi vojnici mislili kako je neka porodica možda dala gerilcima hranu ili im se

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

pridružila, pa bi pobili čitavu porodicu jer je sarađivala s neprijateljem.

(žena čiji je član porodice „nestao“)

9. Ubijalo bi se iz osvete. Prvo bi vojnici uhvatili i ubili ranjenog gerilca koga je prevozio Crveni križ. Onda bi gerilci uhvatili i ubili vojnika iz osvete. To su učinili zato da Crveni križ više ne bi prevozio ranjene vojnike bilo koje strane. Kad bi jedna strana nešto uradila, uradila bi to i druga.

(bivši borac)

10. Vojska ne treba koristiti civile kao živi štit. Ali to je tokom ovog rata često bio slučaj. Naprimjer, stavili bi mašinku na krov crkve ili na vrh zgrade u kojoj žive civili. Niko nije poštovao ono što treba da se poštuje. Otvarali smo vatru na te zgrade, jer smo bili u opasnosti.

(bivši zarobljenik)

11. Po mom mišljenju, zarobljenike maltretiraju ljudi čija savjest nije čista. Kada je moj zet bio ratni zarobljenik, prema zarobljenicima se nisu korektno ponašali. Boje se da bi zarobljenici jednog dana mogli reći šta su im radili. Zbog toga je mnogo zarobljenika ubijeno. Jednostavno, da bi se nedjela sakrila.

(vojnik)

12. Uništavanje vjerskih ili historijskih objekata je dio rata. Zato što za vrijeme rata ne marite ni za šta; želite uništiti sve na šta naiđete kako biste pobijedili.

(bivši nastavnik i upravnik izbjegličkog logora)

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

13. Uskraćivanje hrane ili vode civilima je ratna strategija, to je dobro. Kada im ne dozvolite da dobiju hranu i vodu ,to ih slabi. Nema zakona, nema zakona, nema zakona!!!

(zarobljeni borac)

14. Zamislite da je tamo automat i treba da ga uzmete. Ali je neprijatelj na krov stavio civile kako bi spriječio da ga uzmete. Naravno da ćete napasti vojni objekat. I civili ginu.

(novinar)

15. Jedan od razloga zbog kojih vojnici ubijaju civile je taj što vojska, kada ima velike gubitke, poziva civile da dođu i za njih kopaju grobove. Pošto su grobovi iskopani, oni će ubiti civile jer su to njihovi ljudi uradili. To se radi u bijesu. Vojnici koji to rade su manje privilegovani, to su oni nepismeni, koji nisu obrazovani u vezi s vođenjem rata.

(oblasni komandant)

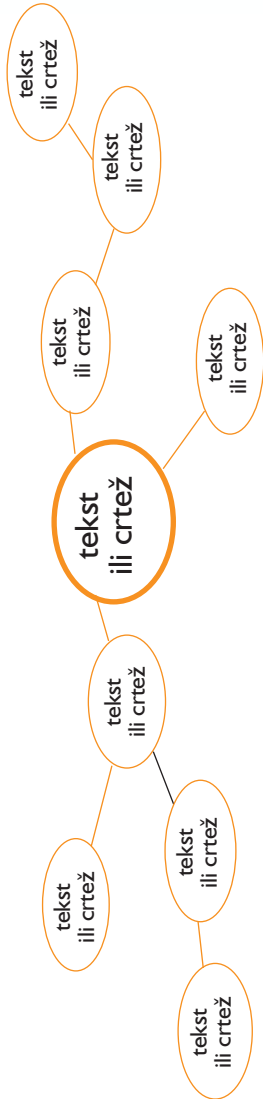
Izvor: Prilagođeno iz istraživanja provedenih u sklopu kampanje MKCK „Ljudi o ratu“

“Zakon formira brane koje zaustavljaju plimu koja nadolazi. A plima nikad ne traje dugo. Ona vrši pritisak, prijeti, probija se, čim se ukaže mogućnost. Ponekad i odnese branu. A tu stoji naš zakon, prekršen i neefikasan. To mu je sudbina. Svako ko misli da je jedini pravi zakon onaj koji se u potpunosti poštuje mora da živi u nekom drugom svijetu“.

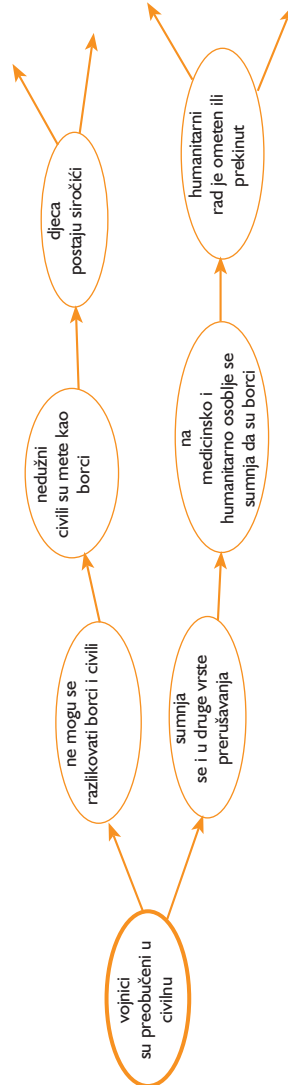
- D. de Bechillon

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

Lanci posljedica

Primjer iz "Glasova iz rata – 2".
 Ima mnogo situacija u kojima vojnici oblače civilna odijela umjesto uniformi...

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

9

ČAS

Ko je civil? Ko je borac? Šta je vojni cilj?

CIVIL

Definicija: 4. Ženevska konvencija, čl.4, Dopunski protokol 1, čl. 50

Civilna osoba je osoba koja nije pripadnik organizovanih oružanih snaga niti učestvuje u spontanom dizanju na oružje.

U slučaju sumnje: Dopunski protokol 1, čl.50

U slučaju sumnje da li je neka osoba civil, ta će se osoba smatrati za civila.

Civilno stanovništvo: Dopunski protokol 1, čl. 50

Pod civilnim stanovništvom podrazumijevaju se sve osobe koje su civili. Prisustvo među civilnim stanovništvom osoba koje nisu obuhvaćene definicijom civila ne lišava stanovništvo njegovog civilnog karaktera.

BORAC

Definicija: 3. Ženevska konvencija, čl.4, Dopunski protokol 1, čl.43

Borac je svaki pripadnik oružanih snaga strane u sukobu, osim sanitetskog osoblja i vjerskog službenika, što znači da ima pravo neposredno učestvovati u neprijateljstvima.

Oružane snage: 3. Ženevska konvencija, čl.4

Dabise smatrale oružanim snagama, milicije, dobrovoljačke

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

jedinice, organizovani pokreti otpora, treba da ispunjavaju sljedeće uslove:

1. da na čelu imaju osobu odgovornu za svoje potčinjene
2. da imaju određeni znak za razlikovanje i koji se može uočiti na rastojanju
3. da otvoreno nose oružje
4. da se pri svojim djelovanjima pridržavaju ratnih zakona i običaja

Razlikovanje od civila: 3.Ženevska konvencija, čl.4, *Dopunski protokol 1, čl.44*

Borac je dužan da se razlikuje od civilnog stanovništva dok je angažovan u napadu ili u vojnoj operaciji ili u pripremi za napad.

Pripadnici redovnih oružanih snaga i drugih organizovanih oružanih snaga obično se razlikuju po svojoj uniformi, a ostali borci su dužni da barem imaju određeni znak za razlikovanje koji se može uočiti na rastojanju i da otvoreno nose oružje.

Učesnici u „levee en masse„: 4.Haška konvencija, *Pravilnik, čl.2, 3.Ženevska konvencija, čl.4*

Stanovništvo neokupirane teritorije koje se približavanjem neprijatelja spontano digne na oružje (levee en masse) protiv napadačkih trupa nemajući vremena da se organizuje, smatraće se da učestvuje u ratu ako otvoreno nosi oružje i ako poštuje zakone i običaje rata.

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

ŠTA JE VOJNI CILJ?

Nijedan objekat sam po sebi nije vojni cilj. Kao vojni ciljevi tretiraju se objekti koji svojom prirodom, mjestom, svrhom ili upotrebom daju efikasan doprinos vojnoj akciji čije uništavanje omogućava određenu vojnu prednost.

Borac je osoba koja direktno učestvuje u neprijateljstvima ili je pripadnik oružanih snaga strana u sukobu (osim sanitetskog osoblja i vjerskog službenika).

1. Univerzitet na kojem se neki studenti obrazuju za vojnu djelatnost

Vojna škola je obrazovna ustanova, to nije vojni cilj. Kadeti ne nose naoružanje. Ako ih mobilišu, onda postaju vojnici.

2. Žena koja vojnicima daje hranu

U trenutku dok žena daje hranu vojnicima, ona ne uživa zaštitu MHP jer u tom trenutku ona na direktan način doprinosi uspjehu vojne operacije. Status civila uživa pravo na zaštitu, ali podrazumijeva i određene obaveze. To , naravno , ne znači da je treba ubiti, ali spriječiti treba.

3. Čeličana

Čeličana , sama po sebi nije ni vojni ni civilni cilj. Ali u ratnim uslovima izvršno vijeće jedne zemlje može proglasiti subjektom odbrane bilo koji objekat u zemlji. Ukoliko se proizvodi čeličane koriste za vojne svrhe, onda je ona legitimni vojni cilj.

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

4. Vagon pšenice

Sam po sebi nije vojni cilj, ali ukoliko je to vagon pšenice koji je upućen u kasarnu za ishranu vojnika, onda jeste vojni cilj.

5. Kasarna u kojoj je smještena bolnica

Ako je smještena samo bolnica, onda je to civilni objekat, jer je vojna bolnica i ima zaštićen status. Ali, postoji pravilo da se bolnica mora nalaziti na određenoj udaljenosti od borbenih linija kako bi bila zaštićena.

6. Energetska postrojenja

Energetska postrojenja kao i čeličane mogu da budu vojni cilj ako služe vojsci.

7. Bogomolja u kojoj se mole vojnici

Ukoliko su vojnici odložili oružje na ulazu u bogomolju i ako se samo mole (ne preduzimaju nikakve akcije), onda bogomolja ima zaštićen status. Prema MHP-u zaštićeni status ima ne samo vjerski službenik nego i svi oni koji su neophodni za obavljanje vjerskog obreda.

8. Selo u kojem je smještena vojna jedinica

Selo nikada ne može biti vojni cilj, ali vojna jedinica jeste vojni cilj. Napad na vojnu jedinicu u selu je legitiman, ali je pritom važno voditi računa da bude što manje žrtava među civilnim stanovništvom. Te žrtve vode se kao kolateralna šteta. MHP su prvenstveno prekršili oni koji su vojnu jedinicu stavili u selo i time ugrozili stanovnike sela.

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

9. Vjerski objekat u kojem je smještena vojna jedinica

Ukoliko su vojnici naoružani i koriste vjerski objekat za izvođenje borbenih djelovanja, vjerski objekti postaju legitimni vojni cilj.

10. Žena čiji muž zapovijeda neprijateljskom jedinicom

Ima status civila ukoliko ne učestvuje u borbenim dejstvima i nije pripadnik oružanih snaga.

11. Stambena zgrada u kojoj se održava sastanak neprijateljskih oficira

Jeste legitimni vojni cilj jer je vojni interes da se uništi neprijateljski štab. Ukoliko civili nastradaju prilikom vojne operacije, oni se smatraju kolateralnom štetom ako je tokom izvođenja operacije poštovan princip proporcionalnosti.

12. Mostovi

U principu jesu legitimni vojni cilj jer omogućavaju pokrete vojske. Mogu se gađati kako bi se to onemogućilo, ali je ovdje također važno poštovati princip proporcionalnosti.

13. Osobe koje kopaju rovove za vojnike

U ovom slučaju osobe su izgubile zaštićeni status civila. Povredu MHP-a napravio je onaj ko ih je mobilisao.

14. Bolnica u kojoj je smještena vojska

Kada je u njoj smještena vojska, a ne isključivo ranje-

Otkrivanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

nici, bolnica gubi zaštićen status i postaje legitimni vojni cilj.

15. Radiotelevizijska stanica

U principu, komunikacije mogu biti vojni cilj ukoliko doprinose vojnoj namjeni. Ali, ovdje možemo uvesti princip proporcionalnosti: mogu se gađati repetitori, a ne zgrada u kojoj je smještena radiotelevizijska stanica.

16. Tvornica obuće

Tvornica obuće kao čeličana i energetska postrojenja može da bude vojni cilj ako služi vojsci.

10 i 11. ČAS

Osiguranje Pravde

**Zašto je pravda
potrebna?**

**Kako se pravda
može dostići?**

**Ko treba da sudi
optuženima?**

ISTRAŽIVANJA

- 10. Načela pravde
- 11. Sankcionisanje
kršenja međunarodnog
humanitarnog prava

KONCEPTI

- Ratni zločin
- Pojedinačna odgovornost
- Povjerenstvo za istinu

VJEŠTINE KOJE SE RAZVIJAJU

- Posmatranje iz različitih
perspektiva
- Pravno razmišljanje
- Uočavanje posljedica

10

ČAS

Načela pravde

Načela pravde

Učenici istražuju suštinski važna pitanja njegovog provođenja MHP kao što su stavovi prema kazni i amnestiji ratnih zločinaca i dileme u vezi s tim ko je mjerodavan da sudi drugome.

Ovdje se razmatra i razvoj međunarodnih napora s ciljem osiguravanja pravde u drugoj polovini dvadesetog vijeka. On vodi učenike od suđenja poslije Drugoga svjetskog rata, na kojem su se po prvi put nacije okupile da sude ljudima za ratne zločine i teške povrede međunarodnog humanitarnog prava (MHP), preko komisija za istinu pa do Međunarodnog krivičnog suda.

Ciljevi:

- ▶ Shvatiti razloge zbog kojih je važno da se sudi počiniocima ratnih zločina
- ▶ Kako suočavanje sa prekršiocima može uticati na dobrobit društva
- ▶ Razumjevanje važnosti postojanja zakona za život u zajednici

Materijal:

- ▶ Grafikoni sa mišljenjima o kažnjavanju ratnih zločina
- ▶ Stavovi o zaboravljanju ili traženju pravde
- ▶ Pogled na povjerenstva za istinu

Ideja: MHP zahtijeva da ljudi, koji počine ili urade teške povrede, budu privredeni pravdi.

10 ČAS

Načela pravde

Koraci:

1. Sa učenicima razgovorati na teme:
  - Lična iskustva
  - Sličnosti i razlike između zločina u miru i ratu
  - Šta se dešava sa ljudima koji su počinili ratni zločin?
2. Podijeliti učenike u grupe.
  - Podijeliti materijal sa primjerima ratnih zločina (u prilogu za nastavnika koji sam bira priču iz materijala).
  - Na papir napisati osnovnu ideju koju su shvatili na času.
3. Popunjavanje tabele uz odgovore na pitanja, nastavnik upisuje ponuđene odgovore u pojedine rubrike koje su navedene u tabeli.

Posljedice	na žrtvu	na prekršioca	na društvo
Traženje pravde			
Zaboravljanje			

Načela pravde

Završni dio časa:

Prodiskutovati sa učenicima o sljedećim pitanjima:

- ◆ Koju ulogu obični građani mogu odigrati u osiguravanju pravde poslije oružanog sukoba?
- ◆ Koju ulogu oni mogu imati u sprječavanju kršenja humanitarnog prava u slučaju otpočinjanja oružanog sukoba?

Ključne ideje:

- ▶ Humanitarno pravo zahtijeva da se ljudi, koji izvrše ili naredbe izvršenje teških povreda MHP-a, izvedu pred lice pravde.
- ▶ Svaka država potpisnica Ženevskih konvencija odgovorna je za širenje informacija, poštovanje i primjenu MHP-a.

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE

Stavovi o zaboravljanju ili traženju pravde

Kada se građanski rat završi, čovjek mora oprostiti i zaboraviti.

(Pol Tibod, esejista)

Previše opraštanja i zaboravljanja sprječava da rana zaraste.

(Luj Žoine, mirovni sudija i specijalni izvjestilac UN o izuzeću od kažnjavanja)

Kambodža: gledišta dviju žrtava

Mišljenje 1

„Možda ćete zbog njegovog spokoja i suzdržanog izraza pomisliti da je prebrodio svoju ličnu tragediju. Nije tako. On još uvijek čuje vrištanje i slike mučenja su još uvijek urezane u njegovo pamćenje. On želi pravdu, ne osvetu.

Kako mogu zaboraviti? Imao sam tada trideset godina i to se trajno urezalo u moje pamćenje. Sve žrtve

osjećaju ono što ja osjećam, želimo da vođe Crvenih Kmera snose posljedice svojih nedjela.»

(Van Nah , preživjeli iz centara za torturu u Kambodži u kojem je umrlo 18.000 ljudi.)

Mišljenje 2

“Šta bi to promijenilo za običnog čovjeka iz Kambodže ako bi se Ta Mok (vođa Crvenih Kmera) izveo na sud? Sve što želim je da u Kambodži vlada mir.”

(taksista, koji je izgubio oca i petero braće i sestara)

Čile: dva gledišta

Mišljenje 1

“Suđenje političarima pokrenulo bi društvo u kojem su počinjeni zločini da preispita vlastitu savjest. Suđenje generalu Pinoče u Čileu vrijedi truda jer narod Čilea dobro zna da je polovina njih bila za puč. ”

(Pol Tibod, esejista)

Mišljenje 2

“Neće biti pomirenja bez istine i pravde. Moramo da znamo gdje su tijela onih koji su nestali. ”

(Gledis Dijaz , novinar, politički zatvorenik preko dvije godine)

Sijera Leone: Gledišta troje ljudi iz Sijera Leonea

Mišljenje 1

“Amnestija ne samo da neće riješiti probleme ove zemlje,

Načela pravde

ona će nastaviti začarani krug nasilja i nekažnjavanja. Amnestija nije efikasna.”

(Abdul Tedžan-Kol, advokat)

Mišljenje 2

“Šta bih uradio kada bih se sreo sa svojim mučiteljima na ulici? Ja bih im samo rekao kako će jednog dana Svevišnji izabrati između njihovih porodica i moje. Ako ne oprostimo, još ljudi će izgubiti ruke. ”

(Lemain Jusu Jarka, pobunjenici su mu odsjekli obje ruke kako bi ga kaznili zato što je prikrio bijeg svoje kćeri.)

Mišljenje 3

“Ja sam čovjek od principa i vjerujem da zločin treba biti kažnjen. Ali ko će suditi kome? Niko nema pravu kontrolu. Kad bi vlasti rekle: ‘Izvešćemo vas pred sud’, pobunjenici bi opet počeli da se bore.”

(Alimani Koroma, svećenik)

Sijera Leone: Gledišta dvoje stranaca

Mišljenje 1

“Amnestija je samo ponovno pokretanje ciklusa nekažnjavanja. Zločini su bili toliko strašni da mi jednostavno ne možemo očekivati trajni mir.”

(Korin Dufka, Human Rights Watch)

Mišljenje 2

“Amnestija je potpuno neprihvatljiva. Ja sam ogorčen. A onda vidim djecu koju hranimo i pazimo i to me pro-

đe. Ljudi Sijera Leone znaju šta žele – mir, i to sada, prije nego pravdu. Na neki način, amnestija je skandal. A opet, možda je i mudra. “

(humanitarni radnik)

Koja kršenja humanitarnog prava predstavljaju ratne zločine

Statut Međunarodnog krivičnog suda nabroja teške povrede MHP koje predstavljaju ratne zločine. Slijedi kratak prikaz nekih od njih:

1. Namjerno ubijanje,
2. Mučenje i nehuman tretman ,
3. Namjerno nanošenje velike patnje,
4. Namjerno usmjeravanje napada na civile ili civilne objekte, ili osoblje, uređaje, materijal, jedinice ili vozila humanitarne pomoći,
5. Deportovanje, prisilni transfer ili raseljavanje civila,
6. Korišćenje zabranjenog naoružanja, projektila i materijala i metoda ratovanja koji su takve prirode da nanose nepotrebnu patnju i ne prave razliku među ciljevima,
7. Namjerno izgladnjivanje civila kao metod ratovanja putem lišavanja stvari neophodnih za njihov opstanak,
8. Pljačkanje grada ili mjesta,
9. Uzimanje talaca,
10. Silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja,

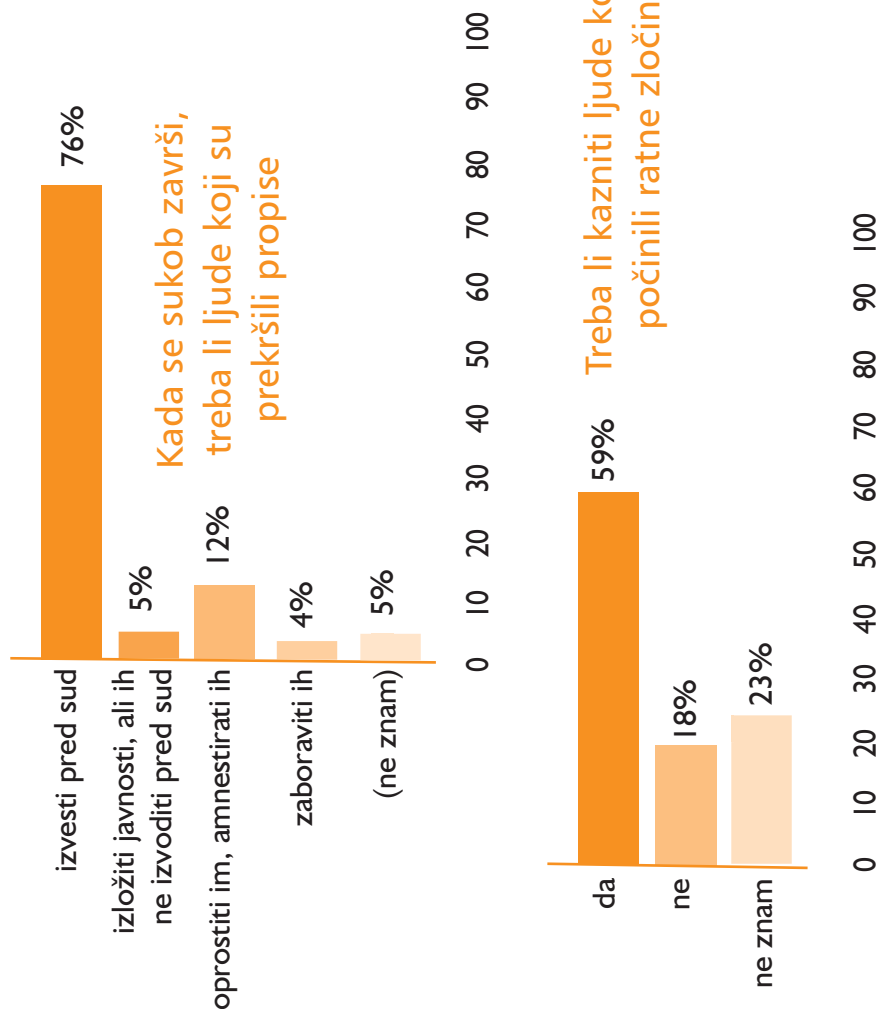
Načela pravde

11. Ubijanje ili ranjavanje boraca koji su se, položivši oružje ili ostavši bez odbrambenih sredstava, predali na milost i nemilost drugoj strani,
12. Prisilna regrutacija ili pozivanje djece mlađe od 15 godina u oružane snage ili njihovo korišćenje za aktivno učešće u ratu,
13. Namjerno otpočinjanje napada uprkos znanju da će takav napad dovesti do prekomjernog ubijanja, ili povređivanja civila, ili štete na civilnim objektima, ili znatnog, dugotrajnog i teškog oštećenja životne sredine,
14. Korišćenje prisustva civila ili nekog drugog zaštićenog lica da bi se određene tačke, oblasti ili vojne snage učinile imunim od vojnih operacija,
15. Osuđivanje ili izvršenje kazni bez prethodne presude redovno uspostavljenog suda koji daje sve sudske garancije uopće smatrane neophodnim.

- iz Člana 8. Statuta Međunarodnog krivičnog suda

Mišljenja o kažnjavanju ratnih zločina

1998-99 sprovedena je anketa u 16 zemalja (od kojih je 12 zemalja nedavno imalo oružane sukobe). Grafikoni prikazuju gledišta ispitanika.

Pogled na povjerenstva za istinu

1. DIO - POZADINA

Neke zemlje su poslije posebno represivnih ili krvavih događaja osnovale komisije za istinu čiji je opšti cilj utvrđivanje činjenica o kršenjima međunarodnog krivičnog prava, ljudskih prava i zakona tih zemalja. Komisije za istinu nisu tribunali; one su forumi za istragu koji utvrđuju činjenice o nasilju i zločinima iz prošlosti. One obično objavljuju izvještaje i daju preporuke o tome kako vlasti u zemlji treba da reaguju na zločine i kako da izbjegnu širenje nasilja u budućnosti.

Neke komisije za istinu osnovali su državni organi, a druge privatne organizacije.

Osnivane su poslije radikalnih promjena vlasti (na primjer u Čileu i Južnoj Africi), u okviru mirovnog procesa poslije građanskog rata (na primer u Salvadoru i Gvatemali) ili za vrijeme perioda tranzicije od vojne ka civilnoj vlasti (na primjer u Argentini i Urugvaju).

Argentina je osnovala prvu Komisiju za istinu 1983. godine radi istrage i otkrivanja istine o nestanku nekoliko hiljada ljudi pod prethodnim režimima. Poslije registrovanja izjava nekoliko stotina svjedoka, Komisija je dokazala postojanje tajnih zatvoreničkih logora i "nestanak" najmanje 8.900 lica i prijavila slučajeve za eventualno gonjenje. Obiman izvještaj Komisije iz 1984. godine o otkrićima, *Nunca Mas* ("Nikada više"), predstavlja klasično djelo među izvještajima o ljudskim pravima.

Komisija za istinu i pomirenje osnovana je u **Južnoj Africi** da bi ispitala zločine počinjene za vrijeme sukoba za

okončanje aparthejda - sistema u kojem je manjina bijelaca dominirala političkim i ekonomskim sistemom zemlje. Pod aparthejdom, crnim Afrikancima, kao i Azijatima i ljudima mješovitog porijekla, bila su uskraćena mnoga prava i privilegije koje su uživali ljudi evropskog porijekla. KIP je istraživala zločine koje su počinili južnoafrička vlada i pristalice aparthejda kao i zločine grupa kao što je Afrički nacionalni kongres (ANK) koje su učestvovala u oružanoj pobuni protiv vlade aparthejda.

Južnoafrička Komisija za istinu i pomirenje razlikuje se od ranijih komisija za istinu po tome što je osnovana kao dio pravnog sistema. Njen cilj, međutim, nije gonjenje i kažnjavanje već lično i političko pomirenje. KIP je predvidjela da, ako istinito svjedoče o onome šta su počinili, prekršiocima zločini mogu biti oprosteni (ovaj proces se zove amnestija). Ljudi optuženi za zločine koji nisu istinito i potpuno svjedočili pred KIP, još uvijek mogu biti gonjeni po domaćem pravu.

Hiljade ljudi je Komisiji za istinu i pomirenje podnijelo zahtjev za amnestiju. Do kraja 1999. godine, Odbor za amnestiju KIP amnestirao je 568 ljudi, odbio da da amnestiju za 5.287 ljudi, dao je djelimičnu amnestiju za 21 osobu; u 161 slučaju je zahtjev bio povučen i 272 odluke bile su nerješene - što je ukupno 6.039 slučajeva.

U novije vrijeme, komisije za istinu i pomirenje počele su da rade u Nigeriji i Panami, a na putu su da se osnuju u Sijera Leoneu i Istočnom Timoru. U toku su pregovori o osnivanju ovakvih komisija u Meksiku, Bosni, Srbiji i Gani, kao i Kanadi gdje treba ispitati postupanje ove zemlje prema starosjediocima.

2. DIO - ŠTA SU LJUDI REKLI O POVJERENSTVIMA ZA ISTINU

Ne kažemo da treba da zatvorimo oči kad je u pitanju naša prošlost, samo to da pravda ne može da goni svakoga. Tu ne bi bilo kraja.

- Desmond Tutu, dobitnik Nobelove nagrade za mir i predsjedavajući Južnoafričke Komisije za istinu i pomirenje

Razgovori o pravoj ulozi Komisije za istinu i pomirenje podržale su stanovište da, imajući u vidu specifičnu situaciju u Ruandi, Komisija za istinu i pomirenje nije uvijek najbolji način za eliminisanje prakse nekažnjavanja i uspostavljanje političke stabilnosti. Ruandska vlada bila je uvjerena da je jedini način da se postigne nacionalna obnova i donese trajni mir ljudima Ruande bio da se postara da se zadovolji pravda, i da je iluzorno bilo nadati se bilo kakvom razumijevanju ili miroljubivoj koegzistenciji dok se prvo ne kazne oni koji su odgovorni za zločine i koji su učestvovali u njima.

- Fostin Nazijajo, Ministar pravde, Ruanda, 1998.

Žrtvama i preživjelim potrebno je da pričaju o svojoj viktimizaciji, da uporede svoje verzije događaja, da ukažu na agresora i detaljno opišu agresiju, i na taj način ponovo izraze osjećanja dubokog ogorčenja, moralne mržnje i vapaja za pravdom. Jer time što im je učinjena nepravda oni nisu samo fizički, već i mentalno povrijeđeni i ostavljeni sa malo samopoštovanja, potrebno im je takođe da povrate samopoštovanje. Komisija za istinu im pomaže da sve to

Načela pravde

10 ČAS

postignu i predstavlja instrument pomoću kojeg se kolektivno rađa i jača vjera u kraj razdoblja velike nepravde.

- Radživ Baragva, Centar za političke studije, Nju Delhi, 1998.

Da bi društvo poslije svega ozdravilo, ono mora da prepozna šta se dogodilo, da nadoknadi štetu žrtvama i kazni one koji su loše postupili. To ne znači da se nasilnici moraju staviti u zatvor, ali u najmanju ruku, od njih treba tražiti da priznaju svoje grijehе i da se izvине.

- Martin Abregi, direktor Centra za pravne i društvene nauke, Argentina, 1998.

Činjenica da je u prisustvu žrtve ili njene porodice, egzekutor priznao da je namjerno ubio nekoga, da je postavio bombu u crkvu ili neko drugo mjesto sa namjerom da ubije, to je početak pravde (...). Mnoge žrtve su zadovoljne, jer im je vraćeno dostojanstvo i priznate su njihove patnje. Druge žrtve su nezadovoljne jer nalaze da su se ubice lako izvukle.

- Ričard Goldstoun, sudija iz Južne Afrike, bivši tužilac u Međunarodnim krivičnim tribunalima za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, 1996.

10

ČAS

Načela pravde

Sankcionisanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

11

ČAS

Visoke strane ugovornice obavezuju se da će preduzeti svaku zakonodavnu mjeru potrebnu radi propisivanja odgovarajućih krivičnih sankcija protiv lica koja su izvršila ili koja su izdala naređenja da se izvrši koja od teških povreda ove Konvencije...

- Član 49/50/128/146 zajednički za četiri Ženevske konvencije

Cilj:

- ★ Shvatanje načina sankcionisanja kršitelja pravila MHP od strane države

Materijal:

- ★ Tri pristupa pravdi

Koraci:

1. Ponoviti osnovne pojmove sa prethodnih časova.

Nastavnik upoznaje učenike da su države, prema Ženevskim konvencijama, odgovorne za sankcionisanje ratnih zločina. Da bi izvršile ovu funkciju, države treba da preuzmu određenu aktivnost za vrijeme:

- a. mira
  - b. rata
  - c. poslije rata
2. 👤 Raditi u grupama. Zadati pitanja grupama:
    - Šta biste vi preduzeli da ste predstavnici države u vrijeme:

Sankcionisanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

- a. mira
- b. rata
- c. poslije rata

	U vrijeme mira	U toku oružanog sukoba	Poslije oružanog sukoba
Vojska			
Vlada			
Pravosudni organi			

Potencijalni odgovori:

- ◆ donošenje nacionalnih zakona
- ◆ organiziranje nacionalnih sudova
- ◆ povjerenstva za istinu i pomirenje
- ◆ edukacija (učenika, vojnika, državnih službenika...)

Kada učenici napišu šta misle, prodiskutujte o njihovim idejama.

Istaknite svaki od navedenih koraka:

Sankcionisanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

11

ČAS

- U vrijeme mira: pravila MHP-a treba širiti u javnosti i predavati na što široj osnovi, posebno borcima i njihovim vođama, treba jasno naglasiti koje su sankcije predviđene za kršenja MHP-a ; pravosudni sistem mora biti spreman goniti one koji su izvršili teške povrede.
- U toku oružanog sukoba: moraju se izdati jasna naređenja borcima i političkim vlastima; vojne i civilne vođe moraju nadgledati poštovanje pravila i zaustaviti njihova kršenja; moraju se zadovoljiti temeljne potrebe.
- Poslije oružanog sukoba: mora se organizirati pošteno suđenje na državnom i/ili međunarodnom nivou; žrtvama se mora osigurati naknada štete.

Ključne ideje

- ▶ Humanitarno pravo zahtijeva da se ljudi, koji izvrše ili nareda izvršenje teških povreda MHP-a ,izvedu pred lice pravde.
- ▶ Svaka država potpisnica Ženevskih konvencija odgovorna je za širenje informacija, poštovanje i primjenu MHP-a.

Sankcionisanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

MATERIJAL ZA NASTAVNIKE

TRI PRISTUPA PRAVDI

Međunarodnom humanitarnom pravu (MHP), kao i svim ostalim pravnim sistemima, potrebni su mehanizmi za provođenje i primjenu. Države su obavezne da sprečavaju svako kršenje Ženevskih konvencija. Države, također, imaju posebne obaveze vezane za najteže oblike kršenja MHP, kakvi su ratni zločini. MHP smatra pojedince odgovornim za kršenja koja sami počine ili naredi drugima da ih čine. Ono traži da se odgovorni za ozbiljna kršenja MHP sudski gone i kazne kao zločinci. To se može uraditi na državnom nivou ili, u nekim slučajevima, na međunarodnom nivou. Neke zemlje uvele su i treći pristup traženja pravde – komisije za istinu i pomirenje.

1. Provođenje MHP uz pomoć državnih zakona i sudova

Ženevske konvencije eksplicitno traže od država da usvoje krivično zakonodavstvo za kažnjavanje odgovornih za teške povrede MHP.

Uopćeno govoreći, krivični zakon neke države odnosi se samo na djela koja su izvršili njeni građani ili djela izvršena na njenoj teritoriji. MHP ide dalje od toga. Ono zahtijeva da države gone i kazne sve one koji su izvršili teške povrede MHP bez obzira na nacionalnost počinioca ili mjesta izvršenja zločina. Ovaj princip se naziva univerzalnom jurisdikcijom. Mnoge zemlje (naprimjer Kanada,

Sankcionisanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

Belgija, Švajcarska, Rusija, Nikaragva, Indija, Kenija i Australija) preinačile su svoje krivične zakone tako da njihovi pravosudni sistemi mogu da sude ljudima za ratne zločine, bez obzira gdje se zločin dogodio i ko je u njemu učestvovao.

Ljudima, koji su optuženi za ratne zločine, suđeno je, naprimjer: u Australiji (zločini počinjeni nad Evropljanima u Drugom svjetskom ratu u Ukrajini), u Kanadi (zločini počinjeni u Drugom svjetskom ratu u Evropi), u Švajcarskoj, Danskoj i Belgiji (zločini počinjeni u bivšoj Jugoslaviji, ili 1994. godine u Ruandi).

Od država se također traži da gone ljude okrivljene za teške povrede humanitarnog prava i da ih izvedu pred svoje sudove ili ih predaju da im se sudi u drugoj državi koja želi sudski da ih goni.

Države, također, moraju da pomažu jedna drugoj u vezi s krivičnim postupcima koji se odnose na teške povrede humanitarnog prava.

Ako nacije (države) koriste svoje sudove da izvedu pred lice pravde ljude koji su prekršili MHP, to je državna primjena MHP.

Nacije (države) mogu biti sklonije da se njihovim građanima, optuženim za ratne zločine, sudi u njihovoj zemlji iz sljedećih razloga:

- Mogu smatrati da će optuženi imati veću šansu da imaju pošteno suđenje (ili pristrasno, u njihovu korist) kod kuće nego u zemlji u kojoj je zločin počinjen.
- Optuženi će se lakše braniti u pravnom sistemu koji im je poznat i u postupku koji se vodi na njihovom jeziku.

Sankcionisanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

- Organizovanje suđenja pokazuje da vlast preuzima odgovornost za svoj narod (naročito za aktivnosti vojnog osoblja).

Vlasti, također, imaju svoje razloge da radije koriste svoje pravosudne sisteme za suđenje strancima okrivljenim za ratne zločine protiv njihovog naroda.

- Mogu smatrati da su vlade drugih zemalja manje zainteresovane da gone nepravde počinjene ljudima koji ne žive u njihovoj zemlji.
- Mogu smatrati da, ako tako postupe, pokazuju da je vlada jaka i efikasna i da djeluje u interesu svog naroda.
- Suđenje strancima može da bude popularno u javnosti, posebno kod ljudi koji se poistovjećuju sa žrtvama zločina.

Međutim, državna primjena uključuje neke probleme. Istraga nad zločinima koji su se dogodili u drugoj zemlji, može biti veoma teška. Može biti još teže pronaći ljude okrivljene za ratne zločine i dovesti ih na suđenje u zemlju u kojoj su zločini počinjeni.

Drugi problem je u tome što državna primjena MHP može ponekad biti nepravedna. Ponekad se dešavaju sljedeće situacije:

- Sud može nepravedno osuditi ljude, jer je vođen željom za osvetom zbog ratnih zločina nad sopstvenim sunarodnicima. Sud, također, može da se plaši javnog mnijenja. Ili, vlasti mogu vršiti pritisak na sud u vezi s presudom kako bi pokazale narodu da su efikasne.

Sankcionisanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

- Vlasti možda neće istraživati ratne zločine, jer žele da izbjegnu sukobe sa drugim zemljama ili grupama koje su solidarne sa ljudima optuženim za ratne zločine.
- Suđenja za ratne zločine koja se dešavaju u toku unutrašnjeg sukoba mogu favorizovati moćniju političku ili etničku grupu učesnicu u sukobu.

Pored toga, vlasti su često nespремne da vrše istragu nad svojim sunarodnicima za koje se sumnja da su počinili ratne zločine. Vlada može da strahuje:

- da će istraga otkriti da su visoki vojni ili vladini zvaničnici naredili ili na drugi način učestvovali u zločinima.
- da se javno mnjenje protivi sudskom postupku protiv svojih vojnika za zločine nad narodom koji vide kao "neprijatelja".
- da će regrutacija u oružane snage biti otežana ako postoji strah od zatvora zbog akcija koje će možda izvršavati (ili će im biti naređeno da ih izvrše) u vojsci.

Treba dodati da, u vezi s ratnim zločinima, ne postoji imunitet za šefove država; postupanje po naređenju nije opravdanje; komandni kadar i pretpostavljeni odgovorni su za svoje potčinjene (u nekim uslovima); ne postoji vremenski rok poslije kojeg prekršiocu više ne mogu zakonski da se gone.

2. Provođenje MHP uz pomoć međunarodnih krivičnih sudova

Iako su prema Ženevskoj konvenciji države "dužne da gone lica za koja se sumnja da su izvršila ili naredila izvršenje

Sankcionisanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

teških kršenja i da izvedu takva lica pred svoje sudove", svjetska zajednica je, također, odlučila da primjena MHP ne može biti prepuštena samo pojedinim državama. Zbog toga su osnovani Posebni tribunali i Međunarodni krivični sud.

Posebni tribunali

Do polovine dvadesetog vijeka ratni zakoni su se provodili uz pomoć vojnih sudova pojedinih zemalja. Prvi međunarodni krivični tribunali osnovani su poslije Drugog svjetskog rata kada su Velika Britanija, Francuska, Sjedinjene Američke Države i Sovjetski savez stvorili Međunarodni vojni tribunal (MVT) za suđenje nacistima okrivljenim za teška kršenja međunarodnog prava. Ovi sudski procesi nazvani su Nirnberški proces po njemačkom gradu u kojem su održani. U Tokiju se, također, Međunarodni vojni tribunal za Daleki Istok sastojao od jedanaest zemalja koje su se okupile da sude Japancima optuženim za teške povrede međunarodnog prava.

Nekih četrdeset godina poslije toga, Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija osnovao je dva tribunala za suđenje ratnim zločinima, zločinima protiv čovječnosti i zločinu genocida. Prvi je osnovan 1993. godine za suđenje zločinima počinjenim od 1991. godine na teritoriji bivše Jugoslavije, a drugi 1994. godine za zločine počinjene 1994. godine u Ruandi ili od strane ruandskih državljana u susjednim zemljama.

Neki smatraju da posebni tribunali poput ova četiri nisu najefikasniji način za provođenje MHP, jer je za osnivanje svakog posebnog tribunala potrebno mnogo međunarodne političke volje i mnogo vremena za njegovo pokretanje,

Sankcionisanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

11

ČAS

vođenje i prikupljanje finansijskih sredstva za pokrivanje troškova.

Međunarodni krivični sud

Ideja o osnivanju stalnog međunarodnog krivičnog suda razmatrana je decenijama. Osnivanje dva novija ad hoc tribunala stavilo je tu ideju na dnevni red međunarodne zajednice.

Dugi preliminarni razgovori rezultirali su međunarodnom diplomatskom konferencijom održanom u Rimu 1998. godine, na kojoj je usvojen Statut Međunarodnog krivičnog suda (MKS). On će imati jurisdikciju za četiri kategorije zločina: genocid, zločini protiv čovječnosti, ratni zločini i zločin agresije.

Ljudi širom svijeta žele da znaju da čovječanstvo može da uzvrati udarac da, kakav god i kada god se izvrši genocid, ratni zločin ili neko drugo slično kršenje, postoji jedan sud pred kojim zločinac može da odgovara, sud koji stavlja tačku na globalnu kulturu nekažnjavanja, sud u kojem svi pojedinci u civilnoj hijerarhiji vlasti ili vojnoj hijerarhiji, bez izuzetka, od vladara do običnih vojnika, moraju odgovarati za svoja djela.

(Kofi Anan, generalni sekretar Ujedinjenih nacija)

Statut će stupiti na snagu i sud početi s radom kada ga ratifikuje 60 zemalja. Do januara 2001. godine Statut je potpisalo 139, a ratifikovalo 27 zemalja.

Nekoliko nacija suprotstavilo se osnivanju stalnog međunarodnog suda. Indija se, naprimjer, plaši da će sud ima-

Sankcionisanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

ti previše moći i da se može zloupotrijebiti u političke svrhe. Izrael je odbio da potpiše zbog straha da će njegova politika naseljavanja okupiranih palestinskih teritorija doći pod nadležnost Međunarodnog krivičnog suda jer se premještanje dijelova sopstvene populacije od strane okupacionih vlasti u Statutu pominje kao ozbiljno kršenje MHP. Sjedinjene Američke Države strahovale su da bi se na sud mogli izvesti pripadnici američkih vojnih snaga raspoređeni u inostranstvu.

Niko, ustvari, ne zna koliko dobro će stalni međunarodni sud primjenjivati međunarodno pravo. Urednik za pravna pitanja jednog poznatog britanskog političkog magazina istakao je da su vlade potpisivale sporazume stavljajući van zakona ratne zločine. Vlade su, ponekad cinično, ponekad s najboljim namjerama, potpisivale sporazume, ali su uvijek znale da se ovi neće primjenjivati u doglednoj budućnosti.

Međunarodni krivični sud je to promijenio i on tako zaista može da predstavlja početak širenja zakona u područjima u kojima je on nedovoljno zastupljen. Ovaj sud predstavlja nešto revolucionarno u međunarodnom pravu.

Mada međunarodni tribunali predstavljaju dobrodošlu podršku pokušajima sprečavanja i kažnjavanja kršenja MHP, malo je vjerovatno da će ikada biti u stanju da u potpunosti preuzmu ulogu domaćih sudova i nadomjeste potrebu za efikasnim državnim krivičnim zakonodavstvom. Države i dalje imaju osnovnu obavezu da obezbijede poštovanje MHP i da sprečavaju i kažnjavaju kršenja tog prava. Samo se efikasnom akcijom na državnom nivou može obezbijediti puno poštovanje MHP.

Sankcionisanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

3. Traženje pravde uz pomoć komisija za istinu i pomirenje

Zemlje Latinske Amerike razvile su drugi model odgovornosti – komisije za istinu. Argentina je osnovala prvu Komisiju za istinu 1983. godine radi istrage i otkrivanja istine o nestanku nekoliko hiljada ljudi pod prethodnim režimima. Poslije registrovanja izjava nekoliko stotina svjedoka, Komisija je dokazala postojanje tajnih zatvoreničkih logora i "nestanak" najmanje 8.900 lica, i prijavila slučajeve za eventualno gonjenje. Komisija je napisala izvještaj o svojim otkrićima i objavila "Nunca mas" (Nikad više), klasično djelo među izvještajima o ljudskim pravima.

Komisije za istinu nisu suđenja; one su samo forumi za istragu s ciljem utvrđivanja činjenica o zločinima iz prošlosti. Neke su osnovali državni organi, a druge privatne organizacije. Kada se odvijaju u pažljivo vođenom i neutralnom procesu, ovakve komisije su dobre, jer brzo i direktno utvrđuju činjenice o ratnim zločinima (npr. u El Salvadoru i Nikaragvi), ili o zloupotrebama ljudskih prava u prethodnim režimima (npr. u Argentini, Čileu, Brazilu i na Haitiju). Cilj većine komisija bio je da utvrde činjenice o kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, državnih zakona i Zakona o ljudskim pravima. Ove komisije su samo objavile izvještaje i preporuke o tome kako vlada neke zemlje treba da reaguje na zločine.

Južnoafrička KIP razlikuje se od prethodnih komisija za istinu po tome što je osnovana kao dio pravnog sistema. Međutim, njen cilj nije gonjenje i kažnjavanje, nego lično i političko pomirenje. KIP je predvidjela da, ukoliko isti-

Sankcionisanje kršenja međunarodnog humanitarnog prava

nito svjedoče o onome šta su počinili, prekršiocima zločini može biti oprošteni (ovaj proces se zove amnestija). Ljudi optuženi za zločine, koji nisu istinito i potpuno svjedočili pred KIP, i dalje mogu biti gonjeni u skladu s domaćim pravom.

Većina kriterija za amnestiju odnosila se na potpuno otkrivanje činjenica od strane počinioca zločina i utvrđivanje da su djela izvršena iz političkih razloga, a ne zbog lične koristi ili lične mržnje prema žrtvama. Odbor je, također, uzimao u obzir "težinu djela" i "proporcionalnost" između izvršenog djela i očekivanih rezultata.

Južnoafrička KIP pokušava, također, da pomogne žrtvama ratnih zločina tako što im daje mogućnost da ispričaju svoju priču svijetu i obezbjeđuje naknadu štete i socijalnu pomoć. Više od 20.000 hiljada žrtava zloupotrebe ljudskih prava dalo je izjavu KIP.

Kritičari Komisije za istinu i pomirenje ukazuju na njene nedostatke. Mnogi su ljudi svjedočili o događajima kojima nisu direktno prisustvovali. Jedini zločini koje je KIP istraživala bili su oni koje su pred nju iznijeli svjedoci. Ona nije pokušavala da istraži zločine ako se svjedoci nisu dobrovoljno javili da svjedoče. Osnovno pitanje koje je postavljeno bilo je: da li ljudi koji su ubijali i mučili nedužne žrtve treba da ostanu nekažnjeni ako priznaju svoje zločine? Također, bilo je i pitanja o tome da li je naknada štete žrtvama dovoljna odšteta za pretrpljenu patnju (uključujući medicinske troškove, gubitak prihoda kada je ubijen član porodice itd.).

Odgovor na posljedice rata

ISTRAŽIVANJA

12. Etika humanitarne
akcije

Koje su posljedice rata?

**Šta je potrebno učiniti
da bi se na njih
odgovorilo?**

**S kojim se dilemama
suočava humanitarna
akcija?**

KONCEPTI

Izbjeglice i raseljena lica
Neutralnost
Nepriistranost
Nezavisnost

VJEŠTINE KOJE SE RAZVIJAJU

Posmatranje iz različitih
perspektiva
Analiza dilema
Uočavanje posljedica

Humanitarna akcija

Humanitarna akcija

Istraživanje etike humanitarne akcije razmatra dileme s kojima se humanitarni radnici susreću. Učenici razmatraju tri principa u humanitarnom djelovanju: neutralnost, nepristrasnost i nezavisnost. Oni koriste studije mini slučajeva kako bi shvatili značenje ovih principa i način na koji se oni primjenjuju u praksi, analizirajući stvarne dileme s kojima se humanitarni radnici susreću.

Ciljevi:

- ▲ Upoznavanje s principima kojima se humanitarna akcija rukovodi, kao što su princip neutralnosti, princip nepristrasnosti i princip nezavisnosti
- ▲ Razumijevanje nekih dilema s kojima se humanitarni radnici suočavaju radeći svoj posao

Materijal:

- ▲ Principi rada u humanitarnoj akciji
- ▲ Prilog: Etičke dileme

Koraci:

Nastavnik u velikom krugu otvara temu kroz nekoliko pitanja i zapisuje odgovore na tabli :

- a) Da li znate neke posebne kodekse ponašanja koji obavezuju ljude u vršenju njihovog posla?

(Na primjer: Hipokratova zakletva koja sadrži spisak propisa i obaveza kojih ljekari moraju da se pridržavaju, novinarski etički kodeks prema kojem novinari ne smiju da odaju imena ljudi koji su im dali infor-

Humanitarna akcija

maciju ukoliko je to po te ljude opasno ili oni to ne žele.)

- b) Koji su, po vašem mišljenju, principi kojima se humanitarni radnici moraju rukovoditi u vršenju svojih aktivnosti u korist žrtava oružanih sukoba?

(neutralnost, nepristrasnost, nezavisnost)

- c) Zašto su neutralnost i nepristrasnost potrebni u humanitarnoj akciji?

(Održavajući neutralnost, humanitarni radnici se mogu kretati kroz ratne zone i pomagati žrtvama na obje strane sukoba. Time što su nepristrasni mogu pomagati žrtvama isključivo na osnovu potrebe.)

2. Nastavnik u velikoj grupi čita iz priloga Principi rada u humanitarnoj akciji, jednu po jednu situaciju i traži od učenika da odgovore na sljedeća pitanja:

Kako biste u ovoj situaciji odgovorili da ste humanitarni radnici?

Koji je princip koji vas je rukovodio prilikom davanja odgovora?

Etička dilema se može definisati kao situacija u kojoj se stremljenje ka jednom valjanom cilju sukobljava sa drugim valjanim ciljem, ili nanosi zlo isto kao i dobro.

3. Nastavnik uvodi pojam etičke dileme u humanitarnoj akciji govoreći o tome kako se humanitarne akcije nekad kritikuju i dovode u pitanje. Zatim podijeli učesnike u 4 grupe i svakoj grupi da po jednu situaciju

u kojoj oni treba da identifikuju etičke dileme, da se odluče za određenu akciju koju bi preduzeli i da razviju argumente kojima bi odgovorili kritičarima.

A. Da li mi produžavamo rat?

Humanitarne organizacije priskočile su u pomoć očajnim civilima u ratom razorenoj oblasti. Pošto su one obezbijedile vanjsku pomoć za preživljavanje civila, zaraćene grupe su ignorisale potrebe vlastitih civila. Ta pomoć izvana im je omogućila da upotrijebe sve resurse zemlje za vojsku. Zbog toga nikako nije dolazilo do kraja rata.

B. Da li mi pomažemo politici etničkog razdvajanja?

Civili su pobjegli u zaštićenu zonu koja je ustanovljena kao sklonište za žrtve "etničkog čišćenja" u njihovoj zemlji. Humanitarni radnici su pomagali u njihovoj evakuaciji iz te zone u izbjegličke centre izvan zemlje. Humanitarna akcija je, prema tome, doprinijela etničkom čišćenju time što je preselila žrtve iz njihove domovine.

C. Da li humanitarna akcija obezbjeđuje izgovor za nedjelovanje političara?

Dvije zemlje su u ratu, a gubici među civilnim stanovništvom su ogromni. Neki glasovi u drugim zemljama osuđuju nezavidan položaj žrtava, ali nijedna strana vlada nije voljna intervenisati tako da natjera dvije strane u sukobu da prestanu, ili da izvrši pritisak na njih da poštede civilno stanovništvo. "Šta

Humanitarna akcija

znači pokušati da se dopremi humanitarna pomoć kad odlično znamo da bi to bila samo kap u moru i da bez stranog političkog pritiska ili vojne intervencije mi, humanitarne organizacije, samo obezbjeđujemo svijetu mirnu savjest", žali se jedan humanitarni radnik.

D. Da li mi prešutno prihvatamo prisilno raseljavanje civila?

Kako bi pojačali kontrolu sela u borbenoj zoni u kojem su se nekad krili pobunjenički borci, civili su bili primorani da podignu logor na 30 km od svojih kuća. Agencije za humanitarnu pomoć bile su zamoljene da dopremaju hranu i medicinsku pomoć u logor. Čineći to, međutim, one bi prešutno prihvatile prisilno raseljavanje civila.

4. Izvještavanje predstavnika grupa i diskusija.

5. Nastavnik daje završni komentar kroz ključne ideje.

PRIMJEDBA: Učenici mogu kazati kako su neke situacije "bez dobrog rješenja" (odnosno ne mogu se riješiti povoljno bez obzira na odluku). Istaknite da čak i u takvim situacijama humanitarni radnici ne mogu izbjeći pravljenje izbora. Nečinjenje ničeg je isto izbor kao i preduzimanje neke akcije.

Za MKCK je strogi kodeks ponašanja od presudne važnosti jer on ima mandat da izvršava osjetljive zadatke kao što je posjeta zarobljenicima, ili da bude neutralni posrednik između dvije zaraćene strane.

Ključne ideje

- ▶ Humanitarne organizacije moraju imati neki kodeks ponašanja.
- ▶ Humanitarni radnici moraju biti neutralni i nepristrasni kad pružaju zaštitu i pomoć kako bi stekli i zadržali povjerenje svih strana u sukobu.
- ▶ Humanitarni radnici se susreću s etičkim dilemama u svome poslu. Iako možda nema jasnih, najboljih odgovora ili odluka, važno je shvatiti kako je i ne učiniti ništa odluka koja ima svoje posljedice.

Neutralnost (ne stati ni na čiju stranu)

Kako bi stekli i zadržali svačije povjerenje, humanitarni radnici ne staju ni na čiju stranu u neprijateljstvima ili sporovima.

Nepriistrasnost (prioritet zasnovan na potrebama)

Humanitarni radnici ne vrše diskriminaciju na osnovu nacionalne i rasne pripadnosti, vjerskih uvjerenja, društvene klase ili političkog uvjerenja. Njih rukovode isključivo potrebe pojedinaca i moraju dati prioritet najhitnijim slučajevima.

Nezavisnost (odupiranje pritiscima)

Humanitarne organizacije odupiru se pritiscima ili uticajima sa strane, bilo da oni dolaze od donatora, međunarodnih tijela ili vlada, kako bi bile u mogućnosti da djeluju efikasno prema stvarnim potrebama.

Humanitarna akcija

Neutralnost i nepristrasnost nisu sami sebi cilj već sredstvo da se izvrši humanitarni zadatak da se ugroženim ljudima pruže pomoć i zaštita.

Principi MKCK, neutralnost (ne stati ni na čiju stranu), nepristrasnost (pružati pomoć žrtvama prema potrebama) i nezavisnost (ne potčinjavati se nikakvoj političkoj vlasti) zahtijevaju da MKCK pruži otpor pokušajima jedne strane u sukobu da kooptira njegove usluge ili da uskrati te usluge suparničkoj strani. Taj otpor treba da bude nenasilan i svestran.(...) Kao rezultat toga, delegati MKCK moraju biti strpljivi, diskretni i nenasilni (...) i spremni da žive sa dilemama.

- Nikolas Beri, Rat i Crveni križ

Za svaku situaciju:

Koji odgovor biste dali da ste humanitarni radnik?

Objasnite princip iza svakog odgovora!

1. Oblast je bila pogođena glađu čiji su uzrok suša i dugotrajno ratovanje. Jedna humanitarna agencija je izradila veterinarski projekat za taj nomadski narod čiji je opstanak zavisio od njihove stoke. Pripadnici jednog ili drugog klana bi često rekli humanitarnim radnicima: "Ne smijete ići u onaj drugi klan, jer su oni naši neprijatelji. Kako možete pomagati nama ako pomažete njima?"
2. Teško ranjeni borac pobunjeničke vojske prebačen je u bolnicu na liječenje. U bolnicu stižu dva vladina vojnika koji su lakše ranjeni. Dok ljekarsko osoblje pruža pomoć pobunjeniku, voj-

nici im se suprotstave riječima: "Sigurno ste na njegovoj strani kad pomažete njemu, a nas tjerate da čekamo. Zar vi ne treba da budete neutralni?"

3. Tokom oružanog sukoba jedna lokalna humanitarna organizacija traži fondove kako bi pomogla hiljadama ljudi raseljenih u sjeverne dijelove ratnim razaranjima pogođene zemlje. Predstavnik poznate međunarodne poslovne firme nudi ovoj organizaciji novac za pomoć ljudima koji žive na jugu zemlje, u gradu u kojem firma ima tvornicu, kako bi se ublažila napetost koja sprječava mnoge od njegovih radnika da dolaze na posao. Humanitarna organizacija odbija ovu ponudu. Koji argument biste upotrijebili za odbijanje ponude?

DOPUNSKE AKTIVNOSTI

Neutralnost i nepristrasnost oko vas

Neutralnost i nepristrasnost su problem u svim odnosima između ljudi. Ako nastavnik da zanimljive zadatke samo dječacima ili hvali samo djevojčice, učenici se žale kako je nastavnik pristrasan prema jednima ili drugima.

Sportski sudija mora biti neutralan. Ako on donese mnogo odluka u korist jednog tima, navijači misle da se stavlja na njihovu stranu. Sudija mora odustati od suđenja na nekom slučaju ako se vjeruje da neće biti nepristrasan, jer je u nekakvoj vezi sa umiješanima u slučaj, zbog čega će se prema njima drugačije ponašati.

Humanitarna akcija

- Napišite priču o tome kad je vas pogodio nečiji nedostatak nepristrasnosti ili neutralnosti.
- Nađite neku priču iz historije, religije ili književnosti u kojoj su neutralnost ili nedostatak neutralnosti bili od značaja.
- Ili napišite sastav koji istražuje zašto se ljutimo kad sumnjamo da neko iz vlasti nije nepristrasan u ponašanju prema ljudima.

Vi ste na licu mjesta – dileme

Zamislite da ste humanitarni radnik u jednoj od situacija određenih u ovoj aktivnosti (ili u situaciji inspirisanoj njima).

U malim grupama, igrajte po ulogama slijedeće situacije:

- rasprava o tome šta preduzeti kad ste suočeni s problemom
- intervju za novinare u kojem se vaše odluke kritikuju
- odgovor na žalbe nezadovoljnih izbjeglica i saradnika

U jednom razredu učenici su zamislili i dramatizovali situaciju kad se humanitarni radnik nađe na kapiji izbjegličkog kampa. Suočen je s porodicom koja želi ući, ali se plaši neprijatelja u logoru. Otac insistira na tome da zadrži pištolj kako bi zaštitio bolesnu ženu i dijete. Porodica se plaši i da će biti razdvojena. Pošto su odglumili scenario, razred je razgovarao o principima na koje je radnik morao da misli i o tome jesu li se neki principi sukobili s drugim principima iz ove situacije.

STRANA POSVEĆENA MEDIJIMA

Cilj:

▶ postati svjestan humanitarne akcije koja se provodi po cijelom svijetu.

1. Šta se događa?
  - Pronađite medijske izvještaje o međunarodnim humanitarnim organizacijama da saznate šta one rade.
  - Pišite im da dobijete izvještaje o njihovim aktivnostima u posebnim oblastima po cijelom svijetu (ili posjetite njihove sajtove i pročitajte njihove izvještaje).
  - Nabrojte organizacije i programe koje istražujete. Izložite primarne aktivnosti svake od njih.
2. S kojim dilemama se humanitarni radnici suočavaju?
3. Identifikujte dileme u humanitarnoj akciji koje nađete u medijskim vijestima ili kroz svoje istraživanje
4. Analizirajte dilemu

Opcije: Koji tokovi akcije su mogući?

Posljedice: Koje su moguće posljedice svakoga toka akcije? (Namjeravan / nenamjeravan, pozitivan / negativan, kratkoročan / dugoročan)

Perspektiva: Kako razni ljudi vide situaciju i izbor akcije?

Odluka: Šta biste predložili da humanitarne organizacije ili radnici rade?

